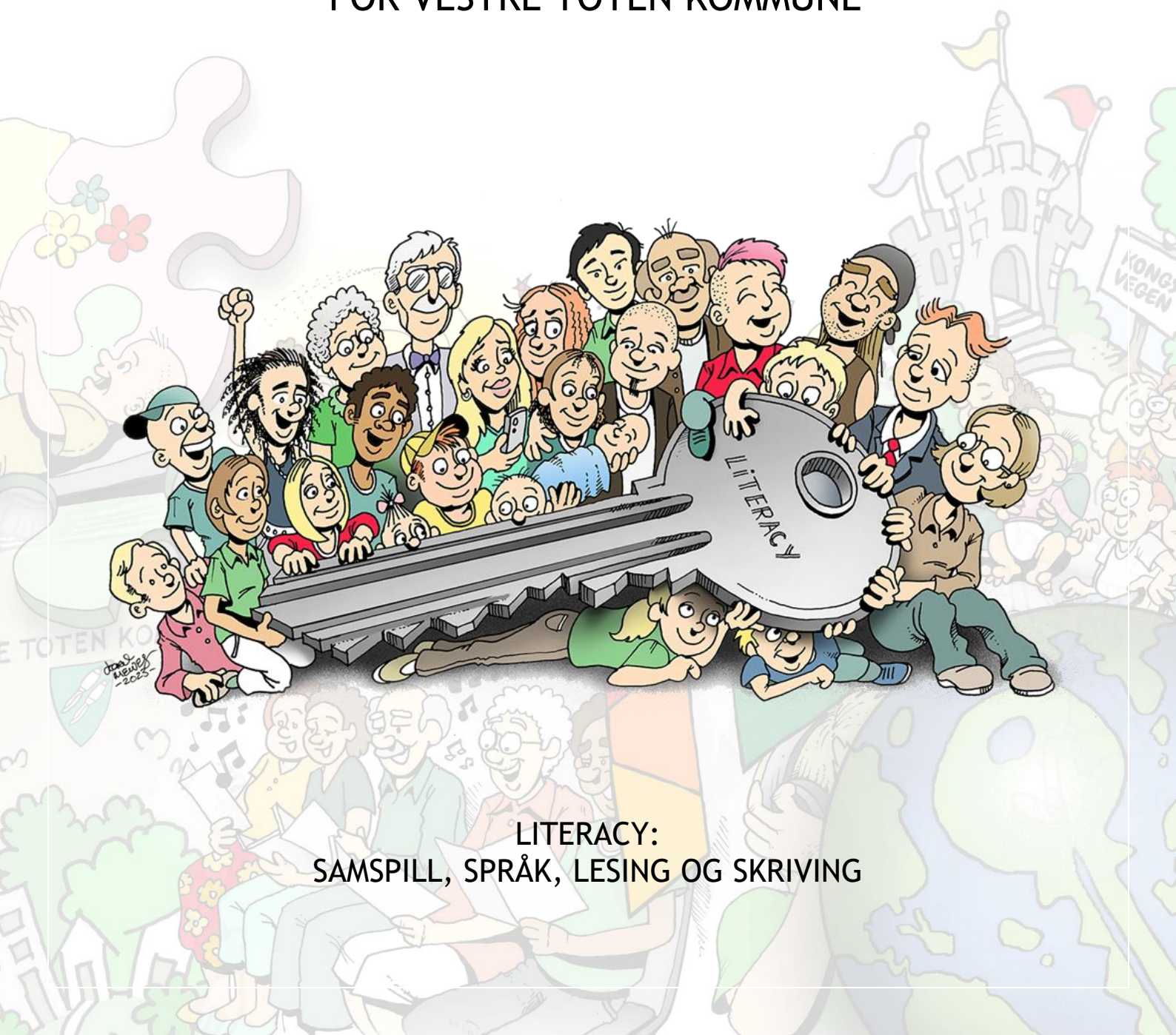

VESTRE TOTEN KOMMUNE

SPRÅKPLAN

FOR VESTRE TOTEN KOMMUNE

LITERACY:
SAMSPILL, SPRÅK, LESING OG SKRIVING

En stor takk til Jørn Melnes, tegner, illustratør og kommunes nettstedredaktør, for fantastiske illustrasjoner som bidrar til refleksjon og tydeliggjøring av intensjonen med planen. I tillegg har Jørn hatt en våkenhet med tanke på universell utforming.

- Tusen takk til alle som har vært med og skrevet Språkplanen!

Vi har samarbeidet med nabokommunene, Gjøvik og Østre Toten, som en del av et større samarbeid rundt språk i Gjøvikregionen. Vigdis Refsahl har over år tilført kompetanse og kommet med nyttige innspill gjennom arbeidet med leseplanen og utdanning av språk- og leseveiledere. - Takk for det! Vi vil også takke Øystein Anmarkrud og Jørgen Frost, UIO, og Ingrid Jacobsen, HINN, for at de har tatt rollen som våre kritiske venner.

Leseplanen til Færder har vært til nytte og inspirasjon i utarbeidelsen av vår Språkplan.

Kjære barn og unge, foresatte, ansatte og andre betydningsfulle voksne

I Vestre Toten kommune ønsker vi at våre innbyggere skal involveres i arbeidet som gjøres og som påvirker deres liv. Sammen med innbyggere har vi utarbeidet fire felles verdier: **Trygghet, respekt, inkludering og mestring**. I alle våre tjenesteområder vil vi legge til rette for medvirkning og samskaping rundt disse verdiene og jobbe for at de preger dannelsesreisen til barn, unge og voksne i vår kommune.

Å utvikle god språkkompetanse (*literacy*) er et grunnleggende behov for mennesket, en viktig forutsetning for å mestre egne liv, bli aktive medborgere, delta i demokratiske prosesser og å kunne bidra til en bærekraftig utvikling. Vi tenker at Språkplanen er en viktig ramme for å kunne *lære å lære* og for *å lære å være*, og at den inneholder viktige verdier og prinsipper for å kunne løse dette doble oppdraget. Systemet for et trygt og godt miljø i barnehagen, på skolen, i voksenopplæringen og på fritiden henger tett sammen med vårt system for god språkutvikling. Barn, unge og voksne må være trygge for å kunne lære, samtidig som læring og utvikling skaper trygghet.

Vi ønsker å utvikle våre evner til å samhandle på tvers av tjenesteområder, og i denne planen har vi et særskilt fokus på samhandling rundt språkutvikling fra samspill til muntlig kommunikasjon, lesing og skriving.

Dette er en betydningsfull plan for vår kommune og et godt grunnlag for innhold i samarbeid mellom barn/foreldre/foresatte og helsestasjon/barnehage/skole/voksenopplæring/bibliotek/kultur og mellom ansatte i kommunen.

Språkplanen sier noe om:

- *Hva vi skal gjøre*
- *Hvordan vi skal gjøre det*
- *Hvorfor vi gjør som vi gjør*

På forhånd takker vi for samarbeidet med dere alle!

Kari Rostad, barn og familie
Malin Iversen, barnehagesjef
Hanne Hjelmeland Ørnehaug, grunnskolesjef
Per Olav Strande, voksenopplæringsjef
Elisabeth Lund, kultursjef

Literacy.....	7
Mål- og satsingsområder	8
Inkluderende praksis.....	8
Brukermedvirkning - Barn og elevenes stemme.....	8
Tidlig innsats	8
Organisasjonsutvikling	8
Mål og intensjoner med språkplanen	9
Forankring.....	11
Kvalitetssikring.....	11
Flere språk er en ressurs!.....	12
Språk og kultur	14
Språkbiografi.....	14
Roller og ansvarsområder:.....	16
Helsestasjonen skal:.....	16
Barnehage- og skoleeier	16
Styrere og skoleledere	16
Språkveileder og språk - og leseveileder	16
Det pedagogiske personalet	16
Fagarbeidere og assistenter.....	17
Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)	17
Fysio- og ergoterapitjenesten.....	17
Kultur.....	17
Folkebiblioteket	18
Hjemmet	18
FOLKEBIBLIOTEK.....	19
KULTURSKOLEN.....	21
HELSESTASJON	22
Nøkkeldområder for 0-1 år	24
BARNEHAGE	25
Voksenrollen	26
En god språkmodellering innebærer	26
Bade barna i språk.....	28
Hele barnehagehverdagen er en arena for å bruke språket	29
Hva er lek?.....	31
PERIODEN 1-3 ÅR	34

1- og 2-åringen.....	35
2- og 3- åringen.....	37
PERIODEN 3-6 ÅR.....	39
3- og 4-åringen.....	39
4, 5- og 6- åringen.....	41
Overgang barnehage- skole: det toårige rommet.....	45
Årshjul - det toårige rommet.....	47
Skolestart/ forberedelser:.....	51
SKOLE.....	52
Språk (literacy) på 1. og 2. trinn.....	52
Nøkkelområder for 1.- og 2. trinn.....	53
Språk (literacy) på 3. trinn.....	57
Nøkkelområder for 3. trinn.....	58
Lek.....	61
Språk (literacy) på 4. trinn.....	62
Nøkkelområder for 4. trinn.....	63
Språk (literacy) på 5.- 7. trinn.....	66
Nøkkelområder for 5.-7. trinn.....	67
Det toårige rommet.....	74
Språk (literacy) på 8.- 10. trinn.....	77
Nøkkelområder for 8.- 10. trinn.....	79
VOKSENOPPLÆRING.....	86
Språk (Literacy) for alfabetisering.....	87
Språk (Literacy) for nybegynneropplæringen og Modul 1.....	90
Språk (Literacy) for mellomnivå og Modul 2:.....	94
Språk (Literacy) for mellomnivå og Modul 3.....	97
Språk (Literacy) for viderekomne og Modul 4.....	100
TEORI.....	102
Språk -literacy.....	102
Språkets betydning for utvikling av de grunnleggende ferdighetene.....	103
Tre viktige språklige ferdigheter.....	104
Når barn har forsinket språkutvikling.....	106
Tidlig innsats.....	106
Modell som grunnlag for refleksjon rundt språkutvikling og eventuelle språklige barrierer.....	107
Egebergs språksirkel (2018).....	108
LESING.....	110

Fem viktige dimensjoner.....	110
Læringsstrategier/ forståelsesstrategier/ lesestrategier	115
Læringsstrategier	117
Lesestrategier/ ulike måter å lese på.....	118
Mediert læring	121
Modellering.....	121
DIGITAL KOMPETANSE.....	124
Lesing på skjerm:.....	125
SKRIVING	126
Lekeskriving/ Oppdagende skriving	126
Rettskriving	127
Setningsbygning og tekstutforming.....	127
Funksjonell skriving.....	128
Skrivehjulet	128
Tekstskaping.....	129
Interesse og motivasjon.....	129
Fagspesifikk og fagovergripende skriving	130
MUNTlig KOMPETANSE	131
Likeverdige dialog	131
Hva er muntlige ferdigheter?.....	131
Muntlighet som læringsmetode	132
Muntlighet i undervisning.....	132
Undervisning i muntlighet.....	132
Læringssyn	133
VURDERING.....	134
Handlingsrom og lovverk	134
Det profesjonelle skjønnet, vurdering og læringssyn	134
Vurdering av læring og som læring.....	135
Elevstemmen	135
Tilbakemeldinger	136
Målet med opplæringa	139
Foresatte er en ressurs	139
Barns medvirkning	140
Elevens stemme	140
Litteraturliste	141

Innledning

Språkplanen er en helhetlig og overordnet plan for arbeid med samspill og språkutvikling ved helsestasjonen, alle barnehager, grunnskolen og Voksenopplæringen i Vestre Toten kommune. Den sikrer sammenheng mellom lovverk og nasjonale planer, via lokale styringsdokumenter, til praksisen ute i enhetene og i språkstimulerende tiltak i barn, unge og voksnes fritid.

Planen gir innføring i grunnleggende teori og sentrale nøkkelområder for språkutvikling. Innhold, aktiviteter og metoder brukes på en måte som er tilpasset barn, unge og voksnes behov, og det er en vurdering som er avhengig av den ansattes profesjonelle skjønn.

Arbeidet med barn, unge og voksnes språkutvikling er et sentralt samarbeidsområde for det tverrfaglige samarbeidet i kommunen og [en del av det forebyggende arbeidet](#).

Literacy

Språk gjør det mulig å dele tanker, følelser og meninger med hverandre og binder mennesker sammen. Vår forståelse av språk er basert på den videre betydningen av begrepet *literacy*.

Literacy er snevert definert som evnen til å lese, skrive og regne. I en videre betydning omfatter literacy et sett av skriftspråklige ferdigheter som gjør at man kan forstå, skape, kommunisere, orientere seg og delta i samfunn som stadig er i endring. FN definerer literacy som en menneskerett, fordi det er en forutsetning både for å ta til seg kunnskap og delta i demokratiet. Dagens betydning av literacy rommer også dannelse og medborgerskap.

literacy – Store norske leksikon (snl.no)

Literacy handler om en kompetanse som man trenger for å kunne mestre eget liv og være en aktiv medborger og er dermed tett knyttet opp mot [kompetansebegrepet](#):

Kompetanse er å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

og mot begrepet *læring* i Rammeplanen som handler om å legge til rette for helhetlige læringsprosesser som fremmer barns trivsel og allsidige utvikling.

Mål- og satsingsområder

Inkluderende praksis

Vestre Toten kommunen skal bidra til at alle opplever trivsel, inkludering, respekt og mestring. Vi skal legge til rett for en god oppvekst og gode levekår for alle. Vi skal ha et felles kunnskapsgrunnlag om hva som fremmer og hva som hemmer livsmestring og sosial inkludering.

Brukermedvirkning - Barn og elevenes stemme

Innbyggere i Vestre Toten skal oppleve at de inngår i en sammenheng som oppleves meningsfull. Alle skal oppleve å bli møtt som den viktigste aktøren i eget liv. De ansatte skal legge til rette for likeverdig dialog med innbyggerne.

Tidlig innsats

Vi skal jobbe forebyggende og helsefremmende for våre innbyggere. Når vi oppdager at noen strever skal vi i samarbeid med den det gjelder og foresatte sette inn tiltak som skal hindre at læringsutfordringen i for stor grad utvikler og forsterker seg. BTI er kommunens verktøy for å gi økt kompetanse og bevissthet om brukermedvirkning og tidlig helhetlig og samordnet innsats hos ansatte.

For mer informasjon om tidlig innsats og språkutvikling se [Kartlegginger bhg](#) og [Kvalitetssystem for spesialpedagogiske tiltak](#).

Organisasjonsutvikling

Vestre Toten kommune samhandler aktivt mellom tjenester i kommunen for å bidra til sosial utjevning og tidlig innsats basert på felles forståelse av utfordringsbildet. Vi har som mål å ha en hensiktsmessig organisering på tvers av tjenesteområder og i nettverk for å oppnå intensjonene i et innbyggerperspektiv og i et ansattperspektiv.

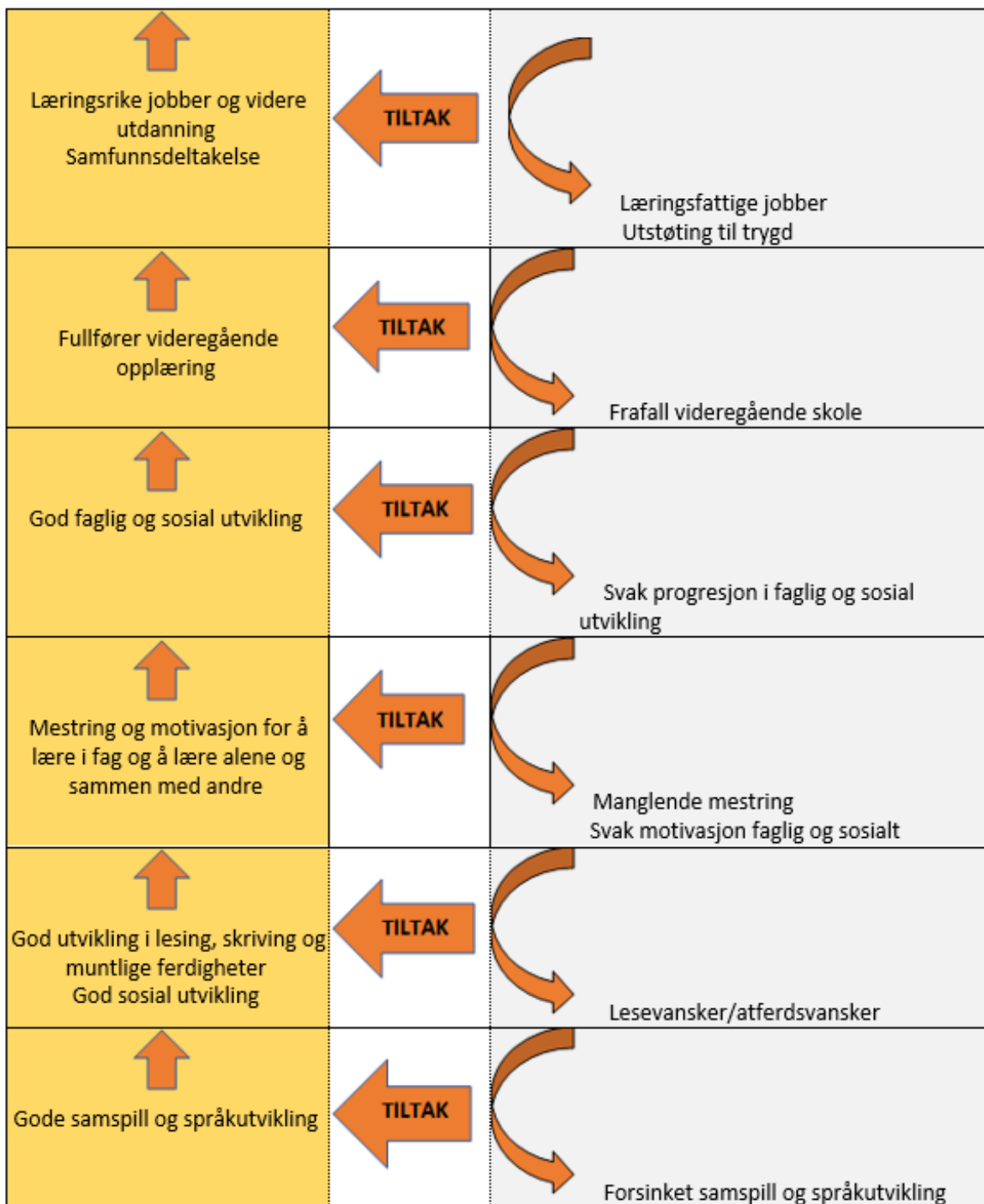
Mål og intensjoner med språkplanen

Målet med en felles plan er at den skal bidra til et mer systematisk og målrettet arbeid med språk. Den er forpliktende og gjelder for alle ansatte i de involverte tjenesteområdene. Språkplanen representerer en systematisk og kontinuerlig progresjon i språklæringen og språkstimulerende tiltak.

Planen danner grunnlaget for gode overganger og skaper helhet og sammenheng i arbeidet med språkutvikling i de ulike tjenesteområdene. Overgangene mellom barnehage/skole, og barneskole/ungdomsskole, er lagt særskilt vekt på i denne revideringen, og er beskrevet under *det toårige rommet*.

Målet er at vi gjennom tidlig og felles innsats bidrar til bedre og mer motiverende språkutvikling for alle barn, unge og voksne som grunnlag for livslang læring, utvikling og deltakelse i samfunnet.

Kilde: Stortingsmelding nr.16 (2006-2007) bearbeidet til 2024 versjon av VTK

Forankring

Språkplanen bygger på grunnskolen sin *Leseplan for Vestre Toten kommune fra 2015*, og er utvidet fra å gjelde grunnskole til flere tjenesteområder. Den er forankret i Helsestasjonsprogrammet, *Rammeplan*, Overordnet del, Fagfornyelsen, Opplæringslova og *Vurderingsforskrift*. Forskrift til opplæringslova - Lovdata | opplæringslovens § 13-5 og i barnehagelovens § 2 som slår fast en gjensidig plikt for barnehage- og skoleeiere om å samarbeide for å skape kontinuitet for barna i overgangen.

Planen er i tråd med overordnede mål og strategier i samfunnsdelen i kommuneplanen og Plan for det forebyggende arbeidet i kommunen. Arbeidet har foregått i perioden 2021-2024, og har involvert alle ansatte gjennom innsamling av innspill ute på enhetene og en felles høringsrunde høsten 2022. En siste kvalitetssikring ble gjort skoleåret 2023/24.

Planen er skrevet av ressurspersoner på fagområdet, språkveiledere og språk- og leseveiledere. PPT har bidratt med faglige innspill. Barnehage- og skolekontoret har veiledet og koordinert arbeidet, utarbeidet den generelle delen og hatt ansvar for å slutføre arbeidet. Planen har vært drøftet med barnehage – og skoleledere. Tillitsvalgte og foresatte har vært med i prosessen med utforming av rollebeskrivelsene og etablering av sentrale nettverk. Planen videreutvikles dynamisk etter den kunnskapen personalet til enhver tid har, og de målene det arbeides mot. Planen skal evalueres jevnlig for å kunne ta opp i seg ny forskning på området.

Kvalitetssikring

For å kvalitetssikre arbeidet må planen være forankret i verdikjeden - fra politikere til de som arbeider med språkutvikling ute på enhetene. Språkplanen stiller krav til kompetanse for de som har ansvar for barns, unges og voksnes språkutvikling. Barnehage- og skoleeier har ansvar for å sørge for at de ansatte har nødvendig kompetanse. Det jobbes med planen og gis nødvendig faglig påfyll i kommunale nettverk og ute på den enkelte enhet. Et reflektert blikk på praksis øker bevisstheten hos alle ansatte. Innholdet i nettverk skal sørge for at barn, unge og voksne i Vestre Toten kommune får et tilpasset og likeverdig tilbud.

Planen fordrer evnen til dialog som en kjernekompetanse for alle deltakere. Den likeverdige dialogen står sentralt:

«Likeverdig dialog vil si å vise sine egne tanker, følelser, opplevelser, mål og grenser samtidig som man både har vilje og evne til å lytte til og anerkjenne den andres.»

Likeverdig dialog, observasjon, kartlegging og oppfølging er en sentral del av kvalitetsarbeidet og skal være felles for barnehage og skole.

Språkplanen henger sammen med kommunens kartleggingsplan for skole og vurdering og dokumentasjon som er beskrevet i rammeplanen. Barnehagen har utarbeidet en oversikt over ulike observasjon- og kartleggingsverktøy som den enkelte barnehage kan ta i bruk ved behov. De som trenger forsterket innsats skal oppdages tidlig, lyttes til og få tilbud om faglig funderte tiltak som evalueres løpende. Jmf. § 11- 3 intensiv opplæring på 1. -4. trinn skal skolen sørge for at elever som står i fare for ikke å ha forventet progresjon i fagene norsk, matematikk og engelsk får egnet intensiv opplæring for å oppnå ønsket progresjon.

Flere språk er en ressurs!

I Vestre Toten kommune utvikler vi vår praksis ut fra et [menneske- og lærings syn](#) der vi er opptatt av å verdsette barn, unge og voksne sine ressurser. Det å være flerspråklig er en [ressurs](#) for læring og for utviklingen av egen identitet.

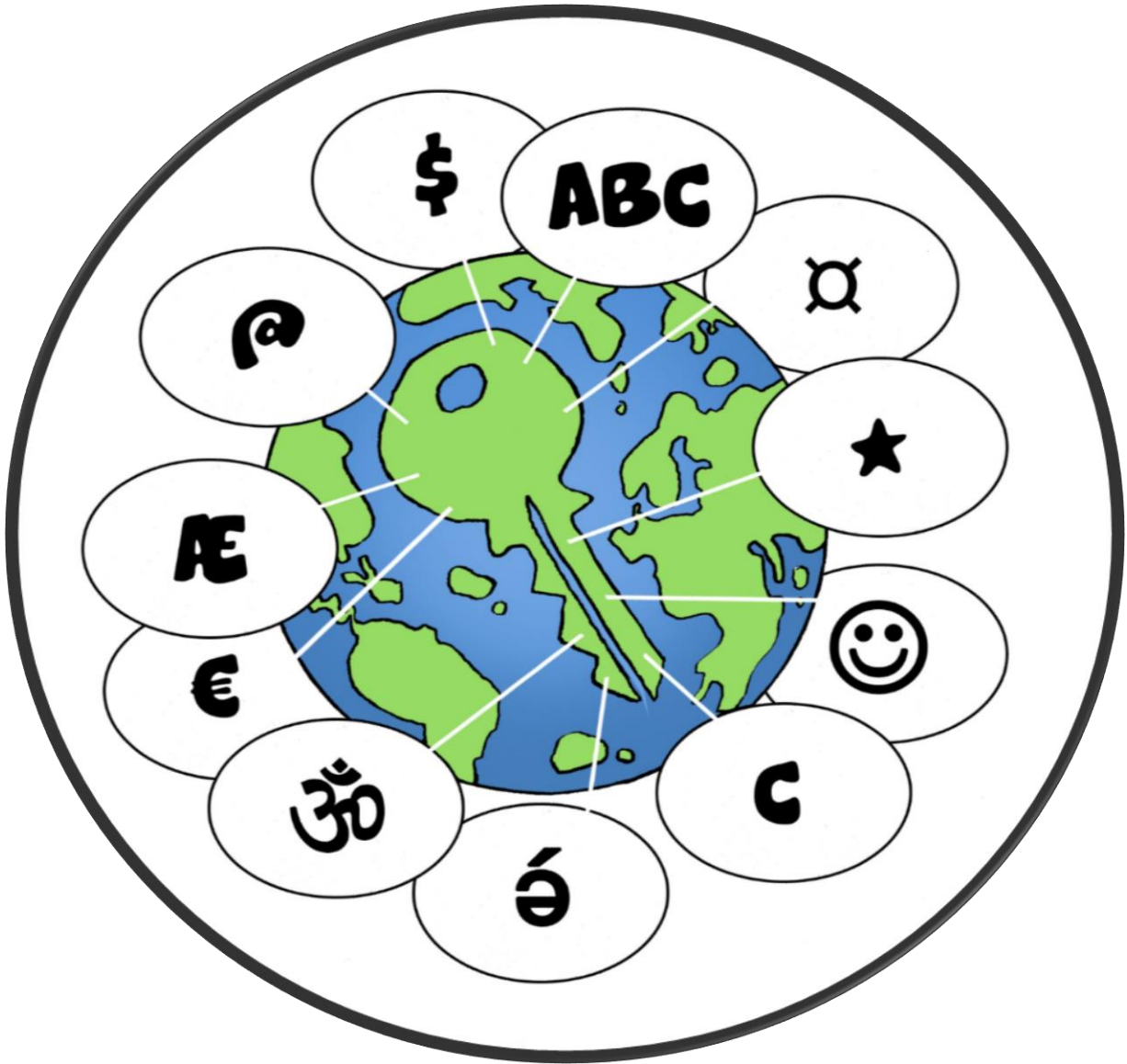
Personalet skal bidra til at språklig mangfold blir en berikelse for hele barnegruppen, støtte flerspråklige barn i å bruke sitt morsmål og samtidig aktivt fremme og utvikle barnas norsk-/ samiskspråklige kompetanse (Rammeplanen).

Flerspråklige barn, unge og voksne kan flere språk og bruker flere språk til daglig. Barn og elever med flere språk, utvikler i utgangspunktet disse språkene på samme måte som enspråklige. Det kan likevel være variasjon i hvilke erfaringer de har med de ulike språkene og hva de lærer på de ulike språkene (Espen Egeberg, 2016). Det tar lengre tid å lære seg flere språk enn bare ett og det er derfor helt vanlig med en noe mer langsom progresjon i språkutviklingen generelt. Det er viktig at de voksne rundt barnet både hjemme og i barnehagen/ skolen er bevisst dette for at språkutviklingen i de ulike språkene skal bli god.

Flerspråklige kan veksle mellom flere språk. Vekslingen kan skje i ulike situasjoner og innen en og samme setning og kalles kodeveksling. Ved innlæring av et nytt språk vil kodevekslingen fungerer som en støtte i utviklingen av muntlige og skriftlige ferdigheter. Det kan også være med å markere identitet og sosial tilhørighet. Det å bruke flere språk i kommunikasjon er ikke et tegn på manglende språkkompetanse, men at barnet mestrer ulike samtalsituasjoner ved å bruke sine språklige ressurser. Det gjelder det samme for voksne som det gjelder for barn og det er viktig at andre arenaer som har språktrening/utplassering er godt kjent med dette.

«Enig! Hvis noen spør meg på norsk, kan jeg ofte svare på [navn på førstespråk] uten å tenke. Jeg putter også inn [navn på førstespråk] i setningen, oftest når jeg ikke kan eller husker ordet på norsk».

- elev

Språk og kultur

Vi ønsker å ta hensyn til det språklige mangfoldet og legge til rette for at alle skal oppleve tilhørighet i barnehage, skole og arbeidsliv. Det språklige mangfoldet er synlig i utvalget av både muntlige og skriftlige tekster, det fysiske og estetiske miljøet i klasserommet, på skolen og arbeidsplassen. Barn som vokser opp med tilhørighet i flere kulturer er krysskulturelle barn og unge. Vi legger til rett for kulturelle opplevelser i fellesskapet eks; naturlig skolesekk, høytider, matlaging og at det å kjenne til flere språk og kulturer blir erfart som betydningsfullt.

Erfaringer fra andre kulturer gjenspeiles i det pedagogiske innholdet i barnehage og skole. Det synes i valg av tema og i hvilke erfaringer, kunnskaper, perspektiver og forståelsesmåter som løftes frem og anerkjennes.

Vi gir status til flere språk ved å vise språkene frem, bruke dem og være tydelige flerspråklige brukere:

- Å sammenligne språk i begrepsopplæringen
- Å bruke tekster med opprinnelse i flere kulturer
- Å bruke tekster på flere språk f.eks: Skylappjenta, sanger på flere språk.
- Å bruke flere sjangre; rim, regler og sang er en del av opplæringen i norsk og en nøkkel i arbeidet med å gjøre det flerspråklige til en ressurs. [Grunnskole – NAFO \(oslomet.no\)](http://Grunnskole – NAFO (oslomet.no))

Språkbiografi

I Vestre Toten kommune er vi opptatt av å bli kjent med elevens språkbiografi, og vi bruker dialog og samarbeid med hjemmet om kartlegging av elevenes språkkompetanse ([Kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk \(udir.no\)](http://Kartleggingsverktøy i grunnleggende norsk (udir.no))) Vi gjennomfører også mellomspråksanalyse, som handler om å bli kjent med eleven der eleven er i sin språklige utvikling gjennom å analysere grammatikk og rettskriving. Dette for å bli kjent med barn,

unge og deres familier og språkbakgrunn. På den måten kan vi tilpasse for den enkeltes forutsetninger.

Det er i sosiale sammenhenger at språk gir mening, motivasjon og innhold. Det å delta i og mestre det sosiale felleskapet er sentralt for motivasjonen og videre språklig og faglig utvikling. Hverdagsspråket tar ca. 2 – 4 år å lære. Å lære et skolespråk, akademisk språk, for å delta i læringsaktiviteter tar ca. 4 - 9 år dersom barnet begynner andrespråkopplæring rundt 6 års alder. Det kan ta lengre tid om elevene starter innlæringen på et senere tidspunkt, om de har brudd i opplæringen eller er helt uten skolebakgrunn.

Utviklingen av fonetisk og grammatisk kompetanse går gjerne lettere jo yngre barnet er når det begynner språkopplæringen. Det er viktig å støtte foresatte i deres betydning av å arbeide med fonetikk (lydene i språket) på morsmålet. Å utvikle et ordforråd tar lang tid og er avhengig av opplæringens innhold, intensitet og kvalitet. Flerspråkligheten kan innlemmes som en ressurs i skolens generelle arbeid med ord og begreper – lenke Fokus på 1.trinn.

Ressurser:

[NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring \(oslomet.no\)](http://oslomet.no)

[Opplæringspakken Ny i norsk – NAFO \(oslomet.no\)](http://oslomet.no)

[Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat \(udir.no\)](http://udir.no)

[Flerspråklige med spesialpedagogiske behov | statped.no](http://statped.no)

[Det flerspråklige bibliotek - Det flerspråklige bibliotek \(bibliotekutvikling.no\)](http://bibliotekutvikling.no)

[Verdensbiblioteket](http://verdensbiblioteket.no)

[Biblioteket for tilrettelagt litteratur-](http://biblioteketfor.tilrettelagt.litteratur.no)

«Betegnelsen flerspråklig oppfattes gjerne som en positiv, men også vid betegnelse. Det innbefatter ofte alle som forholder seg til og behersker flere språk på mange ulike nivåer».

Espen Egeberg (2016)

Roller og ansvarsområder:

Helsestasjonen skal:

- Bidra til å fremme et godt samspill og en trygg tilknytning
- Støtte foreldre i mestring av foreldrerollen.
- Veilede familier etter helsestasjonsprogrammet ved jordmor, helsesykepleier og/eller fysioterapeut. [Helsestasjon 0–5 år - Helsedirektoratet](#)

Barnehage- og skoleeier skal:

- Analysere barnehagen og skolens kompetansebehov med utgangspunkt i barn, unges og voksnes behov ([jmf Fjørtoft](#))
- Sørge for at barn, unge og voksne får et likeverdig tilbud
- Legge til rette for kontinuerlig kompetanseheving for ansatte i barnehage og skole
- Legge til rette for utvikling av profesjonsfelleskapet i Vestre Toten kommune

Styrere og skoleledere skal:

- Ha ansvar for at Språkplanen blir iverksatt og satt i system i den enkelte barnehage og skole
- Sørge for at alle ansatte kjenner til planen og at barnehage og skole deltar i kommunale nettverk
- Følge opp arbeidet med Språkplanen og støtte språkveileder og SLV-læreres rolle
- Anvende Språkplanen i utviklingsarbeid og i møtetid
- Sørge for nødvendig kompetanseheving for personalet
- Støtte ansattes utvikling av metoder og strategier i arbeidet med barn, unges og voksnes språkutvikling
- Følge opp observasjoner og kartlegging av barn, unge og voksnes språkutvikling og sørge for at de inngår som en del av barnehage- og skoleutvikling
- Skape sammenheng mellom Språkplanen, Trygt og godt barnehage- og skolemiljø, BTI

Språkveileder og språk - og leseveileder skal:

- Være en ressursperson og endringsagent i arbeidet med barn, unge og voksnes språkutvikling
- Være faglig oppdatert og veilede resten av personalet
- Sammen med styrer og skoleleder ha et ansvar for arbeidet med Språkplanen, forebyggende arbeid og tidlig innsats jmf. mandat og stillingsbeskrivelse
- Delta i kurs, opplæring og nettverk
- Samarbeid med andre funksjonstillinger, f.eks. spesialpedagogisk koordinator, skolebibliotekansvarlig, andrespråkspedagogisk ansvarlig, ved behov
- Sikre overganger

Det pedagogiske personalet skal:

- Bruke Språkplanen aktivt for å sikre kvaliteten på arbeidet med språk i barnehage og i alle fag på skolen
- Bidra med et rikt språklig miljø og være gode språkmodeller
- Lytte ut barn og elevers stemme

- Sikre at barn og elever får varierte og positive erfaringer med bruk av språk i kommunikasjon, som redskap for å uttrykke egne tanker, meninger og følelser
- Tilrettelegge for lek, undersøkende og utforskende, tilnærming til språkutvikling og læring
- Følge barn, unge og voksne sin språkutvikling gjennom dialog, observasjoner og kartlegginger, og sette inn tiltak ved behov
- Ha dialog med hjemmet om barn og unge sin språkutvikling, og sørge for at Språkplanen er tema på foreldremøter og samtaler hjem- barnehage og skole
- Anerkjennelse flerspråklighet som en ressurs
- Informere om hvordan foresatte kan støtte barnet i språkutviklingen og informere om hvordan det jobbes med dette i barnehage og skole

Fagarbeidere og assistenter skal:

- Lytte ut barn og unges stemme
- Invitere alle barn og unge inn i språklige aktiviteter og stimulere til språklig nysgjerrighet
- Utnytte hverdagssituasjoner, aktiviteter og lek til utvikling av språk og samspill
- Stimulere til språklige aktivitet gjennom tilpasning til barn og unge sine språklige ferdigheter, interesser og initiativ
- Å sikre at barn og unge får varierte og positive erfaringer med bruk av språk i kommunikasjon, som redskap for egne tanker, meninger og følelser
- Skape gode overganger mellom innhold og aktiviteter i barnehage, skole og SFO

Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) skal:

- Være en nær samarbeidspartner for barnehager og skoler i kommunen
- PPT "... er sakkyndig instans i saker om spesialpedagogisk hjelp".
- Hjelp barnehager og skoler med kompetanse- og organisasjonsutvikling innenfor områdene literacy: språk, tale, lesing og skriving.
- Særlig være opptatt av kompetanseutvikling rettet mot *tidlig innsats*, tidlig i forhold til alder og tidlig i forhold til utvikling, for å inkludere, tilrettelegge og evaluere opplæringen for barn, unge og voksne med særlige behov
- Være en refleksjons- og drøftingspartner for personalet i barnehager og skoler knytta til forsterka innsats innen literacy: språk, tale, lesing og skriving.
- Ha tilstedeværelse av *PP. rådgivere, spesialpedagoger og logopeder, vernepleiere* i alle barnehager og skoler, som kan konsulteres på området
- Følge opp og bidra faglig inn i nettverk.

Fysio- og ergoterapitjenesten skal:

- Delta på nettverk for 1., 2. og 3.trinn
- Gjennomføre «god skolestart» for alle 1.klasser i kommunen

Kultur skal:

- Være en språkstimulerende aktør på ulike ytringsarenaer i kunst-, kultur,- og fritidsfeltet; kulturskole, bibliotek og ulike kultur- og fritidsaktiviteter

Folkebiblioteket skal:

- Skape kultur for lesing ved å fremme leseglede, lese lyst og fritidslesing
- Være en attraktiv og trygg møteplass for barn, unge og voksne med meningsinnhold og meningsskaping
- Samarbeide med hjemmene om å gi barna grunnleggende leseglede, og bistå barnehage og skole i å gi alle barn og elever i kommunen en skriftspråklig ferdighet som gjør at man kan ta til seg kunnskap og delta i samfunnet (Literacy)

Hjemmet bør:

- Gjøre seg kjent med Språkplanen gjennom barnehage/skole hjem samarbeid
- Samtale med barna og vise interesse for barnehagen/skolen og deres skolearbeid
- Lese høyt for barna
- Støtte opp om hjemmearbeid – lenke til strategier
- Være språklige rollemodeller for sine barn

«Vi er opptatt av at hjemmet skal være språklige modeller for sine barn».

FOLKEBIBLIOTEK

Biblioteket skaper en kultur for leseglede og møter rundt litteratur og annen tekst. Arrangementer om og med litteratur og tekst er viktige bidrag til å fremme lesingens plass i samfunnet og i våre liv.

Leselystfremmende innsats integreres med leseopplæring for best mulig forvaltning av samlet kompetanse på litteratur- og leselystformidling. Tidlig etablering av biblioteket som et attraktivt og trygt sted å være på fritiden er en vesentlig del av tidlig leselystinnsats overfor alle barn og foreldre.

Regelmessige leselystfremmende aktiviteter:

0-6 år	Målgruppe, mål	Aktivitet/innhold/metode
Barneboktreff	Alle barn opp til 6 år med foresatte. Barnehager inviteres spesielt. MÅL: bli kjent med biblioteket, barnebokformidling, leseglede	Barnebokformidling og konsert/dukketeaterlek. Syng med. Leseplede og kjærlighet til bøker og musikk er hovedinnhold.

Samarbeid med grunnskole	Målgruppe, mål og parter	Aktivitet, innhold, metode
Lesepilotene	4.trinns elever. MÅL: skape biblioteksmarte barn som leser mer. Samarbeid mellom bibliotek, skolebibliotek og kontaktlærer. Støttet av Nasjonalbiblioteket	Foresatte involveres gjennom foreldremøter på biblioteket der de blir kjent med bibliotekets tilbud til både voksne og barn.
Bokambassadørene	7.trinns elever. MÅL: skape lesende forbilder og mer lystlesing. Samarbeid mellom kontaktlærer 7.trinn og folkebiblioteket.	Et knippe elever fra hver skole kommer jevnlig til biblioteket. Barne- og ungdomsbibliotekaren orienterer om nye og aktuelle bøker. Deretter velger elevene bøker de ønsker å presentere for sine medelever, forbereder presentasjoner og besøker så de klassene som presentasjonene kan passe for. Alle trinn på skolen får besøk av ambassadørene, og barna blir dermed jevnlig orientert om ny litteratur som kan lånes på biblioteket.

Bokker	Alle trinn. Samarbeid mellom alle kontaktlærere og folkebiblioteket	Når skolene har bokker, er tradisjonen at de ulike trinnene konsentrerer seg om et forfatterskap eller en spesiell sjanger. Biblioteket tar i mot klassene og skreddersyr opplegg til de ulike temaene. På den måten holdes vår litterære kanon i hevd og stadig nye generasjoner blir kjent med f.eks. Astrid Lindgrens univers.
--------	---	---

Ferielesing:	Målgruppe og mål	Aktivitet og innhold
Sommerles	Alle barn fra 1. til og med 7.trinn. MÅL: stimulere til meningsfylt ferieaktivitet og opprettholde leseferdigheter gjennom en lang sommerferie	Hver sommer arrangerer biblioteket en Sommerles-aksjon. Den går ut på at barn registrerer hvilke bøker de leser i ferien og etter hvert kan motta premier og trofeer som belønning. Sommerles har satt nye rekorder for hvert år i antall deltagere og antall leste sider.

Sommerles 1. juni -31. august Hjem – Sommerles.no

Nasjonalbibliotekets nettbibliotek [Søk i hundretusenvis av bøker på nett | e-bøker | Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

KULTURSKOLEN

Fyrverkeriet kulturskole har fag og prosjekter som stimulerer språk, litteratur og annen tekst.

Drama- og teaterundervisning for elever fra 5-16 år: Her fordypes barn og unge seg i tekster som eventyr, dikt, rim, regler og klassikere. I tillegg arbeider de med å iscenesette egne tekster.

Småtrølltræff: Musikktilbud for barn fra 0-2 år og deres foreldre, hvor de aller minste blir introdusert for sangskatter, rim og regler. På denne måten stimuleres sansene og bidrar positivt til språkutvikling. Dette tilbudet ser vi er spesielt viktig for foreldre og barn som trenger språkopplæring.

Sang på institusjoner: Sang stimulerer sansene for de eldre som bor på institusjoner. Det å synge kan bidra til at man husker bedre.

Allsang: Her møtes folk i alle aldre, og synger kjente og ukjente sanger. Kulturarven formidles, og man blir kjent med nye tekster og melodier. Flerspråklige kan få stimulert sin språkopplæring gjennom sang.

Den kulturelle Skolesekken: Kulturskolen er involvert i forestillingene Steinberg anno 1814 og Direktør Lunder og fabrikken i ødemarken som omhandler kulturarv. Her får elevene møte formidlere som snakker Totendialekt, og elevene blir introdusert for ord og uttrykk på dialekt som kanskje er ukjent for dem.

Samarbeid med Fyrverkeriet bibliotek om forfatterbesøk.

HELSESTASJON

Samspill og trygg tilknytning mellom barn og foreldre

For at barn skal utvikle seg normalt er det avhengig av trygghet og samspill med sine omsorgsgivere helt fra starten. Spedbarnet utvikler seg gjennom samhandling og relasjons-erfaringer med andre. Allerede fra fødselen har barnet kapasitet som gir muligheter for samspill med foreldrene.

Samspillet mellom foreldre og barn har avgjørende betydning for barnets utvikling. Samspill læres og utvikles gjennom evnen til å lese og forstå den andre. Det skjer gjennom turtaking hvor barnet og foreldrene veksler mellom å invitere til oppmerksomhet og å gi respons på invitasjonen.

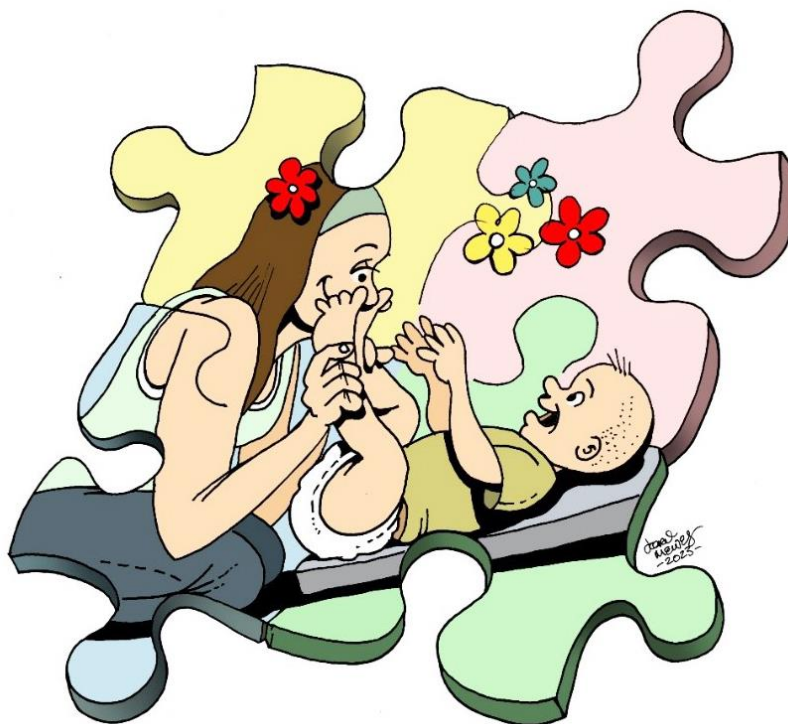
Barnet kommer ikke med bruksanvisning derfor vil foreldre ofte oppleve å måtte bruke litt tid på å bli kjent med barnet og barnets signaler. Når

foreldre fra starten setter ord på det de tolker at barnet føler, signaliserer og uttrykker vil barnet oppleve seg forstått og et er lettere for omsorgsgiver «å tune seg inn» på barnets behov.

Etter hvert vil språket og ordsettingen gjøre at barnet forstår seg selv og sammenhengen bedre. Trygghet, kommunikasjon, samspill og språk er tema på alle konsultasjoner i helsestasjonen. Tilknytning er et tema allerede på konsultasjoner hos jordmor i svangerskapet.

1-2 uker: Barnet kjenner igjen foreldrenes stemmer og lukter og kommuniserer med bevegelser og lyder. Gråt er et viktig kommunikasjonsmiddel for barnet fra starten. Barnet forsøker å fortelle noe. Å møte barnet med trøst er avgjørende. Det er vanskelig, og det er vanlig å prøve å feile i starten som foreldre. Mens barnet fortsatt er på barsel tas det en hørsel screening - automatisk transient fremkalte otoakustiske emisjoner (TEOAE). Screeningene bør tas 24-72 timer etter fødsel. Ved avvik henvises barnet til oppfølging på hørsentral.

6 uker: Barnet er mer våkent og aktivt. Barnet fester blikket, lager lyder, smiler og kommuniserer med hele kroppen. Det er viktig at foreldrene responderer på barnets initiativ til kontakt. Barnet trenger også at foreldre gir nødvendige pauser i kommunikasjonen. Foreldre vil nå lettere kunne tolke forskjell på type gråt.

3-4 mnd: Verden åpner seg, og barnet blir mer nysgjerrig. Ansikt til ansikt kontakt er fortsatt spennende, men nå undersøker barnet omgivelsene mer. Barnet har begynt å le og utforsker stemmen sin og babler. Foreldre oppfordres til å være tilgjengelige og vise interesse for barnets utforskning. Det er allerede her viktig med felles oppmerksomhet og fokus. Ved å snakke med barnet stimuleres språkutviklingen

5-6 mnd: Barnet kan nå holde oppmerksomheten sin på en ting om gangen en stund. Når foreldrene hjelper barnet å holde på oppmerksomheten blir barnet mer konsentrert. Barnet liker å høre sin egen stemme og bruker stemmen mer bevisst ved å hvine, rope og lage høye lyder.

7-9 mnd: Barnet utforsker omgivelsene både motorisk og med syn og hørsel. Barnet forstår flere og flere ord. Nå begynner barnet for alvor å utvide sin verden og lærer om det som skjer rundt seg.

9-12 mnd: Barnet viser stadig oftere at det forstår enkeltord som blir sagt. Barnet ønsker at omgivelsene skal repetere handlinger og ord. Barn kan ha stor glede av sanger og regler som repeteres.

2 år: Ved to år er det først og fremst språkforståelsen en har fokus på. Gjennom lek med kjente objekter vil barnet kunne vise hva det forstår, og hva tingene heter og brukes til. Ved to år er det også fokus på samspill og oppmerksomhet. Viser barnet ved toårskonsultasjonen tegn på språklige forsinkelse, dårlig forståelse eller mangelfull interaksjon med omgivelsene, skal barnet tas inn til observasjon etter et par måneder. Det samme gjelder hvis foreldrene uttrykker bekymring for barnets språkutvikling. Ved språklige avvik ved 2,6-3 år bør barnet henvises til videre utredning.

4 år: I denne perioden øker ordforrådet kraftig, men variasjonen er stor, avhengig av det språkmiljøet barna er i. Mange barn mestrer lengre setninger. De bruker småord som *og, så, men, for, når, hvis, at, som* og lignende. Vi opplever også at barn i denne perioden binder flere setninger sammen, slik at det blir en liten fortelling. Men også her kan det være store forskjeller. Uttalydene og konsonantgruppene kommer stort sett på plass, selv om s-lyden kan være vanskelig å uttale for noen.

På helsestasjonen gjennomføres SPRÅK 4 som er en systematisk observasjon som avdekker vesentlige trekk ved fireåringers språkferdigheter. SPRÅK 4 består av en enkel billedfolder, en veiledning og et kartleggingsskjema som skal følges etter faste prosedyrer. Oppgavene som stilles er valgt med tanke på å gi et mest mulig helhetlig bilde av barns språkutvikling ved fire år. Den omhandler språkforståelse, setningsstruktur, ordforklaring, billedforståelse, artikulasjon, preposisjoner, adjektiv, følelser, årsak-virkning, rekkefortelling, tallbegrep, farger, korttidshukommelse og setningsrepetisjon. I tillegg blir barnets samspill og oppmerksomhet vurdert.

Viser barn tegn på språkforsinkelser ved dette alderstrinn, er det svært viktig å henvise barnet til videre utredning. Alle de språklige basisferdighetene skal i fireårsalderen være etablert, og det går raskt mot skolestart.

Ved 4 år gjennomføres lekeaudiometri for å avdekke om barnet har hørselsnedsettelse. Ved avvik på screening henvises barnet til ØNH for videre utredning.

Nøkkelområder for 0-1 år

Nøkkelområder:

1.0 Å etablere et samspill (0-6 år)

1.1 Barn reagerer rytmisk på tale

1.2 Barn er aktivt med i samspillet, ser, lytter og «snakker» gjennom babling

2.0 Å utvikle samspillet (6-12 måneder)

2.1 Mental representasjon av objekt eller handling

2.2 Situasjonuavhengig forståelse

2.3 Forstår enkelte ord og gir respons

1.0 Å ETABLERE ET SAMSPILL (0-6 MÅNEDER)

1.1 Barn reagerer rytmisk på tale

1.2 Barn er aktivt med i samspillet, ser, lytter og “snakker” gjennom babling

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Gråt er barnets første, enkle kommunikasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Trøst • Aktiv lytting • Undersøke hva barnet vil si med gråten.
Babling	<ul style="list-style-type: none"> • Lytte • Bable tilbake • Turtaking (foreldre venter på barnets respons)
Babling med gjentatte konsonant-vokal-serier; <i>ba-ba</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Støttende kroppsspråk • Smil • Nikk og kommunikasjon gjennom små kommentarer

2.0 Å UTVIKLE SAMSPILLET (6-12 MÅNEDER)

2.1 Mental representasjon av objekt eller handling

2.2 Situasjonuavhengig forståelse

2.3 Forstår enkelte ord og gir respons på eget navn

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Kommunikativ intensjon, peking	<ul style="list-style-type: none"> • Bekreftelse på peking
Lydproduksjon med intonasjon	<ul style="list-style-type: none"> • Bekreftelser gjennom å sette ord til lyder og følelser
Det første “lille ord”, enkeltord	<ul style="list-style-type: none"> • Foreldrene beskriver og benevner det de ser, snakker med og til barnet • Foreldrene kan bruke rim, regler og sang

BARNEHAGE

Barnehagealderen er en grunnleggende fase for utviklingen av barns språk. Når barna begynner i barnehagen, er det viktig at de blir møtt med aktiviteter som fremmer språkstimulering.

Lek og daglige rutinesituasjoner er de viktigste områdene for språkstimulering i barnehagen. Gjennom samhandling med jevnaldrende og de ansatte, både gjennom lek, kroppsspråk og aktiviteter, utvikler barna sine språklige og sosiale ferdigheter.

Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna

- Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter
- Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter
- Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd
- Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord
- Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer
- Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale
- Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter

Rammeplan for barnehagen

Personalet skal

- Skape et variert språkmiljø der barna får mulighet til å oppleve glede ved å bruke språk og kommunisere med andre
- Synliggjøre språklig og kulturelt mangfold, støtte barnas ulike kulturelle uttrykk og identiteter og fremme mangfold i kommunikasjon, språk og andre uttrykksformer
- Invitere til ulike typer samtaler der barna får anledning til å fortelle, undre seg, reflektere og stille spørsmål
- Oppmuntre barna til å fabulere og leke med språk, lyd, rim og rytme
- Støtte barnas lek med og utforsking av skriftspråket
- Bruke varierte formidlingsformer og tilby et mangfold av bøker, sanger, bilder og uttrykksformer
- Inkludere alle barna i språkstimulerende aktiviteter.

Rammeplan for barnehagen

Voksenrollen

De ansatte i barnehagen har en viktig rolle i å være gode språkmodeller for barna og de må ha kunnskap om språk for å realisere rammeplanens mandat om at «*alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling*» (Kunnskapsdepartementet 2017, s 23)

En god språkmodellering innebærer

- **støtte bruk av språk:** Stimulere bruk av språket gjennom frem -og tilbake, utvekslinger, rask respons, åpne spørsmål og mediering.
  - **gjentakelse og forklaring:** gjenta ord som barnet kan og gi det nye ord som forklares. Knytt ordene til barnas eget liv.
  - **selvsnakk og parallell snakk:** Beskriv det du gjør hele tiden. Beskriv det barna gjør, altså deres handlinger, men også følelser
  - **avansert språk:** Bruk varierte ord og beskrivelser, sett ord på ting og det som skjer, forklar vanskelige ord
- (Ratib Lekhal- SePU-konferansen mai 2022)

I en fagartikkel i Utdanningsnytt, presenterer Christine B. Østby Munch og Marit Semundseth fra Dronning Mauds Minne, fem områder hvor de voksne kan gi støtte til språkstimulering.

5 teser til god språkstimulering:

1. Bli godt kjent med alle barna og deres interesser.

Gjør du det, vil barna sannsynligvis ønske å være i dialog med deg fordi dere da alltid vil ha noe å snakke om.

2. Viderefør det barnet snakker om.

Da er du med på å holde samtalen i gang. Å stille spørsmål for å få barnet til å fortelle mer eller utdype samtaletemaet, er én måte å videreføre samtalen på. En annen måte kan være å bringe inn nye ord eller ny kunnskap om det dere allerede snakker om.

3. La barnet få høre mange, nye ord.

Når du anvender et vidt ordforråd i samtaler og høytlesing med barn, bidrar du til at barnet kan utvikle et rikt og variert ordforråd. Det gjør at de forstår mer av det som foregår i omgivelsene sine. Dessuten er det å kunne mange ord viktig for å klare å uttrykke seg presist og nyansert. Når man kan mange ord, er det også lettere å lære seg nye ord.

4. Ikke forenkle språket ditt for mye.

Et forenklet språk kan faktisk blir for enkelt for barnet, og da skjer det ingen språklæring. Barnet trenger å høre et språk som krever at de må strekke seg litt ekstra både for å forstå, men også for selv å være aktive i samtaler og under de ansattes høytlesing .

5. Bruk enhver anledning i hverdagen til å samtale med barna.

Gjør du det, har du alltid en språklæringsarena tilgjengelig. Da trenger du ikke å sette av tid eller planlegge for språklæring i løpet barnehagehverdagen. Samtalen behøver heller ikke være lang for at den skal ha betydning. Øv deg på å se etter og bruk de mulighetene som byr seg til å snakke med barna i barnehagen. I det ligger det et stort potensial for å støtte barns språklæring i barnehagen.

Det kan være en utfordring å få tiden til å strekke til og derfor er det viktig å konsentrere innsatsen om det vi vet har god språkstimulerende virkning. Forskning viser at barn har godt språklig utbytte, både på kort og lang sikt, av å være i et miljø der de får rik anledning til å utvide ordforrådet sitt og får god mulighet til å delta i språkutviklende samtaler. Flere studier viser i tillegg at barns tidlige erfaringer med bøker og ansattes høytlesing gir gode felles arenaer for språklig samspill og har sammenheng med deres språklige og senere skriftspråklige utvikling.

Leselyststrategien 2024 –2030 “Sammen om lesing” presenterer et felles løft for mer lesing i barnehager og skoler. Barna i barnehagen skal få møte et mangfold av litteratur og de skal få oppleve glede og spenning ved høytlesing. De ansatte må bruke varierte formidlingsformer, lese høyt for barna og snakke med dem om bilder og innhold i bøkene. Barn som blir lest for regelmessig, øker ordforrådet sitt markant sammenliknet med barn som ikke blir det. Det er også tydelig at språkstimulering har nær sammenheng med læring av grunnleggende ferdigheter senere i skolen. (Leselyststrategien “Sammen om lesing”)

Nyttig støttmateriell til rammeplanen på UDIR:

[Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat \(udir.no\)](https://udir.no)

[Arbeid med barnehagens språkmiljø og barnas språk \(udir.no\)](https://udir.no)

[Sammen om lesing - Leselyststrategien 2024-2030 - regjeringen.no](https://regjeringen.no)

Å bade barna i språk

For å kunne drive god språkstimulering i barnehagen er det viktig at ansatte i barnehagene "bader" barna i språk. Det vil si at de bruker språket aktivt i hverdagen sammen med barna, setter ord på det de gjør sammen, snakker med barna og inviterer alle barna med i språklige aktiviteter. Voksne som lytter og bekrefter barns uttrykk, setter ord på inntrykk og opplevelser er av avgjørende betydning for utvikling av talespråket. Kommunikasjonen og språket i barnehagen påvirker alle sider ved barnets utvikling. [Å bade i språk – Skrivesenteret](#)

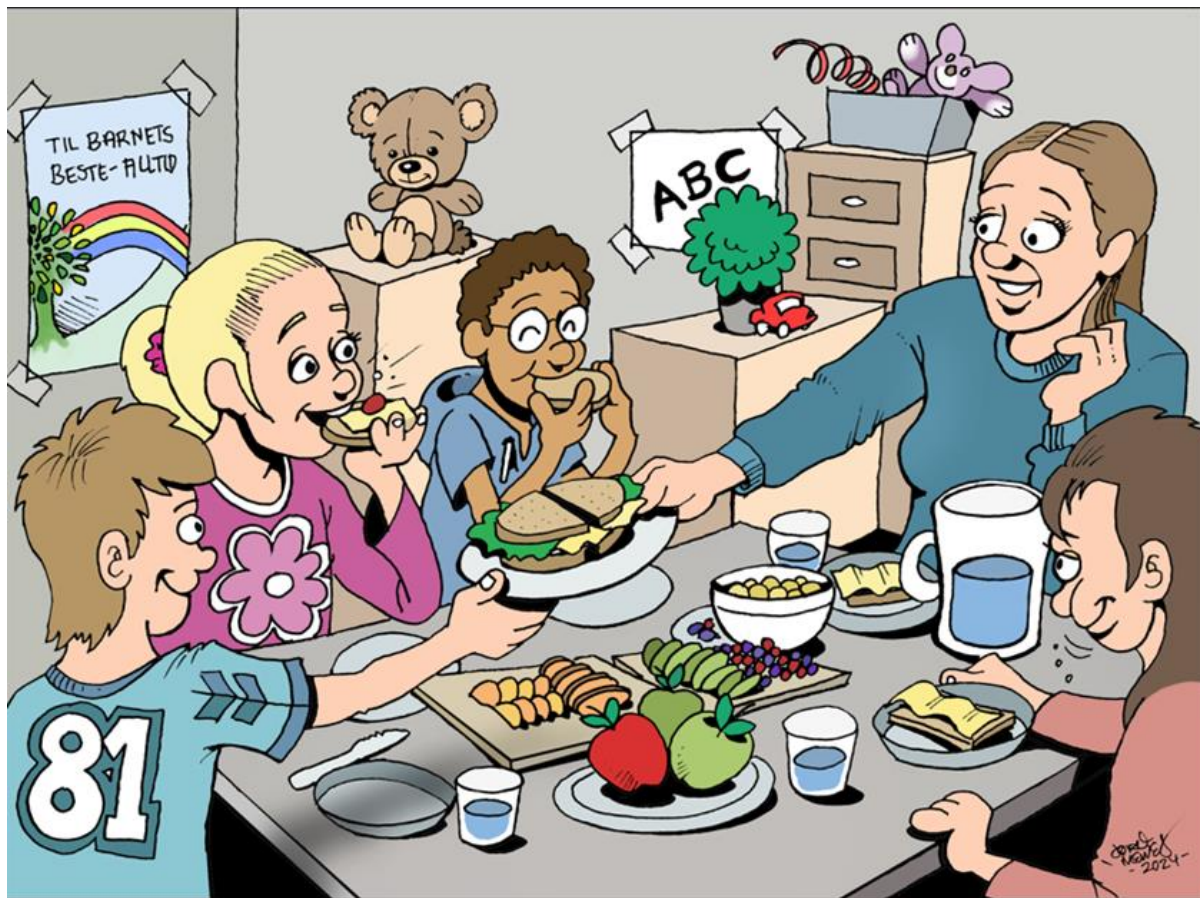
«Når du jobber med barn og unge, skal du hele tiden ha fokus på å bruke språket. Et godt språkmiljø er miljøer som gir barn og unge muligheter til å bruke både det muntlige og det skriftlige språket optimalt. Alt arbeid med barn og unge i barnehager, skoler/SFO, klubber og boliger skal oppmuntre og fremme språket. Sang, bøker, tegning, lek, aktiviteter, samtaler,

filosofering, fysisk aktivitet og lignende skal bades med språk.»

[\(Stimulere språkutviklingen - Kommunikasjon og samhandling - NDLA\)](#)

De ansatte må legge til rette for at alle barna hver dag, får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for egne tanker og for å uttrykke egne meninger og følelser. Arbeid med språkutvikling bør være en stor og viktig del av barn og unges hverdag.

Hele barnehagehverdagen er en arena for å bruke språket

«Arbeidet med omsorg, danning, lek, læring, sosial kompetanse og kommunikasjon og språk, skal sees i sammenheng og samlet bidra til barns allsidige utvikling»

(Rammeplan)

En dag i barnehagen består av mange **hverdagssituasjoner** der barna kan bruke språket aktivt og et godt språkstimulerende miljø er preget av at personalet bruker språket i samspill med barna hele dagen. For eksempel rundt matbordet er et sted hvor de voksne og barna bruker navn pålegg og mat og snakker om det som skjer. De deler også felles opplevelser eller diskuterer noe som skal skje senere på dagen.

Barna skal oppleve **meningsfulle sammenhenger** i hverdagen. Språk og samhandling blir en naturlig del av leken og fellesopplevelser som turer i skogen eller på biblioteket.

Personalet skal fremme tillit mellom barn-barn og mellom barn- voksne, slik at barna kjenner seg trygge og kan oppleve glede ved å kommunisere og å bruke språket sitt.

Som språkmodeller må de ansatte legge til rette for **språklig samhandling** mellom barna. For eksempel i garderoben går samtalen mellom barna og de voksne og i leken bruker barna språket når de kommuniserer med hverandre.

Det er viktig at barnehagen skaper et miljø der barna kan bruke språket aktivt gjennom hele dagen, i alle situasjoner inne og ute.

Alle rutinesituasjoner gir muligheter for at barn og personalet snakker sammen og kan dermed fremme barns språkutvikling, samtidig som den praktiske oppgaven gjennomføres. Slik blir språket knyttet til en kontekst.

Ved å være opptatt av å gjennomføre gode rutinesituasjoner vil alle barn garantert få gode og berikende samspillserfaringer mange ganger hver eneste dag de er i barnehagen.

«Jo bedre kvalitet på rutinesituasjoner, jo bedre barnehagekvalitet!»

(Drugli 2018)

Lek – kongsveien til språk

FNs barnekonvensjon 13.1 slår fast at barn har rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter tilpasset barnets alder.

«Leken skal ha en sentral plass i barnehagen, og lekens egenverdi skal anerkjennes. Barnehagen skal gi gode vilkår for lek, vennskap og barns egen kultur. Leken skal være en arena for barns utvikling og for sosial og språklig samhandling»

(Rammeplan for barnehager)

Hva er lek?

«Lek er enhver oppførsel, aktivitet eller prosess satt i gang, styrt og strukturert av barna selv; den finner sted når og hvor mulighetene oppstår () lek i seg selv er Ikke-obligatorisk, drevet av indre motivasjon og foretatt for sin egen skyld, snarere enn som et middel til et mål () De viktigste kjennetegnene ved lek er moro, usikkerhet, utfordring, fleksibilitet og ikke-produktivitet «

(FN, 2013, s 5-6)

Forståelser av lek som vektlegger barns opplevelse og lekens egenverdi, er en grunnpilar i den nordiske barnehagepedagogikken. Uavhengig av språkbakgrunn, livsverden, oppvekst eller religion har barn iboende behov for å leke (Giæver, 2014).

Lek er barns uttrykksform, og de bruker den til å utforske verden, uttrykke følelser, tanker og forestillinger.

Viktige aspekter ved barns lek hentet fra UDIR og NDLA:

Glede og velvære

Barn leker ikke for å lære, men fordi det er gøy. Leken gir dem følelsen av glede, velvære og livslyst i hverdagen. For barn er leken selve livet, og de lever her og nå.

Kreativ utfoldelse

Gjennom leken utfolder barn seg kreativt. De bruker fantasien sin og skaper nye verdener, rollespill og historier. Dette bidrar til deres kognitive utvikling og evnen til å tenke abstrakt.

Sosial samhandling

Lek gir barn muligheten til å samhandle med jevnaldrende. De lærer å forstå sosiale regler, samarbeide, dele og løse konflikter. Sosial kompetanse utvikles gjennom lek, og barn lærer å forstå andres perspektiver og følelser.

Språkutvikling

I leken bruker barn språket aktivt. De snakker med hverandre, gir instruksjoner, lager historier og uttrykker seg verbalt. Dette bidrar til deres språkutvikling og ordforråd.

Fysisk aktivitet

Lek innebærer ofte fysisk aktivitet, som løping, klatring, hopping og balansering. Dette er viktig for barns motoriske ferdigheter og fysiske helse.

Emosjonelt uttrykk

Gjennom leken kan barn uttrykke følelser som glede, sinne, frustrasjon, spenning og kjærlighet. Leken gir dem en arena der de kan håndtere og utforske ulike følelser.

Læring og erfaring

Leken har en verdi i seg selv og samtidig ligger det også et stort potensial for læring og utvikling gjennom leken.

Selv om barn ikke leker for å lære, gir leken dem allsidige erfaringer som legger grunnlaget for læring, vekst og utvikling. De lærer om verden, seg selv og andre gjennom lekens utforskning og interaksjon [Når barnet ditt svarer.](#)

Lek er altså mye mer enn bare moro – det er en grunnleggende livs- og læringsform for barn. Det gir dem muligheten til å være kreative, sosiale og aktive, samtidig som de opplever glede og trivsel.

Barn lærer best gjennom lek. Det vil si gjennom en kombinasjon av egeninitiert lek med andre barn og tilrettelagte aktiviteter der de ansatte legger til rette for lek og forskning (Fisher mfl.,2011; Hirsh-Pasek m.fl.,2009). I leken velger barna innhold, form og forløp på det som skjer, mens i tilrettelagte aktiviteter tar ansatte med seg lekematerialer, rekvisitter eller aktiviteter som utforskes sammen med barna. I slike aktiviteter skal barna få være aktive, være i samspill, se mening og kjenne engasjement.

Barnehagens ansatte har en viktig rolle med tanke på å inspirere og tilrettelegge og gi rom for lek både ute og inne og rammeplanen konkretiserer dette i følgende punkter:

Personalet skal

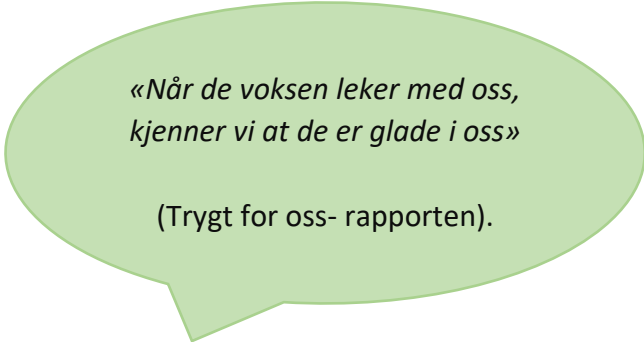
- Organisere rom, tid og lekemateriale for å inspirere til ulike typer lek
- Bidra til at barna får felles erfaringer som grunnlag for lek og legge til rette for utvikling av leketemaer
- Fremme et inkluderende miljø der alle barna kan delta i lek og erfare glede i lek
- Observere, analysere, støtte, delta i og berike leken på barnas premisser
- Veilede barna hvis leken medfører uheldige samspillsmønstre
- Være bevisst på og vurdere egen rolle og deltakelse i barnas lek
- Ta initiativ til lek og aktivt bidra til at alle kommer inn i leken

I barnehagen skal alle barn få oppleve stimulerende og støttende språkmiljøer med ansatte som inspirerer til, legger til rette for og deltar i barnas lek. For at leken skal kunne være en god arena for språklæring og språkstimulering, er det en forutsetning at de ansatte er aktive i barns lek og at de er tett på. På den måten kan de være gode språkmodeller for barna og kan være bevisste på å utvide barnas ordforråd, ved for eksempel å sette ord på det de gjør, begreper, følelser osv. og de kan inspirere leken ved å bringe nye elementer og ideer inn. Det er viktig at de voksne er bevisste på egen rolle, og at de har kunnskap om hvordan de på ulike måter kan tilrettelegge og hjelpe slik at alle barn får innpass i lek og sosialt samspill. Fra Språkløyper: [Barnehage | Språkløyper \(uis.no\)](https://uis.no)
Barnehagen skal bidra til at alle barn kan oppleve glede, humor, spenning og engasjement gjennom lek - alene og sammen med andre.

Nøkkelen til barns språkinnlæring er at barna selv bruker språket aktivt. På samme måte som barn mestrer å sykle ved faktisk å sykle, lærer de også språk gjennom å snakke. Barn behøver noen å snakke med for å utvikle språket sitt og her er de voksne viktige språkmodeller og forbilder.

I lekens verden blomstrer språket. Der lærer barna fra andre barn og får uttrykke seg selv og kommunikasjon mellom barn - barn er ofte mer fantasifullt og kreativt enn med voksne. Barn bruker også et mer komplekst språk i leken med hverandre enn når de snakker med voksne (Öhman, 2012). Det er derfor viktig at personalet setter av tid og gir barn rike lekemuligheter i løpet av dagen. Ved å legge opp til felles aktiviteter og gi dem felles erfaringer, får barna en unik mulighet til å kommunisere med andre barn. Barn med gode språkferdigheter har bedre muligheter for å delta i lek og påvirke den positivt. Derimot kan barn med svake språklige ferdigheter ha utfordringer med å få innpass i lek og sosialt samspill. Aktiv deltakelse i lek er derfor avgjørende for at leken blir en arena for språk – og sosial læring.

*«Når de voksne leker med oss,
kjenner vi at de er glade i oss»*

(Trygt for oss- rapporten).

De ansattes rolle:

- De voksne må være aktive i barns lek og være språkmodeller.
- De kan utvide barnas ordforråd ved å sette ord på handlinger, begreper og følelser.
- De bør tilrettelegge og hjelpe slik at alle barn får muligheten til å delta i lek og sosialt samspill.

“Leken er vårt viktigste arbeidsverktøy i barnehagen”, sier Birgitte Fjørtoft.

Progresjon i barnehagen innebærer at alle barn skal utvikle seg, lære og oppleve fremgang. Alle barn skal kunne oppleve progresjon og barnehagen skal legge til rette for progresjon gjennom valg av pedagogisk innhold, arbeidsmåter, leker, materialer og utforming av fysisk miljø. I denne planen velger vi å bruke progresjon i forhold til alder, men det er viktig at alle barn opplever progresjon ut fra sitt ståsted. Barn skal oppleve mestring og samtidig har noe å strekke seg etter jmf. Rammeplanen. Mona Nicolaysen som er forsker og doktorgradsstipendiat ved Universitetet i Sørøst- Norge understreker viktigheten av at barn ikke bare kommer til barnehagen som ettåringer, toåringer, jenter eller gutter, men som individer med sin egen identitet og livserfaring jmf. Udirts konferanse: «*Evaluering av implementering av rammeplan fra barnehage*». [Konferanse – Evaluering av implementering av rammeplan for barnehage | udir.no](#)

PERIODEN 1-3 ÅR

Barns språkutvikling skjer i ulik takt og tempo, og med stor naturlig variasjon. Likevel er det noen milepæler en bør navigere etter og noen forutsetninger som må være på plass for å sikre en god språkutvikling.

Alderen fra 1-3 år er spesielt sensitiv med tanke på språk, og språket er i nærmest eksplosiv utvikling i denne alderen. Dette skjer samtidig med at venstre hjernehalvdel har en vekstspurt fra 1-3 år. Barna lærer språk ved å lytte og å bruke språket i samspill med andre mennesker. Barn lærer lettere ord i situasjoner som har mening for dem (Gjems 2014). Det betyr at foreldre og barnehageansatte i samspill med små barn bør bruke konkrete ord knyttet til det som skjer her og nå.

1- og 2- åringen – Klare for språkmaraton

De minste barna kommuniserer gjennom kroppslig omgang, mer enn gjennom verbal samtale. Barnas måte å forstå og tolke verden på kommer til uttrykk gjennom kroppen i gester, ansiktsuttrykk, kroppsholdning, følelsesuttrykk og etter hvert ord (Johansson, 2013). Leken kjennetegnes ved at barna hermer og imiterer hverandre, ofte i gjentakende lekehandlinger over tid. Barna viser at de forstår hverandres hensikt og mening gjennom felles lek og det er gjennom kroppen bevissthet og språk tar form (Løkken, 2004). Det er store forskjeller i små barns språkutvikling ved 2 års alder. 10% av barna som har best språkutvikling har 500 ord, mens de 10 % med svakest språkutvikling har færre enn 100 ord, (Merk språket, Jørgen Frost 2020, s 41). Barn som lærer ord i et langsomt tempo ved 2 års alder, synes å kunne færre ord når de er 4 år. Det å lære mange ord raskt i 1-2 års alder synes derfor å være av betydning for videre språkutvikling. Her kan barnehagen gi god og systematisk støtte til de barna som trenger det. Språkforskjeller fra barnet er 4 år er ganske stabile framover.

Det er viktig at de ansatte lytter til barnet, svarer på babling, ser hvor barnet fester blikket og sin oppmerksomhet under sin kommunikasjon. Barn med svak språkutvikling i 2-3 års alderen synes å falle utenfor det sosiale samspillet og leken i barnehagen, samtidig som det er nettopp disse kvalitetene som fremmer barns språkutvikling. Stangeland (2017, 2018) fant at både små barn med spesifikke språkvansker og flerspråklige barn strevde sosialt. Dette indikerer at språkforskjellene i barnegruppen vil øke hvis barnehagen ikke gjør noe aktivt for å støtte barns språkutvikling ved behov.

Melby- Lervåg og Lervåg (2018, s.164) har laget følgende oversikt over milepæler i språkutviklingen som barn bør beherske i 2 års alderen:

- Kan peke på noen kroppsdeler når de blir spurt
- Kan følge enkle instruksjoner og beskjeder
- Kan lytte til enkle historier, sanger og rim
- Kan peke på bilder i en bok når man sier navnet på dem
- Sier flere nye ord pr måned
- Bruker noen ett- og to-ords spørsmål
- Setter sammen to ord
- Bruker mange ulike konsonanter i begynnelsen av ord

Hvis et barn mestrer få eller ingen av disse ferdighetene ved 2 år bør barnet utredes mer grundig og handlingsveilederen i BTI skal følges:

- Undringsamtale med foreldre
- Observasjon og kartlegging av barnets språkutvikling
- Foreldresamtale og opprettelse av stafettlogg.

Tidlig innsats:

- Kartlegging av avdelingens språkmiljø
- Ta i bruk språkstimulerende grep i høytlesing og i dagligspråket med barn; Bruke bøker om igjen slik at barna kan dem utenat til slutt. Da kan man utnytte situasjonen ved å tilføre elementer til historien og man får utvidet begrepslæring.
- Lese bøker med gjentakende mønster, la barna fullføre setningene
- Etablere leke- og språkgrupper

Det er store forskjeller på språkutvikling på 3 åringer og antall ord ut fra sosiokulturelle forskjeller. Forskning viser at det som er avgjørende er antall ord og input barna får fra 1,5 år. Derfor: SNAKK MED BARNA! (Ratib Lekhal- SePU konferansen 24.05.2022)

1- og 2-åringen

NØKKELOMRÅDE: Barna lytter, observerer og gir respons i gjensidig samhandling med barn og voksne	
Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet har blikk-kontakt og gir respons på felles oppmerksomhet • Barnet peker mot noe de er interessert i • Barnet gir respons og er oppmerksom mot andre barn og voksne 	<ul style="list-style-type: none"> • Legger til rette for gode lekemiljøer og aktiviteter som skaper samspill mellom barn-barn og barn-voksne (titt-tei-leken, teppeleken) • Bruker enhver anledning til å fange opp hva barnet viser oppmerksomhet mot • Gir barnet nye opplevelser og erfaringer. • Bruker konkrete til å bygge opp forståelsen til ord som blir brukt i samtale, sanger eller eventyr (dyr til Dyrene i Afrika, Bukkene Bruse etc) • Viser barnet trygghet og omsorg • Lytter til barnet, svarer på babling, ser hvor barnet fester blikket og sin oppmerksomhet under sin kommunikasjon • Bruke kroppen i kommunikasjon og samhandling

NØKKELOMRÅDE: Barnet uttrykker sine følelser, ønsker og erfaringer

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet opplever trygghet • Barnet uttrykker seg nonverbalt og verbalt • Barnet viser sine følelser gjennom mimikk, lyder, kroppslige uttrykk og ord	<ul style="list-style-type: none"> • Ansatte er tilgjengelige for barnet og er bevisst sitt ansvar for relasjonen • Støtte barnets initiativ til samspill • Bekrefter at de forstår følelsen til barnet ved f.eks å sette ord på den (Emosjonell inntoning). • Speiler barnet, lytter og setter ord på deres kroppsspråk, følelser. • Stimulerer nonverbal og verbal kommunikasjon • Deler barnegruppa i små grupper • Legger til rette for kroppslig utfoldelse

NØKKELOMRÅDE: Barnet bruker språk til å skape relasjoner og delta i lek

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet føler seg sett og hørt • Barnet kommuniserer for å skape relasjoner • Barnet kjenner mestring og glede ved å bruke verbal og nonverbal kommunikasjon • Barnet bruker språket i lek	<ul style="list-style-type: none"> • Snakker med barnet • Er tilgjengelige for barnet, gir barna trygghet, omsorg og lytter til barnet • Bekrefter barnet • Deler i mindre grupper • Skaper rom for utforskning og undring • Legge til rette for gode lekemiljøer og ulike typer lek; rollelek, parallell-lek, late som lek, hermelek, • Gir barnet rik tilgang på ark, farger og blyanter • Øver på turtaking, • Legger til rette for felles språkopplevelser • Legger til rette for aktiviteter som stimulerer til samspill • Bekrefter barnets nonverbal og verbale kommunikasjon <p>Språkstøtte – Trygg før 3 (tf3.no)</p>

NØKKELOMRÅDE: Barnet utvikler sin begrepsforståelse og bruker språket

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet viser interesse for bøker • Peker på bilder i bøker på oppfordring • Barnet bruker ord fra dagliglivet og benevner gjenstander/personer med egne ord • Barnet snakker med andre barn og voksne • Barnet har etter hvert to-ords-ytringer • Barnet får større forståelse for begreper rundt seg	<ul style="list-style-type: none"> • Legger til rette for bruk av pekebøker/bildebøker tilgjengelighet • Legger til rette for et rikt språkmiljø • Gir barnet tid til å uttrykke seg • Leser jevnlig og ofte med og for barnet • Bruker sang/dramatisering/ fortellinger /regler • Benevner gjenstander/personer • Legger til rette for aktiviteter som bidrar til å styrke barnets begrepslæring. • Benytter muligheten til språkstimulering i rutinesituasjoner • Er gode språklige forbilder for barna. Eks snakker tydelig og konkret, benevner og bruker riktig begrep, (ikke «babyspråk») • Leker med språkets form med barna, for eksempel ved å rime, lage tulleord og finne ord som ligner på hverandre • Film: Hvordan lese bøker med gjentakende mønster Språkløyper (uis.no)

2- og 3- åringen

I toårs alderen har de fleste barn en relativt god språkforståelse. Det vil si at de forstår innholdet i mange ord og ofte også i enkle setninger. Det er likevel ikke uvanlig at barna fremdeles ikke sier så mange ord selv. Det er stor forskjell på aktivt og passivt ordforråd i denne perioden.

NØKKELOMRÅDE: Barnet uttrykker følelser, tanker, ønsker og erfaringer	
Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet viser interesse for å leke sammen med andre og tar kontakt med andre barn • Barnet viser sine følelser gjennom mimikk, lyder, kroppslige uttrykk og ord • Barnet føler trygghet slik at det tør å uttrykke seg • Barnet henvender seg verbalt på eget initiativ og er i dialog om noe i kortere perioder • Barnet holder oppmerksomheten mot noe i en kort stund	<ul style="list-style-type: none"> • Legger til rette for gode lekemiljøer og aktiviteter som skaper samspill mellom barn-barn og barn-voksne • Ansatte bekrefter at de anerkjenner barnet ved å sette ord på følelser og følelsesuttrykk (Emosjonell intoning) • Hjelper barnet til å regulere følelser • Gir omsorg, skaper tillit og trygghet • Er tilstede for barnet både fysisk og mentalt • Viser interesse for det barnet vil formidle • Setter ord på barnets kroppsspråk, mimikk • Gir barnet tid til å uttrykke seg • Samtaler om opplevelser, tanker og følelser

NØKKELOMRÅDE: Barnet utvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	
Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet forstår ord og begreper fra dagliglivet • Barnet uttrykker seg som oftest forståelig verbalt/nonverbalt • Barnet får et utvidet ordforråd • Barnet har 2-3 ords ytringer • Barnet stiller spørsmål ved tonefall/ord. • Barnet bruker nei eller ikke i setninger	<ul style="list-style-type: none"> • Setter ord på det vi gjør i hverdagen • Benevner gjenstander, personer • Leser ofte og jevnlig for og med barna, • Benytter dialogisk lesing som metode • Har bøker tilgjengelig • Bruker språket korrekt og tydelig i dagligtale • Bruker ulike konkrete/visuell støtte i ulike aktiviteter og situasjoner • Bruker sang/dramatisering/ fortellinger /regler • Film: Hvordan lese bøker med gjentakende mønster Språkløyper (uis.no)

NØKKELOMRÅDE: Barnet bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter	
Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet viser interesse for å være sammen med andre barn og voksne • Barnet bruker språket i samspill med andre	<ul style="list-style-type: none"> • Legger til rette for aktiviteter som skaper samspill mellom barn-barn, barn-voksen • Deltar i og legger til rette for ulike typer lek; late som lek/enkel rollelek • Er sammen med barnet for å sette ord på det som skjer i leken

<ul style="list-style-type: none"> • Barnet leker med andre barn • Barnet holder oppmerksomheten mot noe i en kort stund • Barnet gir respons og er oppmerksom mot andre barn og voksne • Barnet følger en enkel instruksjon 	<ul style="list-style-type: none"> • Stimulerer til kontakt og samspill gjennom feks sangleker/sang, lotto • Gir en beskjed om gangen • Hjelper og støtte barna i konfliktsituasjoner
--	--

NØKKELOMRÅDE: Barnet leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet deltar med interesse i regler og sang • Barnet leker med rim, regler og rytme 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker sanger og bevegelsessanger daglig • Språkleker: leker med regler og rimord • Bruker rytmeinstrumenter • Bruker visuell støtte som for eksempel sangkort • Danser til musikk

NØKKELOMRÅDE: Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, mm.

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet viser interesse for bøker og liker å bli lest for • Barnet opplever glede ved sang og musikk • Barnet synger spontant i lek • Barnet gjenkjenner enkle eventyr • Barnet ser i bøker på eget initiativ 	<ul style="list-style-type: none"> • Har ulike bøker tilgjengelig ut fra barnets interesser • Har bøker med bilder tilgjengelig i barnets høyde • Leser/ser i bøker ofte og jevnlig sammen med barnet • Benytter Dialogisk lesing* • Bruker bevegelsessanger, sanger, rim, og regler

*[Dialogisk lesing](#) brukes hovedsakelig i alderen 2-4 år I dialogisk lesing bruker man en billedbok som utgangspunktet for interaksjon mellom barn og voksen. Metoden er egnet for små grupper på 3-5 barn. Den voksne skal spille en mer aktiv rolle enn man vanligvis gjør i høytlesing. Hovedfokuset i dialogisk lesing er altså ikke egentlig lesingen i seg selv, men samtalen mellom barna og den voksne.

PERIODEN 3-6 ÅR

«Personalet skal invitere til ulike typer samtaler der barna får anledning til å fortelle, undre seg, reflektere og stille spørsmål»

(Rammeplanen).

Mange barn blir nå mer interesserte i språkets form. De liker nye ord og tulleord, og de bruker ordene kreativt. Utviklingen går fra bruk av vide og generelle begreper til mer spesifikke. Først fra rundt fireårsalderen er barna vanligvis i stand til å forstå og bruke synonymymer og antonymer, det vil si ord som betyr det samme og det motsatte. Det er også da de begynner å systematisere og klassifisere begreper i overordnede og underordnede kategorier. Etter hvert forstår og bruker barna ord for mer abstrakte fenomener, for eksempel ulike følelsesuttrykk.

Ved fireårsalderen kan barna vanligvis uttale de fleste språklydene og lydkombinasjonene i enkle og kjente ord. Voksne som ikke kjenner dem, kan som regel også forstå det de formidler. Selv om mange barn behersker formsiden av språket godt i denne alderen, er det viktig å være oppmerksom på at det fremdeles kan ta lang tid før alle mestrer dette fullt ut. Noen språklyder og ord med mange stavelser og spesielle lydkombinasjoner kan det for noen være vanskelige å uttale, også for noen av de eldste barnehagebarna. Det samme gjelder mestring av grammatiske prinsipper og variasjoner.

Fra fireårsalderen blir språket utviklet og nyansert i stadig større grad. Barna forstår og bruker som regel et solid ordforråd, og de forstår og bruker mange funksjonsord som pronomener (jeg, meg, min, osv.) og preposisjoner (i, på, over, osv.). Ved fire- til femårsalderen blir vanligvis ordforrådet rikere og ordrekkefølgen i setningene riktigere. Utviklingen av forståelse for og bruk av avanserte ord og lengre og mer komplekse setninger er i stor grad avhengig av miljøet rundt barna og erfaringene de får. Barn i denne alderen kan vanligvis delta i lengre dialoger og fortelle egne fortellinger. Fra «Språk er mye mer enn bare prat», UDIR

3- og 4-åringen

Fra treårsalderen kan barn i stadig større grad delta i samtaler om noe utenfor det som finnes eller skjer akkurat her og nå. Det vil si at de etter hvert behersker et såkalt situasjonsuavhengig språk. De kan da for eksempel delta i samtaler om ting som har skjedd, eller om noe som skal skje. Også i denne perioden øker ordforrådet vanligvis raskt. Barna benytter setninger for å uttrykke egne tanker, følelser og ønsker. De liker nye ord og tulleord, og de bruker ordene kreativt.

Ved fireårsalderen kan barna vanligvis uttale de fleste språklydene og lydkombinasjonene i enkle og kjente ord. Voksne som ikke kjenner dem, kan som regel også forstå det de formidler.

NØKKELOMRÅDE: Barnet bruker språket til å uttrykke følelser, tanker, og erfaringer, til å løse konflikter og til å skape positive relasjoner i lek og annet samvær

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> Barnet er en likeverdig deltaker i leken. Barnet formulerer seg slik at andre forstår Barnet er i dialog over litt tid Barnet lytter til de andre i leken og tolker lekesignaler Barnet bruker språket relevant i forhold til situasjoner Barnet bruker språket til å skape positive relasjoner Barnet uttrykker følelser, ønsker og erfaringer Barnet bruker språket til å løse konflikter Barn øver seg på og får erfaringer med å hevde seg selv 	<ul style="list-style-type: none"> Legger til rette for gode og varierte lekeaktiviteter og lekegrupper Ansatte er til stede og hjelper barnet inn i lek og støtter dem til å bli værende i leken Ansatte deltar i rollelek sammen med barnet Gir barnet replikker og hjelp med lekespråket Veileder barn i konfliktløsning Hjelper barnet å mestre motgang, og bli kjent med andres og egne følelser. Setter ord på dette. Bruker litteratur og bilder som utgangspunkt for samtale om følelser (Eks. Steg for steg, Grønne og røde tanker, "10 små vennskapsbøker" og "følelshåndduker") Er bevisst barnas blikk, stemme, toneleie, gester og verbal tale. Samtaler om barnas tegninger

NØKKELOMRÅDE: Barna videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> Barnet bruker spørreord og overbegreper (hva, hvem, hvor, dyr, mat osv.) Barnet produserer setninger på inntil 4 ord i riktig rekkefølge Barnet bruker preposisjoner riktig Barnet binder sammen setninger med for eksempel og eller men Barnet identifiserer 3-4 navn på farger 	<ul style="list-style-type: none"> Snakker mye med barnet i lek og rutinesituasjoner inne og ute Bruker språket korrekt og tydelig Leser for barnet ofte og jevnlig, eventyr/høytlesing Bruker spørreord i kommunikasjonene med barnet Bruker Språksprell/Tallsprell Leker med lyder, musikk, rytme og sang Sorterer og bruke overbegrepene Benytter ukas ord/begrep som vi fordyper oss i. Har temaarbeid over tid, ut fra barnegruppas interesser. Setter ord på fargenavn i hverdagen Spiller spill som omhandler farger

NØKKELOMRÅDE: Barnet leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> Barnet blir kjent med enkle rim og regler Barnet klapper rytmer i ord	<ul style="list-style-type: none"> Bruker rim, regler og sangleker daglig både i spontane og planlagte aktiviteter Leker med ord som rimer Leker med lyder, rytme og sang (lydene i minimale par som bil-pil, hus-mus må kunne skjelles for at barna også skal kunne leke med rimord) Benytter språkleker (Jørgen Frost) og språksprell

NØKKELOMRÅDE: Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, media mm.

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
<ul style="list-style-type: none"> Barnet viser engasjement for bøker og tekst Barnet liker å bli lest for Barnet kjenner på glede og fellesskap med sang og musikk (mestringsfølelse - alle kan delta) Barnet synger spontant i lek Barnet gjengir deler av kjente regler og sanger (med støtte) Barnet deltar aktivt i gjenfortelling av enkle eventyr (med støtte) Barnet ser i bøker på eget initiativ	<ul style="list-style-type: none"> Leser jevnlig og ofte for og med barna Bruker regler, sanger og sangleker i hverdagen (samlinger, stell, garderoben, sandkassa m.m.) Barnet opplever jevnlig skriftlige og muntlige fortellinger, poesi, dikt, rim, regler, sanger og eventyr Bøker og bilder er tilgjengelig i baretts høyde Bruker bilder som støtte i samtaler med barnet. Bruker barnets navn kombinert med bilde i ulike situasjoner

4, 5- og 6- åringen

Ved fire- til femårsalderen blir vanligvis ordforrådet rikere og ordrekkefølgen i setningene riktigere.

Barns forståelse og bruk av avanserte ord og lengre og mer komplekse setninger er i stor grad avhengig av miljøet rundt barna og erfaringene de får. Barn i denne alderen kan vanligvis delta i lengre dialoger og fortelle egne fortellinger.

Først når barna er fem-seks år begynner de å forstå ord i overført betydning. Da vil mange for eksempel forstå hva som ligger i uttrykk som en kald skulder og å ha lopper i blodet. Mange begynner etter hvert å gjøre språket til gjenstand for bevisst refleksjon. De kan legge merke til ord som likner hverandre, høre hvilke ord som rimer, dele ord inn i stavelser og etter hvert høre hvilken lyd et ord begynner med. Barna blir med andre ord stadig mer opptatt av språkets form. Dette kalles språklig bevissthet, og det er et viktig grunnlag for å lære å lese og skrive.

[Innhold i førskolegruppa](#)
[Observasjon og kartlegging](#)

NØKKELOMRÅDE: Barna lytter, observerer og gir respons i språklig samhandling med andre barn og voksne

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> Barnet deltar aktivt i dialog. Barnet behersker turtaking Barnet er aktiv deltaker i samling og aktiviteter Barnet holder på oppmerksomheten i selvvalgte og styrte aktiviteter over tid Barnet lytter til de andre i leken og tolker lekesignalene Barna er aktive i planlegging, gjennomføring og vurdering av ulike aktiviteter og prosjekter Barnet forstår de sosiale spillereglene 	<ul style="list-style-type: none"> Legger til rette for samtaler Skaper engasjement og interesse hos barna Oppmuntrer og støtter barnet til å fortelle og lytte Sikrer at barnet er aktiv i planlegging, gjennomføring og vurdering av ulike aktiviteter og prosjekter Har ulikt materiell lett tilgjengelig for barnet Har ulike spill, brettspill og digitale spill tilgjengelig Legger til rette for gode og varierte lekeaktiviteter og lekegrupper Legger til rette for at alle skal kunne medvirke og bli hørt.

NØKKELOMRÅDE: Barnet uttrykker følelser, ønsker og erfaringer, til å løse konflikter og å skape positive relasjoner i lek og annet samvær

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
<ul style="list-style-type: none"> Barnet kjenner igjen og setter ord på ulike følelser/følelsesuttrykk Barnet tør å stå for sine egne meninger og være uenig Barnet kan lytte til andre Barnet kan fortelle en historie med en viss sammenheng Barnet er aktiv i rollelek Barnet deltar i samlek over tid Barnet uttrykker følelser, ønsker og erfaringer 	<ul style="list-style-type: none"> Oppmuntrer og støtter barnet til å fortelle Jobber med muntlige og skriftlige historier (innledning, handling og avslutning) Legger til rette for rollelek (Jf. Hagtvet og Pålssdottir 1992, Lek med språket) Legger til rette for sosialt samspill Veileder barn i konfliktløsning Bruker litteratur og bilder som utgangspunkt for samtale om følelser (Steg for steg, Grønne og røde tanker, Redd barna- overgrep og vold) Bruker konkrete som hånd-dukke og lignende. Speiler barns følelser, bevisstgjøring i forhold til følelser, Bruker bilder som viser følelsesuttrykk Lenke: Livet og sånn (livetogsann.no)

NØKKELOMRÅDE: Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> Barnet videreutvikler sin begrepsforståelse, herunder overbegreper, størrelsesbegreper, form og antall 	<ul style="list-style-type: none"> Gir barna tid og mulighet til å uttrykke seg verbalt (Hverdagsamtalen) Gjentar ord/begreper Leser for barna jevnlig og ofte Bruker et rikt utvalg av bøker, eventyr og fortellinger

<ul style="list-style-type: none"> • Barnet kjenner til entall/flertallsbegreper og fortid/nåtid/fremtidsbegreper og bruker disse riktig • Barnet kan holde seg til tema i en samtale og svare relevant på spørsmål. • Øver seg på å lytte, vente på tur • Barnet forklarer hva ting er • Barnet bruker flertallsform av substantiv og fortidsform av verb • Barnet bruker spørreord som hvordan og hvorfor • Barnet bruker fordisetninger • Barnet har alle lyder på plass (r- og s-lyden kan være normalt forsinket opp til 7-8 års alder) 	<ul style="list-style-type: none"> • Utforsker og leker med tall og mengder, former og ulike størrelser • Leker med sortering og mønster • Har dagens ord fra leste tekster • Bruker ordlistemetoden • Tilrettelegger for felles opplevelser • Samtaler i rutinesituasjoner • Leker med ord
--	--

NØKKELOMRÅDE: Barnet leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord og blir fortrolig med symboler som tall og bokstaver

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet leker med språket ved å lage tulleord, rim og regler • Barnet kjenner igjen navnet sitt • Barnet øver seg på å skrive navnet sitt • Barnet klapper stavelser • Barnet lytter ut forlyd • Barnet viser interesse for lekeskriving og leke-lesing • Barnas interesser er utgangspunkt for prosjekter • Barnet er aktivt deltakende i tekstskaping 	<ul style="list-style-type: none"> • Leser for barnet ofte og jevnlig • Lar barnet fantasere og fabulere ut fra bøker eller ting de er interessert i • Introduserer og bruker ord via lesing • Skaper et miljø hvor det oppleves spenning og glede ved høytlesing/fortelling/teater/rolle-lek • Legger til rette for engasjerende samtaler og fortellersituasjoner • Bruker sanger, rim og regler • Bevisstgjør barnet på lyder <p>Leker med ord ved å bytte ut lyder (bil-pil)</p> <p>Leker med sammensatte ord (syke-bil og bil-syke)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Viser og lærer barna hvorfor ord rimer på hverandre (fordi de slutter på samme lyder) <p>Sammenlikne hvordan ord rimer og ikke rimer (katt-sal, men katt-matt)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Legger til rette for lekeskriving <p>Synliggjør skriftspråket på avdelingen (navn på garderobeplassen, spiseplassen, samlingsstundplassen)</p> <p>Lar barna skrive navnet sitt selv (på matpakken, navneskilt, garderobeplassen)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Har bokstaver og tall synlig på avdelingen • Bruker Språksprell og Jørgen Frosts språkleker jevnlig (helst daglig) • Leker hviskeleken • Gjetter enkle gåter • Utforsker og leker med tall, former og mønster <p>Sorterer og sammenligner ulike typer, størrelser, former og mål</p> <p>Utforsker bokstaver sammen med barna</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skaper tekster sammen med barna

	<ul style="list-style-type: none"> • Har samtaler med barn om tekster • Bruker ukeplan og værkalender med barna • Bruker skrivedans • Barna er aktive i planlegging, gjennomføring og vurdering av ulike aktiviteter og prosjekter • Klapper navn/stavelse • Bruker bokstavenes lyder fremfor navn • Oppfordrer barn til funksjonelt blyantgrep
--	--

NØKKELOMRÅDE: Barnet blir kjent med bøker, sanger, bilder, media mm.

Kjennetegn:	Innhold og aktiviteter:
<ul style="list-style-type: none"> • Barnet skal oppleve daglige møter med sanger, bøker og tekster • Barnet gjengir kjente regler og sanger • Barnet liker å bli lest for. • Barnet viser engasjement for bøker og tekst • Barnet synger spontant i lek • Barnet gjenforteller eventyr • Barnet ser i bøker på eget initiativ • Barnet lekeleser • Barnet skal få erfaring med bruk av digitale verktøy 	<ul style="list-style-type: none"> • Leser for barna jevnlig og ofte • Bruker eventyr, rim, regler, sang, sangleker i hverdagen (samling, garderoben, tur, sandkassa osv.) • Bruker bøker (med og uten bilder) • Har bøker og bilder tilgjengelig i barnas høyde • Barna besøker biblioteket • Legger til rette for lek og dramatisering • Barna tar bilder • Barna lager tekster på pc og skriver ut • Barna er med og bruker internett til å skaffe informasjon om ulike temaer • (Bruker digital tavle (smartboard))

NØKKELOMRÅDE: Barnet skal få utforske og gjøre seg kjent med ulike skriftspråkuttrykk

Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal få leke med skrift og utforske bokstaver, tall og symboler uten at det blir stilt krav til å prestere • Barna skal få erfare hva skrift brukes til og at det er en sammenheng mellom skriftspråket og det muntlige språket 	<ul style="list-style-type: none"> • Har variert skriveutstyr tilgjengelig og la barna få bruke det i lek, ute og inne. • Viser barna hvordan du kan lekeskrive (lateskrive) • Støtter og oppmuntre barna til å leke med skrift i ulike aktiviteter og i forskjellig lek • Skriver med blyant, tastatur, på smartboard etc. • Bruker Skrivedans • Oppmuntrer og viser barna at skrift ofte hører sammen med tegning/bilder. (Vi kan skrive hva vi har tegnet) • Lager bøker med tegning og skrift, deretter «leser» boka • Skriver lister (handlelister, pakkelister, huskelister etc.)

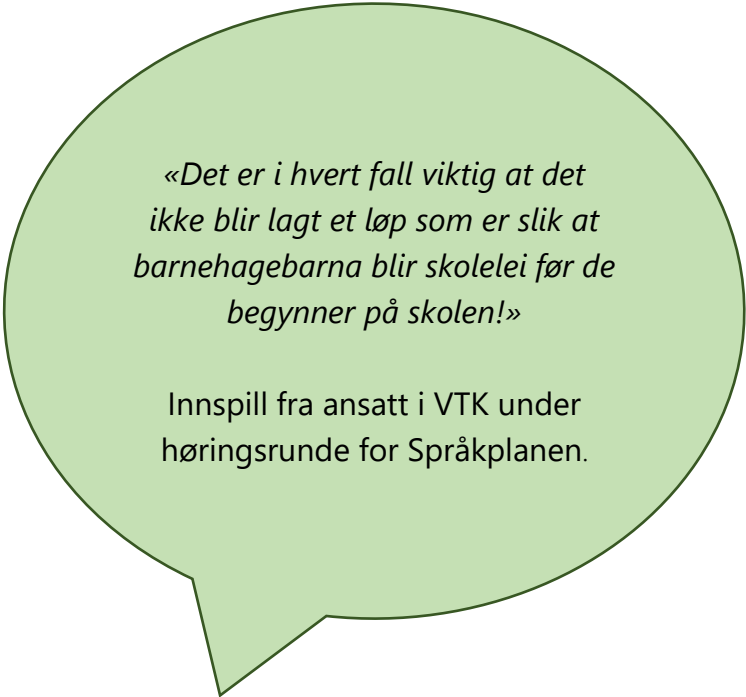
Overgang barnehage- skole: det toårige rommet

I Vestre Toten kommune skal vi legge til rette for det toårige rommet, siste år i barnehage og første året på skolen, for å skape en helhet og sammenheng for barna i vår kommune, mellom barnehage og skole/ SFO.

Begrepet det toårige rommet har vi lånt fra Jørgen Frost, (Frost J. , Merk språket- skriv og les, 2020), hvor det arbeides med språk- og literacystimulering, siste året i barnehage og første året på skolen. Kommunen har laget [overgangsrutiner og årshjul](#) for det toårige rommet. Dette arbeidet ser vi som en del av arbeidet med tidlig innsats for våre barn.

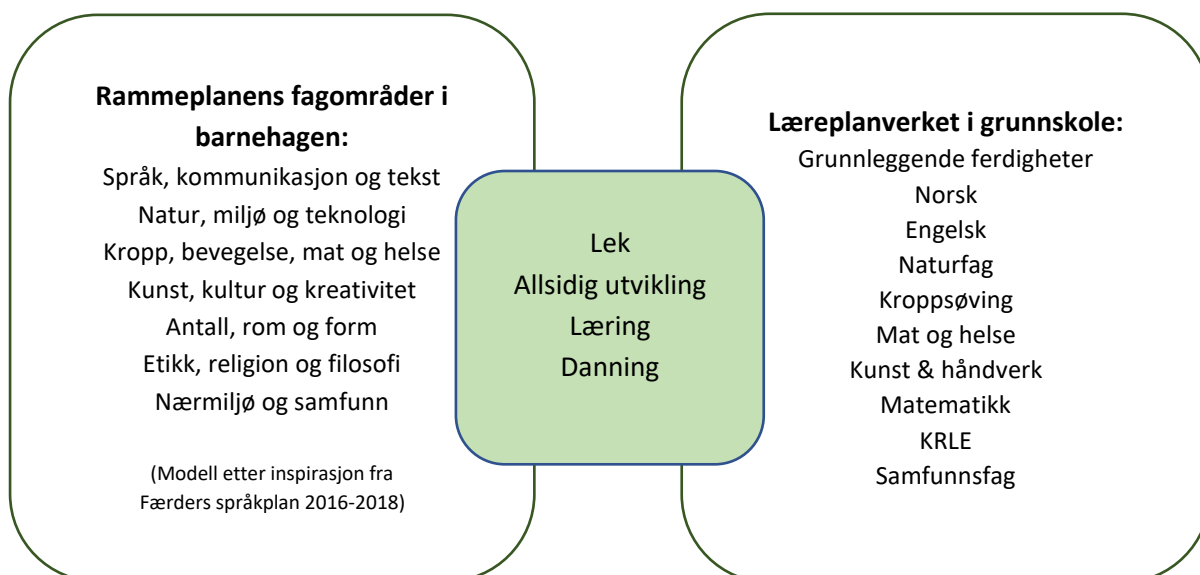
Det er etablert felles nettverk for det toårige rommet og overgangen, hvor pedagoger i barnehage og skole møtes for å jobbe med samarbeidspunkter utarbeidet i vår kommune, som er inspirert av sentrale utviklingsområder fra Merk språket- skriv og les, Frost, J. 2020. I nettverkene vil vi jobbe med det konkrete innholdet i overgangen, med utgangspunkt i for eksempel heftene fra [Merk språket](#) og [Språkløyper](#). Den enkelte skole og barnehage må selv ta ansvar for mer konkret samarbeid utover de to nettverkene. Hva som skjer i barnehagen har stor betydning for skoleutvikling, og det som skjer på 1. trinn bør samsvare med det som skjer i barnehagen, for å få en sømløs overgang. Barnehagen skal forberede barna for skolestart og skolen skal være klare for å ta imot de barna som skal starte på skolen.

Figuren under viser hvordan de overordnede planene i barnehage (Rammeplanen) og i skolen (Læreplanen) har et sammenfallende innhold som bygger på hverandre. Den grønne modellen i midten, inneholder begreper som binder sammen barnehage og skole, og som vi har lagt til grunn for forståelsen av det toårige rommet, fire samarbeidsområder som videre beskrives nærmere i et årshjul.

«Det er i hvert fall viktig at det ikke blir lagt et løp som er slik at barnehagebarna blir skolelei før de begynner på skolen!»

Innspill fra ansatt i VTK under høringsrunde for Språkplanen.

Overgangsobjekter

Barna opplever det som mestring og en trygghet når skolen bygger videre på og tar i bruk noe barna kjenner fra før. Eksempler fra nettverket det toårige rommet.

- Sang: God morgen alle sammen og Min hatt den har tre kanter
- Regle: En gul knapp
- Lek: Alle mine kyllinger, og butikklek
- Bok: Bukkene Bruse begynner på skolen

En vellykket overgang handler ikke først og fremst om at barnet skal være klar for skole, men at skolen skal være klar for barnet.

Meld. St. 6 (2019–2020) - regjeringen.no

Årshjul - det toårige rommet

Samarbeid barnehage og skole	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metoder
<p>Ansatte samarbeider og</p> <ul style="list-style-type: none"> - har kunnskap om hverandres organisasjoner - har innblikk i lover/regler - har innblikk i Rammeplan/Overordnet del og Fagfornyelsen - arbeider med kommunale verdier: TRIM - har oversikt over kommunens språkplan og overgangsrutiner - har en plan for innhold for de eldste i barnehagen - har en plan for grunnopplæring på 1. trinn - informerer de det gjelder; elever, foresatte, andre ansatte 	<p>Nettverk vår uke 23:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samarbeidsoppgaver/ drøfting: hva har blitt gjort siste året i bhg/ hva skal skje første året på skolen, plassering bhg/skoler i nærheten og grupper etter beliggenhet <p>Nettverk høst uke 39:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evaluering overgang • Film: Samarbeid – del 1 Språkløyper (uis.no) • 3 - Samarbeid barnehage skole - YouTube <p>Ta med eksempler på hvordan dere jobber med Språktrappa/ språkleker/ Språksprell og del.</p> <p>Ta med eksempler på aktiviteter/ leker som fremmer relasjon og sosial kompetanse.</p> <p>Pedagogisk analyse (LP- modellen)</p> <p>Eksempel årshjul Bøverbru: Årshjul 2022-2023 Bøverbru barnehage og skole.pdf</p> <p>3.0 Introduksjon til modulen (Video): Inkluderende praksis (instructure.com)</p>

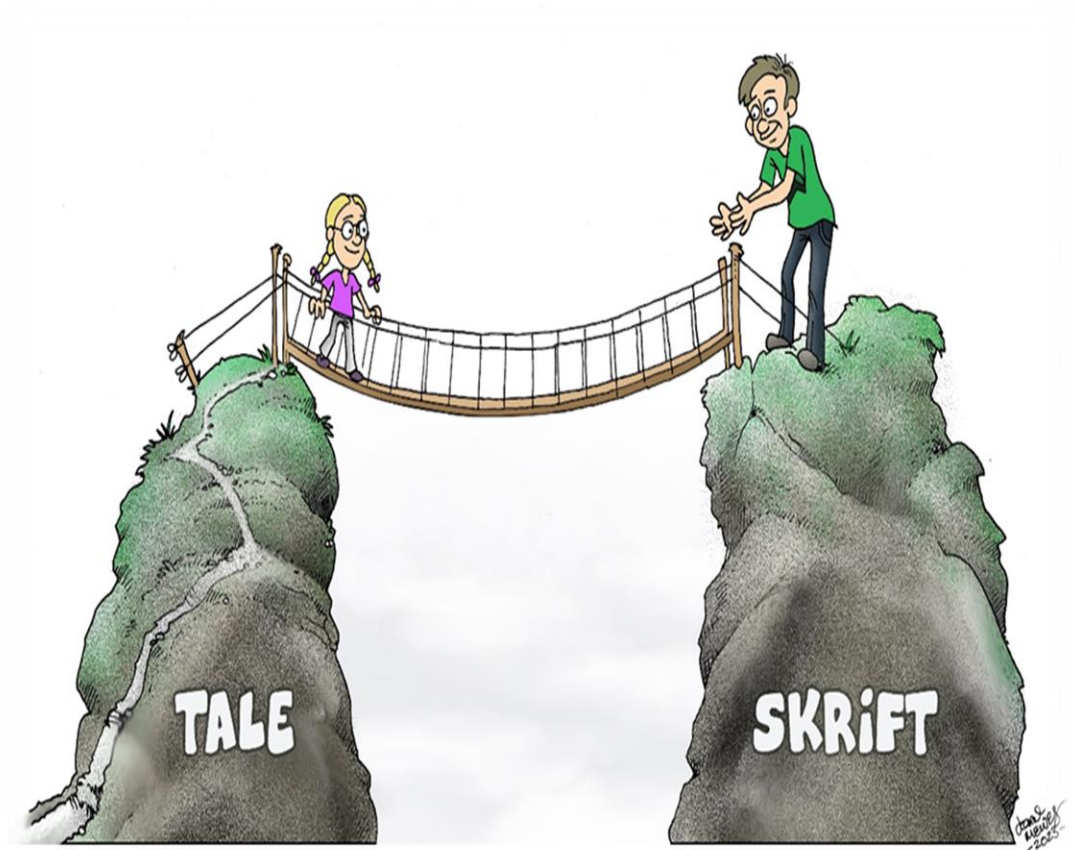
Lek	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metoder
<p>Voksne som tilrettelegger for lek</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Gi tid til leken • Tilrettelegger for rike lekemiljøer (inne- og utemiljø) utforming rom, lekerom, kroker med leker/ dukkekrok, Legobord, variasjon i utvalg, tilstrekkelig antall og fleksible lekemiljøer • Frilek • Tilrettelagte aktiviteter og lek • Læring gjennom lek • Voksenrollen i lek: støtte, deltagende • Når barnet svarer at det bare har lekt

Allsidig utvikling og læring	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metoder
Språk og språkstimulering (språklig bevissthet), talespråklig og skriftspråklig bevissthet, kommunikasjonsformer	<ul style="list-style-type: none"> • Språkplan • Plan for innhold for de eldste i barnehagen • Plan for grunnopplæring på 1. trinn • Personalet holder seg oppdatert på relevant teori om språk, språkutvikling (språklig bevissthet, lesing og skriving) • Film: Om språk, språklig bevissthet og tidlig skriving i overgangen fra barnehage til skole Språkløyper (uis.no) • Lek • Bevissthet rundt bruk av språk i rutinesituasjoner • Høytlesing • Språksprell/ språkleker/ Språktrappa • Lekeskriving/ oppdagende skriving • Fortellerglede og formidling av litteratur • Skolebibliotek/ bibliotek • Ord og begrepsinnlæring <p>Litteratur Frost, J, <i>Prinsipper for god leseopplæring</i>, 2003 Frost, J, <i>Merk språket</i>, 2020 Hagtvedt, B. E. <i>Språkstimulering</i> 2004 Hagtvedt, B. E. <i>Skriftspråkutvikling gjennom lek</i>, 1997)</p>
Tilrettelegge for motorisk utvikling og kroppsbeherskelse	<ul style="list-style-type: none"> • Finmotorikk: perle, sortere, pluss pluss, jovo- brikker, lego/ duplo, klippe, funksjonelt blyantgrep med støtte, lekeskriving, • Grovmotorikk: klatre, krabbe, åle, krype, hoppe og hinke, balansere, bevegelse i ulendt terreng, romoppfatning (over/ under/ gjennom), • Røris, Skrivedans • laktagespinner, motorisk- koordinerende funksjoner- Merk språket s. 104
Flerspråklighet: <ul style="list-style-type: none"> • Se på flere språk som en ressurs • Skape nysgjerrighet for det flerspråklige 	<ul style="list-style-type: none"> • Kulturelle symboler tilgjengelig • Nasjonaldager, internasjonal uke • Bøker tilgjengelig på flere språk • Alfabet og symboler tilgjengelig på ulike språk som er representert <p>Å være flerspråklig Språkløyper (uis.no) https://www.statped.no/flerspraklighet/NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (oslomet.no) Ny veileder om flerspråklig arbeid i barnehagen – NAFO (oslomet.no)</p>

Danning	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metoder
<p>Medvirkning: På hvilke måter kan barnets stemme komme tydeligere frem i overgangen barnehage- skole, og i hverdagen ellers?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Legge til rette for aktiv medvirkning og påvirkning i/på det daglige • Overgangsskjemaer • Barnesamtaler • Elevsamtaler • Fagsamtaler • Baklengs planlegging
<p>Sosial kompetanse, relasjonsarbeid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Empati • Selvfølelse • Samarbeidsferdigheter • Selvhevdelse • Selvkontroll • Ansvarlighet 	<ul style="list-style-type: none"> • Legge til rette for at barn kan ta initiativ og opprettholde vennskap • Hjelp og støtte inn i lek og veileder underveis • Samtaler, litteratur om temaene, rollespill • Identitet • Zippys venner, Steg for steg, Hei- spillet, Grønne tanker- glade barn/Psykologisk førstehjelp, Smart oppvekst, Psykisk helse i skolen. Livet og sånn • Brandtzæg, Torstenson og Øiestad, <i>Se barnet innenfra</i> 2013 og <i>Se eleven innenfra</i>, 2016 • Trygt og godt psykososialt barnehagemiljø • Trygt og godt psykososialt skolemiljø
<p>Metakognisjon:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva er viktig for barna i overgangen? <p>Kunne reflektere over overgang barnehage og skole</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Samtaler med barna rundt hva de tenker om overgangen til skolen, hva er viktig for dem? • Samtale med elevene om hva de tenkte var viktig når de startet på skolen • Samtaler rundt ulike måter å lære på/løsninger/ læringsstrategier

Kartlegginger/ observasjoner	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metoder
<ul style="list-style-type: none"> • Systematiske og usystematiske • Kvalitative og kvantitative 	<ul style="list-style-type: none"> • Hvordan bruke informasjon fra observasjoner og kartlegginger? • Overgangsskjemaer • Overføringsmøter • Observasjon og kartlegging i barnehage • Kartleggingsplan skole • IUP

Skolestart/ forberedelser:

Når du som lærer/ assistent skal starte opp med 1. trinn, kan det være trygt å ha noen tips/råd å støtte deg til. Vi har valgt å støtte oss på verdiene våre, som barnehagen og skolen har til felles. Tipsene er hentet fra nettverk for 1. trinn og høring fra overgang barnehage og skole.

«All tid du bruker på å skape et trygt og godt læringsmiljø får du igjen for senere»
Innspill fra 1. klasselærer.

Trygghet	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Forberedelser til at eleven skal starte Deltagelse på overgangsmøter/ foreldremøter/ nettverk/ besøke barnehagen Dialog rundt klassemiljø/ klasseledelse	<ul style="list-style-type: none"> • Besøksdager (ta bilder av barna for å bruke på bursdagskalender osv.) • Enighet rundt regler/rutiner/ organisering • Egne tegn/signaler for beskjeder/ ro/ ulike håndtegn • Timeplaner/ dagsplaner på tavla med bilder • Navnelapper, hylleplasser, pulter osv. • Koble på faddere (faddere lager en hilsen/ bok) • Organisering av klasserommet/ små grupper/ stasjoner

Respekt	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Legge opp til nysgjerrighet, undring, skaperglede, engasjement, utforskertrang, kritisk tenkning og refleksjon Natur og miljøbevissthet Demokrati og medvirkning Menneskeverdet og ulikheter	<ul style="list-style-type: none"> • Høytlesing • Samtaler/ refleksjoner • Lytte til • Stille spørsmål • Veie ulikt hensyn opp mot hverandre • Kreativitet • LEK • Skapende læringsprosesser • Turglede • Uteskole • Klassens time/elevens medvirkning

Inkludering	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Sosial og faglig læring henger sammen Samarbeid og samspill Anerkjenne flere språk og kulturer	<ul style="list-style-type: none"> • Friminuttvenner • Lekegrupper • Synliggjøre flere språk og kulturer i klasserommet • Læringspartner • Fellesopplevelser • Spesielt viktig ved mange bhg, ulike kulturer, diskusjon/ dialog rundt valg av aktiviteter

Mestring	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Legg til rette for at eleven skal bli bevisste sine egne læreprosesser (læringsstrategier) Legg til rette for at elevene få lære i sitt eget tempo Plan for grunnopplæring Språkplan	<ul style="list-style-type: none"> • LEK og bevegelse i opplæringen • Fokusområder (Inger Bergkastet) • Fellesopplevelser • Tilgjengelighet av bøker, bokstaver, tall, pultstriper i klasserommet • Øve på rutiner og regler (forventninger) • Korte jobbebøker • Bruke konkrete

SKOLE

Språk (literacy) på 1. og 2. trinn

Utforske tale- og skriftspråk

Tale- og skriftspråket utvides ved å skrive og lese enkle tekster

I barnehagen og på 1 og 2. trinn etablerer elevene grunnlaget for den formelle lese- og skriveopplæringen. Fra begynnelsen av det toårige rommet og oppover, skal elevene møte tale- og skriftspråk i funksjonelle og relevante sammenhenger. Det betyr at samtaler, dialog, arbeid med begreper, fortellinger, fellesopplevelser, høytlesing, skriftlig og muntlig tekstskaping får høy prioritet.

Elevene har ulik språklig kompetanse ved skolestart, og gjennom språkleker skal de oppdage at språket ikke bare har en *innholdsside*, men også en *form- og bruksside*. Gjennom målrettet *lek* med talespråket oppdager de at ordstrømmen som kommer ut av munnen kan deles opp i mindre biter. Det krever et grundig og systematisk arbeid (jfr. "[Fokus på 1. trinn](#)").

Fokus på 1. trinn legger opp til tidlig innsats i en felles [Kommunal plan for grunnopplæring](#), som sikrer at alle elever får lik tilgang til arbeid med *språktrappa, ord og begreper og oppdagende skrivning*. Elevene rimer, klapper stavelser, lytter ut lyder og lærer hva en setning og et ord er, gjennom systematisk bruk av språktrappa. De styrker og utvider ordkunnskapen, og nye begreper får et innhold. Motivasjon/ mestring henger sammen med fokus på 1. trinn.

UKE	SPRÅKLEKER	STRATEGIER	ORD OG BEGREPER	SKRIVING OG FUNKSJONELL BOKSTAV-INNLÆRING	FORMELL BOKSTAV-INNLÆRING	VEILEDNING
33						
34	Språkleker	Aktivene	forlammekaper			Veiledning SLV og I. trinn/lærere, fokus lytteløker og rim.
35	Etterlær	Tegnecort				
36	Etterlær	Begrepskort				
37	Språkleker	Bison (BO)	Form	Oppdagende og utforskende skrivning		Veiledning SLV og I. trinn/lærere, fokus skandlar og framdylar
38		overblikk				
39		VBL-ekjema	Form			Nettverk 28. september, 14.00-16.00. Retningsnett
40		Rammenotar	Form			
41			Skriving			
42						
43						
44						
45						
46						
47						
48						
49						
50						Veiledning SLV og I. trinn/lærere, fokus

1. trinn har et samarbeid med ergo- og fysioterapijenesten om [God skolestart](#). Ergo- og fysioterapijenesten kommer på besøk før høstferien. Dette avtales første nettverk på høsten.

Barnets tidlige utforskende skrivning har stort potensial med tanke på innføringen i skriftspråket (Frost J, 2020). Skriftspråket handler om funksjonell skrift og relevant kommunikasjon. Barnet må ha et ønske om å meddele noe. Han/hun skriver ut fra de forutsetninger og ferdigheter de har, på sitt nivå, og lytter seg fram til lyder/bokstaver/ord/setninger det vil formidle. På den måten viser barnet at det har forstått hva funksjonell skrift og relevant kommunikasjon er. Lek med språket gjennom oppdagende skrivning vil styrke språklig bevissthet og kunnskap om tale- og skriftspråket (Hagtvedt, 1992). (Frost J., Språkleker, praktisk del, 2000)

På 2. trinn kan noen elever allerede lese og skrive, mens andre fortsatt er fonologisk usikre. Det betyr individuelle tilpasninger med målrettet arbeid i elevens utviklingssone. Denne tilpasningen er avgjørende for at den enkelte skal oppleve mestring, utvikle selvtillit og få motivasjon for å videreutvikle lese- og skriveferdighetene. Læringsaktivitetene legges opp slik at de bidrar til medvirkning, undring, skaperglede, engasjement, nysgjerrighet og kreativitet. Leken har en sentral plass her.

Det forutsetter at nøkkelområdene for tidligere årstrinn er oppnådd, før man begynner arbeidet med lesing og skrivning på nåværende trinn. [Tidlig innsats](#) på 1. og 2. trinn innebærer at vi jobber med plan for grunnopplæring for alle elever. [Kartlegginger](#), observasjoner og elev- lærersamtaler hjelper oss til å oppdage og identifisere elever som får tiltaket intensiv opplæring. Elever som står i fare for ikke å ha forventet progresjon i opplæringen skal raskt motta intensiv opplæring jmf. § 11-3.

Det legges vekt på at de ansatte har særlig øye på elever med [flerspråklig](#) bakgrunn. Det kan være spesielt utfordrende for elever med annet morsmål å jobbe med trinn i språktrappa når de ikke kan ord og begreper på norsk. Dette fordrer at innlæring av ord og begreper jobbes med parallelt, med god støtte i bilder og konkreter, på flere språk. Det vil være essensielt å lage felles opplevelser, ta bilder underveis, språksette opplevelser og bearbeide i fellesskap. De flerspråklige bør også kunne begrepsforståelsen i morsmålet som støtte i skriveprosessen.

Lærere og assistenter blir invitert til kommunale nettverk på 1. og 2. trinn.

Nøkkelområder for 1.- og 2. trinn

Nøkkelområder

1.0 INNKODING

1.1 Utvikler språklig bevissthet.

2.0 STAVING OG AVKODING

2.1 Skriver og leser enkle tekster

3.0 FORSTÅELSE

3.1 Utvikler strategier for å styrke lytte-/ og leseforståelsen

1.0 INNKODING

1.1 Utvikler språklig bevissthet

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Mestrer alle trinn i Språktrappa, blir leseklar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rim - Setninger og ord - Stavelser - Framlyd - Fonem <p>laktagespункter (Merk språket, Frost J., 2020: 103-106)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fokus på 1. trinn: Bruker språktrappa i stasjoner og smågrupper • Bruker flere språk som en ressurs i arbeid med språktrappa • Regler, sang og sangleker • Bilder og konkreter • Synlig alfabet med bilder på veggene og pultene <p>Litteratur: <i>Språklig, Språkleker</i> av Jørgen Frost, <i>Språkverksted-</i> Solveig-Alma Halaas Lyster og Heidi Tingleff</p>
<p>Muntlige ferdigheter: Bruker et situasjonsuavhengig språk i lek og kommunikasjon (Hagtvedt, B. & Palsdottir H., 1992). Mestrer å bruke språk i ulike samtalesituasjoner</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dialog og samtaler om der- og da, ikke bare her- og nå. • Høytlesing, lydbok (samtaler/ dialog, gjenfortelling) • Rammelek og rollelek: butikk, sykehus (Hagtvedt, 2002) • Oppdagende skriving • Lek med lyder/bokstaver og morfemer, bruke bokstavkort, lydstaving, språkspill, språkleker • Bilder og konkreter • Bruker flere språk • Stasjoner og smågrupper <p>Litteratur: <i>Språklig, Språkleker</i> av Jørgen Frost, <i>Språkverksted-</i> Solveig-Alma Halaas Lyster og Heidi Tingleff, ØLU- hefte 2. s.13)</p>
<p>Lærer og forstår nye ord og begreper Forstår instruksjon og forklaringer Får sammenheng i opplest tekst og tale</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Systematisk begrepsopplæring i grunnleggende begreper etter begrepsplanen, begrepsopplæring, dagens ord og ordmester • Synliggjøre ord og begreper på flere språk • Modellerer kategorisering; arbeide temabasert • Begrepskart, tankekart, tegnekart • Beskrive hvordan noe ser ut, gjøres og foregår • Samtaler om ordets mening • Oppskrifter, eksperiment, forsøk, Nysgjerrigper • Bilder og konkreter • Stasjoner og smågrupper <p>Ottem, Andreas Hansen, T, Karstad 2020: Kreativ og begrepsbasert språklæring, UV- forlaget Hefte 4 Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf Hefte 6 Å tenke igjennom egne forkunnskaper.pdf statped 58-literacytips web enkel-side.pdf</p>

Tidlig innsats: Når elevene mestrer hele språktrappa/ fonemer, er tiden inne for eventuell formell bokstavinnlæring. Intensiv opplæring til de som trenger det.

2.0 STAVING OG AVKODING

2.1 Skriver og leser enkle tekster

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Oppnår sikker lydanalyse	<ul style="list-style-type: none"> • Kobler bokstav-lyd og lydgrupper (vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, stavelser - dele ord i stavelser og prikke vokaler) • Bokstavens plassering og bevegelse i munnen (tidlig innsats og flerspråklighet, hulekjerringa) • Bilder og konkrete • Bruker flere språk • Sammenligner språklyder fra ulike språk • Bruker non-ord for å unngå gjetting • Stasjoner og smågrupper <p>Hefte 2. Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>
Oppdager hva bokstavene skal brukes til Utvikler funksjonell bokstavkunnskap Kan bokstavens form, lyd og navn «Fra rabling til lesbare tekster» - funksjonell skriving Skriver enkle, lydrette ord og tekster	<p>På papir og tastatur:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppdagende skriving (lekeskriver). Merk språket, s. 105 – 106, Frost, Jørgen, Merk språket, hefte 2 og 3 • Skruvedans • Systematisk jobbing med bokstavinnlæringen/bokstavprogram tilpasset elevens nærmeste utviklingszone (formell bokstavkunnskap) • Bruker alle sanser i bokstavinnlæringen • Sammenligner bokstaver fra andre skriftspråk/skriver på ulike språk • Skriving i lek, storyline, skriveverksted, spilleverksted, forfatterverksted, lese- og lytteverksted, lærerverksted, språkstasjoner, tilrettelagte lekesituasjoner, spontant under daglig samvær (Skriresenteret, Merk språket-hefter) • Lyd/bokstav-diktat og non-ord-diktat • Skrive ulike navn, • Bruker bokstavhus • Finner ord i ord • Skriver enkle tekster for hånd og på tastatur. • Lager bøker • Blyantgrep • Bilder og konkrete • Ulike sjangere i ulike fag: <ul style="list-style-type: none"> • Fortellende og beskrivende tekster • S sammensatte tekster • Bruker bilder, konkrete, bokstavplansjer i klasserommet, pultstriper • Stasjoner og smågrupper • Bokstavkongen, Leseorpset <p>Hefte 2. Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>

Trekker sammen lyder og større lydgrupper til ord	<p>På papir og digitalt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jobber systematisk med å fremme fonologisk ordavkodning; lytter ut lyder i uttalte ord og non-ord, kobler bokstav/lyd- bokstav. • Lager ord med bokstavkort, lydstavning, brikkestaving, deler ord i stavelser, sammensatte ord, ordkjeder med lydrette ord, silhuetter, ordfamilier etc. ØLU-hefte 2 • Storyline, LTG- metoden (Lesing på talens grunn) • Bilder og konkrete • Bruker ulike språk • Stasjoner og smågrupper <p>Merk språket, s. 105- 106, Frost, Jørgen</p>
Leser med sammenheng og forståelse	<ul style="list-style-type: none"> • Oppdager tekststrukturelle virkemidler – illustrasjoner og bilder • Reflekterer, tolker, leser mellom linjene, kritisk leser og undrer seg over innholdet • Tilpasser lesetekster, små bøker (90 % automatisert ordgjenkjenning, Knyttneveprøven) • Bruker lesefinger, pekefinger ved lesing • Høytlesing daglig (minimum 15 minutter) • Tilpasser leselekser daglig, en voksen hører leselekse • Ulike sjangre i ulike fag • Oppklarer ord før lesing, under lesing og etter lesing • Utforsker språket gjennom høytlesing og fortelling; samtale og refleksjon rundt bilder og innhold i tekst (lærersamtale) • Samlesing, repetert lesing, korlesing • Rikelig tilgang på bøker i klasserommet med ulik vanskegrad og på ulike språk • Besøker bibliotek • Bilder, grafer, diagram, tabeller, multiple tekster <p>Hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>

3.0 FORSTÅELSE

3.1 Utvikler strategier for å styrke lytte- og leseforståelsen

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Blir kjent med lese- og læringsstrategier	<ul style="list-style-type: none"> • Modellerer og bruker læringsstrategier i alle fag, før, under og etter lesing digitalt og på papir <p>Før lesing: Forbereder tekstforståelse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vurderer hensikt og mål med lesingen • Aktivere bakgrunnskunnskaper og avklarer begreper/ord i teksten <p>Under lesing: Bearbeider tekst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stiller spørsmål • Sammenligner det som står i teksten med det de vet fra før • Spør om ord de ikke forstår (opplærer) • Forutsier/gjetter på hva som kommer til å skje • Reflekterer over innholdet <p>Etter lesing:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oppsummerer innholdet • Finner svar på spørsmål til teksten • Gjenforteller • Reflekterer over innholdet

	<ul style="list-style-type: none"> • Forteller om egne opplevelser • Lærer leser høyt (modellerer bruk av bilder og lesestrategier for elevene, f.eks. bok på skjerm) • Dialog, tankekart, begrepskart, tegnekart, VØL- skjema, sprutskrive, skrive/tegne <p>Hefte 6. Å tenke igjennom egne forkunnskaper.pdf</p>
<p>Leser lengre tekster på <u>papir</u> for å bli en mer utholdende leser</p>	<p>Lesestimulerende tiltak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lesekvart • Stillelesing • Fadderlesing • Mengdelesing • Bokuke • Forfatterbesøk • Besøke skolebiblioteket ukentlig • Klassebibliotek (på flere språk) • Fyrverkeriet folkebibliotek • Bokslukerprisen • Sommerles/vinterles i regi av bibliotek eller egen skole/klasse • Besøk av leseambassadører fra mellomtrinnet • Lesepilotprosjekt i samarbeid med biblioteket

Språk (literacy) på 3. trinn

Å lese nøye for å bli en sikker leser.

Å utforske skriftspråket for å bli en funksjonell skriver.

Det forutsetter at nøkkelområdene for tidligere årstrinn er oppnådd, før man begynner å arbeide med lesing og skriving for 3. trinn. Elevene er nå ferdige med den grunnleggende begynneropplæringen og er klare til å benytte disse ferdighetene og kunnskapen i eget tempo. De språklige variasjonene i klasserommet danner grunnlaget for videre arbeid med. Førlæringsfasen må inneholde begrepsinnlæring slik at alle elever er godt kjent med begrepene når de får teksten de skal lese. Begrepsopplæringen bør ha et særlig fokus på om [flerspråklige](#) elever har forståelse for begrepet på morsmålet, siden dette kan være en støtte i innlæringen av nye begreper.

Å lese nøye for å bli en sikker leser handler om at elevene oppnår fullstendig kontrollert fonologisk avkodning og leser ordene nøye og presist. Leseutviklingen tilsier at elevene har lært seg flere strategier for å komme seg igjennom nye, ukjente og vanskelige ord, og har stort sett kontroll på lesingen. Det forutsettes at elevene mestrer og automatiserer alle bokstav-lyd-forbindelsene. Når de stopper opp og retter seg selv ved feillesing vet vi at elevene har overskudd til å oppdage innholdet, med andre ord er det en god balanse mellom avkodning og forståelse. For at balansen skal opprettholdes er det viktig at elevene leser tilpassede lesetekster. For å lette og styrke leseprosessen lærer elevene flere måter å dele opp ord på, og flere og flere ord blir fortløpende automatisert. Dette er en strategi som også brukes for å utvikle skriveprosessen.

Elevene fortsetter å utforske skriftspråket på tastatur og med funksjonell håndskrift på papir, ved å oppdage det uregelrette ved det norske språket, f.eks.: noen ord er ikke-lydrette (ortografiske) og har dobbel konsonant. På samme måte som lesingen, vil det være viktig å holde på stavelsesdeling av ord når de skal skrives. Elevene vil også bli mer oppmerksomme på mer utfyllende setninger og hva ulike tegnsetting kan gjøre med en setning. Fremstilling av digitale tekster gir muligheter for å eksperimentere med sammensatte og multiple tekster. Med funksjonell håndskrift mener vi at håndskriften skal være leselig for andre, og med funksjonell skriving mener vi det tydelige formålet med skrivingen, hvorfor vi skriver.

Krav til leseforståelsen øker, og arbeidet med lese- og læringsstrategier for forståelse intensiveres. Forskjellen i leseutviklingen blir tydeligere, og det er sterkt fokus på tilpasset opplæring slik at alle får leseerfaring på sitt nivå. Læreren er viktig i dette arbeidet for å modellere lese- og læringsstrategiene.

[Tidlig innsats](#) innebærer at vi gjennomfører klasselesekurs i flere fag for alle elever på 3. trinn. [Kartlegginger](#), observasjoner og elev- og lærersamtaler hjelper oss til å oppdage og identifisere elever som får tiltaket intensiv opplæring. Elever som står i fare for ikke å ha forventet progresjon i opplæringen skal raskt motta intensiv opplæring jmf. § 11-3.

Lærere og assistenter blir invitert til kommunale nettverk på 3. trinn.

Nøkkelområder for 3. trinn

Nøkkelområder:

1.0 Avkoding

1.1 Utvikler flytende og automatisert lesing (oppnår fullstendig kontrollert fonologisk avkoding)

2.0 Skrivning

2.1 Utvikler skriftspråket for å bli en funksjonell skriver

3.0 Forståelse

3.1 Utvikler leseerfaring og leseforståelse

3.2 Utvikler læringsstrategier

1.0 AVKODING

1.1 Utvikler flytende og automatisert lesing (oppnår fullstendig kontrollert fonologisk avkoding)

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Forbedrer leseutvikling med fokus på sikker avkoding og forståelse	<ul style="list-style-type: none"> • Utforsker språklige variasjoner (ulike dialekter og språk) i klasserommet • Fortsetter arbeid med språklig bevissthet, fonologisk trening, vokaler, konsonanter, diftonger og konsonantforbindelser eks.: ng-lyden, g-lyden osv. og undersøker dette i sammenheng med de språklige variasjonene i klasserommet. • Felles lesing av fagtekster og skjønnlitterære tekster der læreren modellerer arbeid med begreper og betydninger av ord (begrepskart, dagens ord) • Klasselesekurs, øver på repetert lesing og hel- del-hel- metoden. • Benytter bilder og konkrete <p>Hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>
Leser tilpassede tekster flytende, med innlevelse og med ulike lese måter	<ul style="list-style-type: none"> • Sørger for at tekster og leseleker er tilpasset barnets lesenivå (skal forstå 90-95 % av ordene, Knyttneveprøven) • Repeterer lesing for å øve flyt • Bruker ulike lese måter (høytlesing, korlesing, stillelesing, parlesing og lese teater) • Mengdelesing/ kondislesing
Bruker gode strategier for å lese vanskelige ord og utforsker ikke-lydrette ord	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeider med stavelser (dele ord, prikke vokaler) • Utvider fonem-grafemkunnskapen: bokstav- og lydkombinasjon og grunnmorfemer: grunnstammen i ord, sammensatte ord, forstavelser, endelser- og bøyingsformer, ordkjeder og ord- i-ord • Grupperer ord etter språkets mønster (ord med -else, umulig/mulig, stumme bokstaver) og ordklasser; substantiv, verb, osv. • Bilder og konkrete <p>Hefte 4 Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf Hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>

2.0 SKRIVING

2.1 Utvikler skriftspråket for å bli en funksjonell skriver

Kjennetegn	Innhold, kjennetegn og metoder
Utvikler skriveglede gjennom utforskende skriving (fagspesifikk og fagovergripende)	<ul style="list-style-type: none"> • Relevans; skriveoppgaver innenfor elevenes interesseområde, basert på fellesopplevelse som utgangspunkt for skriving, skrivehandlinger og varierte oppgaver • Utforske språklige variasjoner • Åpne/ rike oppgaver; samskriving, sprutskrivning, skrivning etter modelltekster, sammensatte tekster og multimodale tekster • Samtale om egne og andres tekster • Skriver lengre sammensatte tekster på papir og skjerm, f.eks: egne bøker, fellesbøker og tekster ved hjelp av f.eks: bilder og konkreter
Utvikler skriveferdigheter med tydelig formål, strukturer og skrivehandlinger (fagspesifikk og fagovergripende)	<ul style="list-style-type: none"> • Faglærer modellerer tekstskriving i de ulike fagene gjennom skriverammer og eksempeltekster på papir og tastatur • Proessorientert skriving. Jobber i prosess fra utkast til ferdig produkt. • Arbeider systematisk med ordforråd, variasjon og setningskonstruksjon på norsk og engelsk • Mengdetrening • Utvikler funksjonell håndskrift; Bokstavhus, bokstavenes plassering og skrift på tastatur ved hjelp av digitale hjelpemidler som skriveredskap, og egnede program til øvelse (Sway, Word, Skrible) • Bruke læringsstrategier som utgangspunkt for tekstskaiping • Arbeider systematisk med tegnsetting og rettskriving:<ul style="list-style-type: none"> - Stor forbokstav, punktum og spørsmålstegn - Dobbel konsonant, diftonger, spørreord, ikke- lydrette konsonantforbindelser (f.eks; sj, kj, rt, skj) <p>Hefte 4 Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf</p>

3.0 FORSTÅELSE

3.1 Utvikler leseerfaring og leseforståelse

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter metode
Vurdere hensikt og mål for lesing <ul style="list-style-type: none"> • Finner svar på spørsmål i ulike tekster (finne, tolke, reflektere) • Gjengir innholdet i en tekst	<ul style="list-style-type: none"> • Selvstendig lesing og tekstarbeid: bruker ferdighetene, strategiene og arbeidsmetodene de har lært • Høytlesing og felleslesing i ulike fag: introduserer, modellerer, tenker høyt, forklarer hva du gjør, fører dialog om teksten, innholdet, tolkninger og mulige strategier • Leser og lytter til ulike tekster, enkle tabeller, diagrammer, statistikker og bruksanvisninger • Bruker digitale hjelpemidler i tekstarbeid (diktering, opplesing, stavekontroll og ordforslag)
Jobber med tekster gjennom samtale, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk	<ul style="list-style-type: none"> • Utforsker tekststrukturelle virkemidler; illustrasjoner, bilder, tekstbokser, ord i kursiv, forklaringer i margen, avsnitt, over- og underoverskrifter (OBI-/BISON-overblikk) • Utforsker enkle tabeller, diagrammer, statistikker og bruksanvisninger • Felles lesing av tekster i ulike sjangere, og med ulike språklige og tekststrukturelle virkemidler- modellere • Evaluerer lesingen sammen med elevene

3.0 FORSTÅELSE	
3.2 Utvikle læringsstrategier	
Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Fortsette å bruke og videreutvikle læringsstrategier	<ul style="list-style-type: none"> Arbeider med enkle begrepskart, tankekart, utvidet tankekart, VØL-skjema, to-kolonne og flerkolonnenotat og bruke Obi/ BISON-overblikk som strategi
Utføre selvstendig arbeid og vurdere egen innsats opp mot oppsatte mål	<ul style="list-style-type: none"> Logg; skriftlig eller muntlig. Ulike vurderingsformer; tommel opp, trafikklys osv.
Velger hensiktsmessig lesestrategi med tanke på teksttype	<p>Før lesing Forbereder tekstforståelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> Har forventninger til lesingen Tenker gjennom leseformål Henter fram forkunnskaper Arbeider med ord og begreper <p>Under lesing Bearbeider teksten:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bruker egne forkunnskaper og tenker fremover i teksten Stiller spørsmål til teksten (FOSS) Leser med blyant i hånda Oppklarer uklarheter Utdyper, "lever seg inn i" Trekker slutninger, søker etter sammenhenger, oppsummerer hovedmomenter Justerer egen forståelse <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none"> Gjenforteller teksten muntlig eller skriftlig Snakker om innholdet og vurderer det som er lest Begrunner egne synspunkter
Leser lengre tekster på papir for å bli en mer utholdende leser	<p>Lesestimulerende tiltak:</p> <ul style="list-style-type: none"> Lesekvart Stillelesing Fadderlesing Mengdelesing Bokuke Forfatterbesøk Besøke skolebiblioteket ukentlig Klassebibliotek – husk de flerspråklige elevene. Fyrverkeriet folkebibliotek Bokslukerprisen Sommerles/vinterles i regi av bibliotek eller egen skole/klasse Besøk av leseambassadører fra mellomtrinnet Lesepilotprosjekt i samarbeid med biblioteket <p>Hefte 5 Å være bevisst og motivert for læring.pdf</p>

Lek og den utforskende elevrollen

Å leke er en typisk væremåte for barn og elever

Barn er opptatt av vennskap og lek, og samspillet mellom disse har stor betydning for elevenes opplevelse av trygghet og trivsel. Lek er sentralt begrep i Fagfornyelsen og det er knyttet tett opp mot den utforskende elevrollen. For de yngste barna i skolen er lek nødvendig for trivsel og utvikling, men også i opplæringen som en helhet gir lek mulighet til kreativ og meningsfull læring.

Illustrasjonen viser lekens mange fasetter fra strukturert og målrettet arbeid til spontan lek som gir elevene en erfaringsrikdom inn mot både faglig og sosial læring. Det går fra tidlig samhandling i lek og til utforsking av faglige aktiviteter. Gjennom arbeid med problemløsning og utforsking forbereder leken eleven på å være deltaker i et arbeidsliv i utvikling ved å lære om utforsking og problemløsning.

Hvordan leker vi i skolen?

Lek står beskrevet flere steder i Fagfornyelsen. Vi skal legge til rette for at elevene leker, utforsker og eksperimenterer med språket. Tekster skal formidles gjennom samtaler, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk. Ved hjelp av digitale ressurser leker eleven med språket og prøver ut ulike virkemidler.

I engelsk læres alfabetet og uttalemønster gjennom lek, sang og språklæringsaktiviteter. I faget matematikk brukes lek til så beskrive strukturer og mønstre. Der utforsker elevene regler og trinnvise instruksjoner i spill og lek f.eks koordinatsystemet. I naturfag setter elevene hypoteser og disse utforskes gjennom lek, praktisk arbeid og andre metoder. Samspill og inkludering utvikles i kroppsøvningsfaget gjennom lek, dans og friluftsliv og andre fritidsaktiviteter. De er viktige forelevers helse og velvære i kroppsøvningsfaget

Å leke er noe av det viktigste barna gjør

Leken har en egenverdi. I SFO er tid, rom og gode vilkår for barn til å leke. I SFO støtter vi opp om barnas lyst til å leke, skap, utforske og mestre. SFO legger til rette for lek som engasjerer og inspirerer barn i aktivitet. Det er lek som tar utgangspunkt i alder, funksjonsnivå og interesser.

Å leke handler om mer enn tradisjonelle norske leker. Det handler også om å ta inn nye leker og samspilløvelser fra andre kulturer.

Språk (literacy) på 4. trinn

Å lese for å lære og oppleve

Å skrive for å skape.

Fundamentet for 4. klassingene ligger i en god begynneropplæring hvor elevene mestrer og automatiserer alle bokstav-lyd-forbindelsene, samt videreutvikler stavelsesdeling for å oppnå fly, sammenheng og forståelse. På 3. trinn øver elevene seg på å være nøye og presise og er klare for nøkkelområdene på 4. trinn. Det forutsetter at nøkkelområdene for tidligere årstrinn er oppnådd, før man begynner å arbeide på 4. trinn.

Elevene møter tekster som er sammensatte og krever et variert utvalg av strategier. Det er spesielt viktig for elevenes motivasjon at læreren velger tekster som oppleves relevante. Læreren må modellere ulike måter å lese sammensatte tekster på papir og skjerm. Elevene skal øves i å velge egnet lesestoff, både faglig og etter interesseområde, og gis verktøy til å møte tekstene alene. På den måten gis de mulighet til å lese for å lære og oppleve.

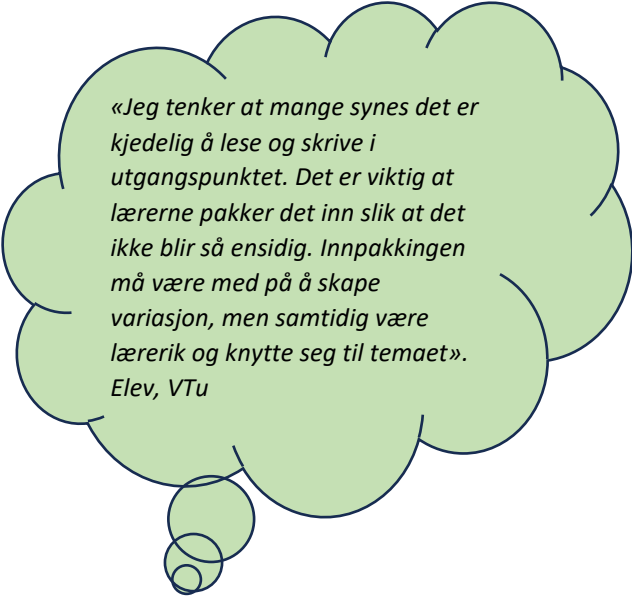
Skriving blir i større grad brukt for å skape egne tekster. De skriver for å bearbeide, fortelle og befeste kunnskap. Hovedfokuset det 4. årstrinnet vil være å beholde og videreutvikle skrivemotivasjon og engasjement ved å lage rike oppgaver, skape tekster med funksjonell håndskrift på papir og ved å skape sammensatte og multiple tekster digitalt. Elevene gis opplæring i skrivehandlinger som er fagovergripende og fagspesifikk skriving. Gjennom tekstene de skriver får elevene erfaring med å uttrykke sin egen stemme og gjennom det får leseren få kjennskap til eleven. Det forventes at elevene skriver mer ortografisk (ikke-lydrett) og er oppmerksomme på tegnsetting.

På 4. trinn blir det viktig å kunne lære seg å hente ut informasjon, ha en kritisk tilnærming, og å kunne kommunisere og reflektere rundt det som er lest. Krav til leseforståelsen øker, og arbeidet med strategier for leseforståelse intensiveres. Forskjellen i leseutviklingen blir tydeligere, og det er et behov for tilpassede tekster og oppgaver. Etter 4. årstrinn øves elevene i å bruke strategiene og tekstkunnskap målrettet for å lære.

[Tidlig innsats](#) innebærer at vi gjennomfører klasseleskurs i flere fag for alle elever på 4. trinn.

[Kartlegginger](#), observasjoner og elev- lærersamtaler hjelper oss til å oppdage og identifisere elever som får tiltaket intensiv opplæring, som f.eks. intensivt lesekurs. Elever som står i fare for ikke å ha forventet progresjon i opplæringen skal raskt motta intensiv opplæring jmf. § 11-3.

Begrepsopplæringen bør også ha spesielt fokus på om flerspråklige elever har forståelsen for begrepet på morsmålet, siden dette kan være en støtte i innlæringen av nye begreper. Førlæringsfasen må inneholde begrepsinnlæring slik at alle elever er godt kjent med begrepene når de får teksten de skal lese. Flerspråklige elever bør også kunne bruke begrepsforståelsen i morsmålet som en ressurs i skriveprosessen. Det anbefales å ta utgangspunkt i de språklige variasjoner i klasserommet i arbeid med språk, ord og begreper.

«Jeg tenker at mange synes det er kjedelig å lese og skrive i utgangspunktet. Det er viktig at lærerne pakker det inn slik at det ikke blir så ensidig. Innpakningen må være med på å skape variasjon, men samtidig være lærerik og knytte seg til temaet».

Elev, VTu

Nøkkelområder for 4. trinn

Nøkkelområder:

1.0 Avkoding

1.1 Leser med flyt, sammenheng og forståelse

2.0 Skrivning

2.1 Utvikler skriftspråket og skrivehandlinger

3.0 Forståelse

3.1 Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap

3.2 Utvikler læringsstrategier og motivasjon for lesing og skriving

1.0 AVKODING

1.1 Leser med flyt, sammenheng og forståelse

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Leser tilpassede tekster med flyt, sammenheng og på ulike måter, både på papir og skjerm	<ul style="list-style-type: none"> • Knyttneveprøven, sørger for at tekster og leselekser er tilpasset barnets lesenivå (90% automatisert ordgjenkjenning) • Klasselesekurs, øver på repetert lesing og hel-del-hel metode • Bruker ulike lesemåter: høytlesing, korlesing, leseteater, stillelesing, parlesing, veiledet og repetert lesing • Leser og tolker enkle tabeller, diagrammer statistikker og bruksanvisninger • Leser inn teksten, diktering, i Teams, OneNote, Word.
Utvider ordkunnskap og ortografiske strategier	<ul style="list-style-type: none"> • Språklig bevissthet: fortsette arbeidet med ordfamilier, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, stavelser, sammensatte ord og grunnmorfemer, ordkjeder og ord i ord (hefte 2 og 4) • Begrepsbank/ordbank • Bilder og konkrete • Utforsker språklige variasjoner <p>Hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing.pdf Hefte 4 Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf</p>
Øker lesetempo uten at det går ut over avkoding, sikkerhet og forståelse	<ul style="list-style-type: none"> • Leser på nivå, repetert lesing, veiledet lesing

2.0 SKRIVNING

2.1 Utvikler skriftspråket

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Får økt skriveglede, motivasjon og skriveferdigheter	<ul style="list-style-type: none"> • Faglærere modellerer tekstskriving i de ulike fag gjennom bruk av skriverammer, setningsstartere og eksempeltekster • Skriver egne bøker, fellesbøker og tekster • Sirkel for undervisning og læring • Prosesorientert skriving • Systematisk arbeid med rettskrivning og grammatiske regler som:<ul style="list-style-type: none"> ○ Bøying av verb ○ Bøying av substantiv ○ Bøying av adjektiv ○ Tegnsetting (komma, parentes og utropstegn) • Utvider fonem-grafemkunnskapen gjennom arbeid med:<ul style="list-style-type: none"> ○ Diftonger ○ Dobbeltkonsonant

	<ul style="list-style-type: none"> Systematisk arbeid med ord og ordforståelse: morfemer, grunnstammen i ord, sammensatte ord, forstavelser, endelser og bøyingsformer, ordets opprinnelse (god-godt) Bruk av PC som skriveredskap og verktøy, eksempel bruk av Word, Excel, Sway, Power Point og OneNote <p>Hefte 5 Å være bevisst og motivert for læring.pdf Hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>
Skriver en tekst med struktur, begynnelse, handling og avslutning (fagovergrepene skriving)	<ul style="list-style-type: none"> Modellerer formål med skriving og velge hensiktsmessig skrivehandling (-er): <ul style="list-style-type: none"> Å samhandle Å reflektere Å beskrive Å utforske Å forestille seg Å overbevise Skrivetrekanter
Videreutvikler skriveferdigheter innenfor de ulike fagene og kan skrive på fagenes premisser (fagspesifikk skriving), på tastatur og for hånd	<ul style="list-style-type: none"> Skriver tekster i ulike sjangere og med fagspråk Kan rettskrivningsregler og bruker dem i egne tekster Bruker komma og andre skilletegn i tekster Produserer tekster selv på pc, lagrer og finner igjen
Bruker læringsstrategier som utgangspunkt for tekstskaping	<ul style="list-style-type: none"> Oppsummerer lest tekst og skrive sammendrag Nøkkelord VØL- skjema Begrepskart Læringsstrategier

3.0 FORSTÅELSE

3.1 Leser for å forstå, oppleve og tilegne seg kunnskap

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Vurderer hensikt og mål for lesingen</p> <p>Lærer at ulike tekster skal leses på ulike måter (opplevelse, læring, instruksjon m.m.)</p>	<p>Modellerer hensikt og mål med lesing:</p> <p>Før lesing</p> <p>Forbereder tekstforståelse:</p> <ul style="list-style-type: none"> Har forventninger til lesingen Tenker gjennom leseformål Henter fram forkunnskaper Arbeider med ord og begreper <p>Under lesing</p> <p>Bearbeider teksten:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bruker egne forkunnskaper og tenker fremover i teksten Stiller spørsmål til teksten (FOSS) Leser med blyant i hånda (strekke under, markeringstusj) Oppklarer uklarheter Utdyper, "lever seg inn i" Trekker slutninger, søker etter sammenhenger, oppsummerer hovedmomenter Justerer egen forståelse <p>Etter lesing</p> <ul style="list-style-type: none"> Gjenforteller teksten muntlig eller skriftlig Snakker om innholdet, vurderer det som er lest og begrunner egne synspunkter

Jobber med tekster gjennom samtale, skriving, lek, bevegelse og andre kreative uttrykk.	<ul style="list-style-type: none"> • Mediert læring i alle læringsprosesser • Arbeider med førforståelse, hypoteser og oppsummering (VØL-skjema) • Læresamtale, fellesundervisning, modellering, dialog • Systematisk bruk av skolebibliotek, nettressurser og oppmuntring til bruk av folkebibliotek • Leser og lytter til ulike tekster, og samtaler om hva tekstene betyr for eleven
Utvikler begrepsforståelsen gjennom arbeid med fagbegreper fra alle fag og begrepenes betydning i faget	<ul style="list-style-type: none"> • Systematisk begrepsundervisning i alle fag • Felles lesing av fagtekster og skjønnlitterære tekster der man jobber med begreper og betydningen av ord • Bilder og konkrete • Utforsker språklige variasjoner • Undersøke om flerspråklige elever har kompetanse om ord og begreper på flere språk • Ord og begreper <p>Hefte 4 Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf</p>
Leser lengre tekster på papir for å bli en mer utholdende leser.	<p>Lesestimulerende tiltak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Lesekvart ○ Stillelesing ○ Fadderlesing ○ Mengdelesing

3.0 Forståelse

3.2 Utvikler læringsstrategier og motivasjon for lesing og skriving

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Anvender og videreutvikler tidligere innlærte læringsstrategier</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velger hensiktsmessig lesestrategi med tanke på teksttype 	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeider med enkle begrepskart, tankekart, utvidet tankekart, VØL-skjema, nøkkelord og bruke BISON-overblikk som strategi • Stiller spørsmål til teksten (FOSS) • Idémyldring og ordassosiasjoner • Arbeider med sammensatte tekster, både papirbaserte og digitale (øve seg i å utnytte informasjonen i illustrasjoner, diagram, tabeller og grafer) • Formulerer læringsmål som formidles til elevene både på klassenivå og individnivå <p>Hefte 7 Å utdype egen forståelse.pdf</p>
Vurderer egen læring	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene øver seg i å evaluere egen innsats og læring ved å overvåke sin læringsprosess • Utfører selvstendig arbeid og vurderer egen innsats med tanke på oppsatte mål og prosess
Å skape motivasjon for lesing	<ul style="list-style-type: none"> • Legge til rette for dialog om betydningen av lesing med hjemmet • Klassebibliotek – husk de flerspråklige elevene. • Bokuke • Forfatterbesøk • Besøke skolebiblioteket ukentlig • Fyrverkeriet folkebibliotek • Bokslukerprisen • Sommerles/vinterles i regi av bibliotek eller egen skole/klasse • Besøk av leseambassadører fra mellomtrinnet • Lese pilotprosjekt i samarbeid med biblioteket <p>Hefte 5 Å være bevisst og motivert for læring.pdf</p>

Språk (literacy) på 5.- 7. trinn

Å lese, skrive og kommunisere for å lære i alle fag

Å se sammenhengen mellom språk, kultur og identitet

Det forutsetter at nøkkelområdene for tidligere årstrinn er oppnådd, før man begynner arbeidet med lesing og skriving på 5.-7. trinn. "I den andre lese- og skriveopplæringen" handler det om å lese, skrive og kommunisere for å lære - i alle fag. Lesing og skriving brukes mer enn tidligere år som verktøy for å tilegne seg kunnskap og informasjon, men språk er mer enn et verktøy. God språkutvikling handler om å utvikle egen identitet og sosial kompetanse. Elevens egen stemme er en viktig del av språkutviklingen.

«Å forstå at språk er viktig for å utvikle seg, kan være vanskelig på barneskolen. Det er viktig at de voksne snakker om hvor viktig språket er slik at barn skjønner hvor viktig det er.»

Elev, VTu

Undervisningen inneholder lesestimulerende tiltak og lesing av både fagtekster og skjønnlitteratur. Det er fortsatt viktig å ha fokus på fonologiske ferdigheter samtidig som at elevene skal videreutvikle flytende og automatisert lesing, ortografi. Arbeid med ord og begrepsforståelsen videreføres. Elevene møter tekster som er sammensatte og det krever kompetanse i å lese tekst i kontekst. Et sentralt nøkkelområde er at elevene bruker hensiktsmessige lese- og læringsstrategier i møte med ulike tekster og ut ifra formålet med lesinga. Formålet med lesing i *alle fag* står beskrevet K-20 i *om faget og fagets kjerneelementer*.

Bruk av lesestrategier forutsetter bakgrunnskunnskap og lesemotivasjon. Arbeid med lesestrategier, aktivisering av elevenes bakgrunnskunnskaper og stimulering av lesemotivasjon får derfor stor oppmerksomhet i undervisningen. For at elevene skal utvikle en kritisk tilnærming til tekst, er det viktig med et variert utvalg av tekster. Elevene møter gradvis tekster som krever mer abstrakt tenkning og trenger derfor støtte i en lærer som kan modellere, veilede og gi presise underveisvurderinger i lese- og skriveutviklingen.

Elevens stemme synliggjøres gjennom skriving, for å utvikle og strukturerer tanker, og gjennom muntlige ferdigheter som å lytte, fortelle og samtale. Elevenes kompetanse utvikles i arbeid med faglige oppgaver alene og sammen med andre. Det er i det daglige arbeidet i klasserommet at elevene viser sin forståelse. Evnen til refleksjon og kritisk tenkning er viktig for forståelsen. Elevens språkutvikling handler også om kommunikasjon som sosial kompetanse.

På 5.-7. trinn vil det være nyttig å utvikle den skriftlige kompetansen for elevene i alle fag. Elevene skal øve på å skrive tekster som beskriver, forteller, argumenterer og reflekterer, med funksjonell håndskrift og med flyt på tastaturet, både fagspesifikk og fagovergripende skriving. Elevene skal også øve seg på å uttrykke seg skriftlig på sidemål.

Tidlig innsats innebærer at vi gjennomfører klasselesekurs i flere fag for alle elever på 5.-7.trinn. Kartlegginger, observasjoner og elev-lærersamtale hjelper oss til å oppdage og identifisere elever som vil ha nytte av tiltaket intensiv opplæring, ha alle med.

Førlæringsfasen må inneholde begrepsinnlæring slik at elever er godt kjent med begrepene når de får leseteksten. Begrepsopplæringen bør også ha fokus på om flerspråklige elever har forståelsen for begrepet på morsmålet da dette kan være en støtte i innlæringen av nye begreper. De bør også kunne bruke begrepsforståelsen i morsmålet som støtte i skriveprosessen.

Nøkkelområde

1.0 Avkoding

- 1.1 Videreutvikler flytende og automatisert lesing

2.0 Forståelse

- 2.1 Leser for å lære i alle fag, tilpasset formålet med lesingen.
 2.2 Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen.
 2.3 Eleven utvikler motivasjon for lesing, skriving, muntlige ferdigheter og læring.

3.0 Skriving

- 3.1 Eleven skal utvikle sin skriftlige kompetanse i alle fag.

Hvert trinn bør vektlegge tidlig innsats gjennom:

Høytlesing	Mengdelesing (sikre at elevene leser nok)
<ul style="list-style-type: none"> • Leser høyt i den daglige undervisningen med læringspartner eller høytlesing i klassen. • De voksne bør ha minimum 30 minutter høytlesing ukentlig fra en skjønnlitterær/fagbok eller lydbok. • Individuell høytlesing sammen med lærer, med fokus på avkoding og leseforståelse. • Elever kan ta opptak av høytlesingen slik at lærer kan lytte til og følge opp elevens uttale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene skal ha stillelesing minimum 60 minutter fag-/skjønnlitteratur i uka. • Elevene bør lese selvvalgt litteratur hjemme (elevens stemme) • Elevene skal ha leselekse hver uke. Tekstene skal hentes fra ulike fag. • Elevene må få øvelse i ulike lese- og læringsstrategier i alle fag.

Hvert trinn bør vektlegge tidlig innsats gjennom bevisst arbeid med læringsprosessen.

Læringsprosessen, måter å strukturere læringsarbeidet for økt motivasjon:		
Før læringsprosessen	Underveis i læringsprosessen	Etter læringsprosessen
<ul style="list-style-type: none"> • Snakker om hva god lesing er, hvorfor det er viktig å lese og hva formålet med lesingen er (relevans) • Setter konkrete mål for lesingen med fokus på både prosess og produkt, lesebestilling • Drøfter arbeidsmåter og strategibruk sammen med elevene • Gjennomgå begreper og undersøke om flerspråklige elever kan begrepene på morsmål • Avklarer forventninger, avtaler og gjennomfører elevmedbestemmelse • Gir oversikt og struktur over det som skal skje under og etter lesearbeidet (forutsigbarhet) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tilpasser mål, arbeidsoppgaver og lesestoff (tekstvalg, leseteknisk, lesbarhet) til elevens lesekompetanse og forkunnskaper (differensiering) • Integrerer avkodings- og forståelsesstrategier i undervisningen • Samarbeid - gradvis selvstendigjøring av eleven • Har korte samtaler om arbeidsmåter og løsningsforsøk • Kameratvurdering og framovermelding fra lærer 	<ul style="list-style-type: none"> • Samtaler om det som er lært, med fokus på prosess og produkt • Gir tilbakemeldinger/ framovermeldinger som vektlegger mestring for lesing (læringsfremmende vurdering) • Hvor er jeg? Hvor skal jeg? Hvordan går jeg videre? • Hjelper eleven til å se sammenhengen mellom innsats, arbeidsmåter, strategibruk og resultater, trivsel og læringsmiljø • Bruker egenvurdering og kameratvurdering • Tilrettelegger så alle elever deltar aktivt i et faglig fellesskap • Vektlegger elevsamarbeid og sosial samhandling

<ul style="list-style-type: none"> • Legger vekt på variasjon i både undervisning og arbeidsmåter, og gir elevene valgmuligheter i læringsprosessen 		<ul style="list-style-type: none"> • Legger vekt på læring av faglige begreper og kunnskaper • Kobler konkrete praktiske aktiviteter sammen med lesingen • Har tilgang til lesestoff av ulik vanskegrad i klasserommet om de temaene klassen arbeider med, skjønnlitterære bøker. Fagbøker og nettsider
--	--	--

1.0 AVKODING

1.1 Videreutvikler flytende og automatisert lesing

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Leser med sikker avkoding og god flyt gjennom bruk av fonologiske og ortografiske strategier</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Årlige klasselesekurs, 8-10 uker (tidlig innsats). • Velger passende lesestoff/bok ut fra egne leseferdigheter (90% automatisert ordgjenkjenning). Tekstsjekk/knyttneveprøven • Gjenkjenner de fleste ord raskt og sikkert • Bruker tegnsetting for å lese med intonasjon • Bruker stavelesing når man møter ukjente ord • Arbeider med språklige detaljer: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord <p>Hefte 2. Å ha kontroll over egen lesing.pdf</p>
<p>Leser lengre tekster på <u>papir</u> for å bli en mer utholdende leser</p>	<p>Lesestimulerende tiltak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Lesekvart ○ Stillelesing ○ Fadderlesing

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Leser for å lære i alle fag tilpasset formålet med lesingen

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Utvikler begrepsforståelse gjennom arbeidet med fagbegreper i alle fag:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Forstår ord og begreper som er brukt i skjønnlitterære tekster og faglitteratur 	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeider systematisk med ord og begreper i alle fag (tidlig innsats) • Felles lesing av fagtekster og skjønnlitteratur der en jobber med begreper/ betydning av ord • Bilder og konkrete • Utforske språklige variasjoner • Ord og begreper • Begrepskart <p>Hefte 4. Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf</p>
<p>Videreutvikler ordkunnskap og ortografiske kunnskaper</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Språklig bevissthet; fortsette arbeidet med ordfamilier, vokaler, konsonanter, diftonger, konsonantforbindelser, stavelser, sammensatte ord og grunnmorfemer, ordkjeder, ord i ord • Bilder og konkrete • Utforske språklige variasjoner <p>Hefte 2. Å ha kontroll over egen lesing Hefte 4. Å forstå språk og lære nye ord og begreper.pdf</p>
<p>Har overblikk over ulike sjangere og tekstens struktur</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Leser og studere tekster i ulike sjangere innen skjønn- og faglitteratur

	<ul style="list-style-type: none"> Lære om tekststrukturelle, litterære og språklige (metaforer, gjentakelser) strukturelle (underoverskrifter, avsnitt, tekstbokser) pedagogiske virkemidler (kursiv, uthevinger, bilde) <p>Hefte 8 Å organisere kunnskap.pdf</p>
Finner fakta (informasjon) fra ulike typer tekster	<ul style="list-style-type: none"> Stiller faktaspørsmål Skumlese, letelese og nærlese Organisere og bruke informasjon i teksten
Forstår og tolker tekster <ul style="list-style-type: none"> Forstår både det eksplisitte innholdet og det som ligger «mellom linjene» Forstår hvordan teksten henger sammen 	<ul style="list-style-type: none"> Modellerer hvordan man forstår og tolker tekster Systematisk begrepsundervisning i alle fag Lærer å bruke oppslagsverk, leksikon og ordbøker, både digitalt og analogt Markerer nye/vanskelige ord i tekstene FoSS <p>Hefte 7 Å utdype egen forståelse.pdf</p>
Vurderer og tenker kritisk om teksten (reflekterer)	<ul style="list-style-type: none"> Lærer modellerer hvordan man vurderer og tenker kritisk om tekster Stiller spørsmål som stiller krav til elevenes egne vurderinger Formulerer egne meninger om det som står i teksten Vurderer forfatterens mening med teksten Vurderer tekstens form (sjangertrekk og virkemidler) Kritisk lesing FoSS Tenk.faktisk.no Tenk <p>Hefte 7 Å utdype egen forståelse.pdf</p>
Bruker kilder	<ul style="list-style-type: none"> Læreren modellerer kildebruk Lære om ulike kilder; pålitelige og upålitelige Gjøre gode og målrettede søk Stille spørsmål til kildene og vurdere disse kritisk <p>Brante og Anmarkrud (2021): Gode digitale lesestrategier, kap 4: Strategier for å formidle informasjon).</p>
Orienterer seg i tekst på skjerm	<ul style="list-style-type: none"> Velger, vurderer og bruker informasjon Søker, behandler, produserer gjenbruker, presenterer og evaluerer informasjon, samt kommuniserer og samhandler med andre Søker, vurderer og velger blant et mangfold av informasjonskilder
Leser sammensatte tekster <ul style="list-style-type: none"> Klarer å lese og anvende tekster med motstridende informasjon til egen refleksjon 	<ul style="list-style-type: none"> Bruker effektive og hensiktsmessige lesestrategier Bruker læringsstrategier aktivt som en naturlig del av arbeidet i alle fag Identifiserer enkeltelementer og leser helheten i en sammensatt tekst Å kunne sjekke kilder Kritisk lesing <p>Hefte 8 Å organisere kunnskap.pdf</p>

2.0 FORSTÅELSE

2.2 Bruker ulike lese- og læringsstrategier tilpasset formålet med lesingen

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Bruker ulike læringsstrategier i arbeidet med en tekst, og øver på å vurdere og velger hensiktsmessige læringsstrategier	<ul style="list-style-type: none"> • Repeterer ulike læringsstrategier hver høst • Samtaler og reflekterer sammen med elevene rundt hva en lese- og læringsstrategi er, hvordan og når den brukes • Arbeider felles med tekster: lærer introduserer, forklarer, fører dialoger, stiller (åpne) spørsmål og modellerer strategier • Felles høytlesing av tekster og modellering ØLU-hefte 7, s.12-13 • Trener på, anvender og videreutvikler lese- og læringsstrategier i undervisningen (OneNote-ungdomsskoleressurs) Har fokus på forståelse framfor hukommelse ØLU-hefte 7, s. 11-14. • Bevisstgjør elevene rundt strategivalg ut fra formålet med lesing og type tekst • Leser på fagenes premisser og integrerer lese- og læringsstrategier i alle fag • Skjema/verktøy til bruk av innlæring av strategier- eksempler (ØLU-hefte 8 og vedlegg 5) • Se oversikt læringsstrategier
Vet hvilke strategier som er mest hensiktsmessig å bruke før, under og etter lesing	<p>Før lesing – forbereder tekstforståelsen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tenker gjennom leseformålet • Stiller spørsmål til teksten både i forkant av og under lesing: Hva forteller tittelen, forsiden, bilder? Hva tror du teksten handler om? • Henter ut egne forkunnskaper og erfaringer med tanke om emne <p>Under lesing – overvåker egen leseforståelse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Foretar nødvendige oppklaringer under lesingen: stopper opp, stiller spørsmål: har jeg lest riktig? Hva handler dette om? Hva betyr ordet? • Sammenligner det som står i teksten med det man vet fra før og forutsier det som kommer videre i teksten <p>Etter lesing – bearbeider teksten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sammenfatter tekstinhold • Gjenforteller teksten til en annen person • Oppsummerer • Evaluerer utbytte av lesingen <p>Hefte 7. Å utdype egen forståelse.pdf</p>

2.0 FORSTÅELSE

2.3 Eleven utvikler motivasjon for lesing, skriving, muntlige ferdigheter og læring

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Leser og utforsker et mangfold av litteratur som f.eks: bøker, artikler, aviser og tegneserier, som øker leseinteresse	<ul style="list-style-type: none"> • Dialog med hjemmet om lesingens betydning for læring • Leser ut fra egen interesse • Leser daglig • Leser i alle fag • Høytlesing, felleslesing, stillelesing • Lesestimulerende tiltak:<ul style="list-style-type: none"> • Lesekvart • Stillelesing • Fadderlesing • Mengdelesing

	<ul style="list-style-type: none"> • Bokuke • Forfatterbesøk • Besøke skolebiblioteket ukentlig klassebibliotek – husk de flerspråklige elevene (ØLU-hefte 5) • Fyrverkeriet folkebibliotek • Bokslukerprisen • Sommerles/ vinterles i regi av bibliotek eller egen skole/klasse • Leseambassadører • Lese-pilotprosjekt i samarbeid med biblioteket • Kan jeg lese dette? Vil jeg lese dette?
<p>Opplever mestring i arbeidet med skolefag, for å utvikle indre motivasjon.</p> <p>Har et eget ønske om å utvikle lesing og skriving</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Forutsetninger for motivasjon Hefte 5 Å være bevisst og motivert for læring.pdf: <ul style="list-style-type: none"> • Forventning om å få til (selvtillit) • Opplevelse av mening (indre motivasjon) • Forutsigbarhet (trygghet og medbestemmelse) • Selvregulering og kontroll (strategier) • Støtte i læringsprosessen (felles mestring) • Positiv attribusjon (egen bekreftelse) • Gi elevene tilbakemeldinger (konkrete bekreftelser) • Fagsamtaler • Framovermeldinger- Vurdering • Sprutskrivning • Elevmedvirkning • Forstår hensikten med oppgaven/teksten/ læringsaktiviteten/læringsmålet • Gi elevene mestringsfølelser • Samarbeide på forskjellige måter, f.eks: læringspartner, læresamtale • Spillaktiviteter: Lesespill, Alias, Huskesnu, Språkspill, Scrabble osv. • Digitale verktøy: Powerpoint, Sway, Visio, Kahoot
<p>Være motivert til å ta fatt på krevende oppgaver og klare å holde fokus over tid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tør å utfordre seg selv – foretar bevisste valg 	<ul style="list-style-type: none"> • Elevmedvirkning • Forstår hensikten med oppgaven/teksten/læringsaktiviteten/ læringsmålet • Gi elevene mestringsfølelser • Samarbeide på forskjellige måter, f.eks. læringspartner • Framovermeldinger
<p>Eleven skal i samarbeid med lærer øve på å bli selvregulert i sin læring</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kjenner til og anvender læringsstrategier 	<ul style="list-style-type: none"> • God strategibruk og modellering av læringsstrategier • Prosesser i selvregulert læring: Eleven har en proaktiv rolle i egen læringsprosess; velger passende strategier for læringsaktiviteten; setter mål for læringen; overvåker egen læringsprosess; reflekterer rundt egen læring underveis og i etterkant; endrer veien videre både veiledet og på egenhånd • Øver på å velge ulike lese- og læringsstrategier. Se nøkkelområde 3 • Framovermeldinger
<p>Muntlige ferdigheter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan planlegge og gjennomføre muntlige presentasjoner, med og uten digital støtte • Eleven forteller om faglige emner ved hjelp av relevante ord og begreper 	<ul style="list-style-type: none"> • Muntlige framføringer foran grupper og hel klasse • Øver seg på å gi positive og konstruktive framovermeldinger • Øver seg i å argumentere for sitt standpunkt i en diskusjon • Fagsamtaler • Muntlig gjenfortelling

<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan ta ordet i en faglig samtale, uttrykke og argumentere for egne meninger og stille oppklarende og utdypende spørsmål 	
--	--

3.0 SKRIVING

3.1 Eleven skal utvikle sin skriftlige kompetanse i alle fag

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Få økt skriveglede/motivasjon og skriveferdighet.	<ul style="list-style-type: none"> Eleven omsetter egne tanker, følelser og kunnskap skriftlig Skrivetrening i alle fag, gjerne flerspråklig tilnærming. Uformell skriving, skrivekvart, sprutskrivning, tankekart, tenkeskriving osv. <p>ØLU- hefte 5 Å være bevisst og motivert for læring</p>
Videreutvikle en funksjonell håndskrift på tastatur og papir	<ul style="list-style-type: none"> Setter av tid til å skrive for hånd og på pc Lager forventninger til funksjonell håndskrift i skriftlige arbeider
Kunne skrive en tekst med struktur, og mestre sentrale regler for rettskriving, ordbøyning og tegnsetting	<ul style="list-style-type: none"> Skriver på fagets premisser Arbeide med utgangspunkt i sirkel for undervisning og læring, bygge kunnskap, dekonstruere modelltekst, skrive individuelt og konstruere tekst i fellesskap Skriver på fagenes premisser, fagspesifikk skriving Skriver med fokus på skriving som fagovergripende kompetanse Skriver tekster med utgangspunkt i Skriverekanten (innhold – form – formål) Skriver tekster i ulike sjangere, informerende, beskrivende, fortellende og argumenterende, og med kjennetegn fra de ulike skrivehandlingene
Arbeide med tekstskaping i alle fag, fagovergripende tekstskaping og fagspesifikk skriving	<ul style="list-style-type: none"> Skriver tekster med utgangspunkt i Skriverekanten (innhold – form – formål)
Reflektere rundt innhold og kildebruk	<ul style="list-style-type: none"> Skriver tekster i ulike sjangere, informerende, beskrivende, fortellende og argumenterende, og med kjennetegn fra de ulike skrivehandlingene
Skrive sammensatte tekster	<ul style="list-style-type: none"> Fokus på kriterier Fokus på grammatikk eks. <i>Lese- og rettskrivingskurs</i> av Elise M. Wåle, ØLU-hefte 2 Å ha kontroll over egen lesing Proessorientert skriving
Skrive en tekst med struktur.	<ul style="list-style-type: none"> Bruker modelltekster og skriverammer, eksplisitt skriveopplæring: Skriverammer/ skrivestrategier/ setningsstarter Kildesjekk Benytter ulike digitale hjelpemidler som PowerPoint, Sway, Excel, Word Benytter videorespons; lese inn tekst enten med lyd eller lyd og bilde, respons fra medelever og lærere Tips til metode: Sirkelen for undervisning og læring Skriverekanten, Hvem, hvordan og hvorfor? Samskriving; skaper felles tekst Argumenterende tekster, skriveramme med begrepsbank og setningsstarter Begrepsbank med flere språk
Eleven skal øve på å bruke et variert ordforråd og bruke ulike setningskonstruksjoner	
Endre, videreutvikle og bearbeide egne tekster	<ul style="list-style-type: none"> Proessorientert skriving, å endre tekst etter gitte kriterier og etter innspill fra læringspartnere og lærere: <ul style="list-style-type: none"> Egenvurdering Underveisvurdering og framovermeldinger Linjerespons Responsbestilling; eleven formulerer selv det eleven vil ha respons på, fra lærer/læringspartner

	- Dette synes jeg at jeg fikk til ...» - Dette jobbet jeg med å få til ...» - Dette synes jeg var spesielt vanskelig.. - Kan du se spesielt på ...? - Lose-skjema

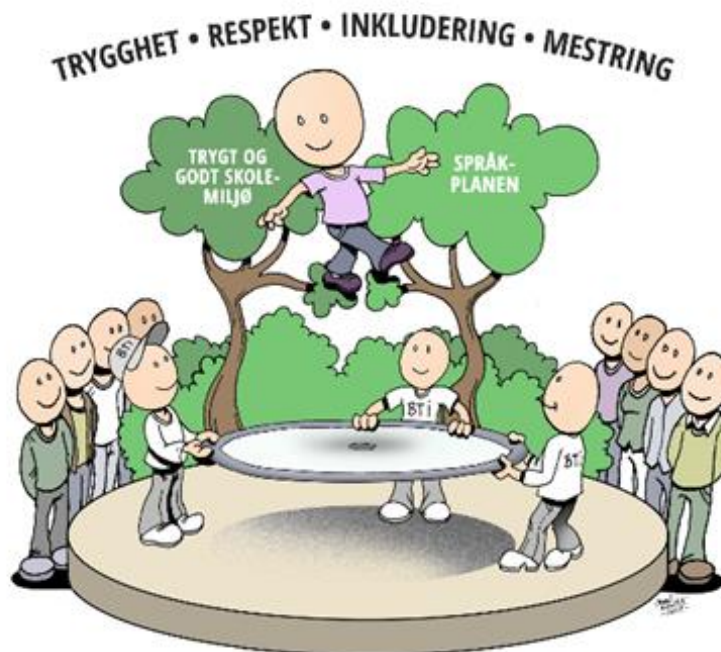
Bruke rettskrivingsprogrammer og programvare som *Engasjerende leser/les høyt funksjonen* for å forbedre egen rettskriving

Det toårige rommet

Overgang fra barneskole til ungdomsskole

I Vestre Toten kommune tenker vi at vi skal legge til rette for gode overganger. Det handler om å skape helhet og sammenheng ved å lage gode rutiner og legge til rette for god progresjon faglig og sosialt. Kommunen har et årshjul med overgangsrutiner for overgangen fra 7. klasse til 8. klasse. Det som skjer på barneskolene, legger grunnlag for videre utvikling på ungdomsskolen. Barneskolene forbereder elevene på overgangen, mens ungdomsskolen legger til rett for å ta imot elevene.

Elevene opplever trygghet og mestring når skolene tar i bruk og bygger videre på noe som er kjent fra før. Språkplanen og Skoleeiers system for et trygt og godt skolemiljø gir føringer for innholdet. Det er flere sentrale overgangsobjekter i det toårige rommet: Overgangsobjekter er timeplaner, dag- og ukeplaner, plan for timen, ordbank, arbeid med læringsstrategier og grunnleggende ferdigheter, huskelister, vurderingskultur, skoleregler og prosedyrer for å opprettholde dem.

Statped har utviklet 7 punkter med sentrale spørsmål til hjelp i planlegging av enkelttimer, turer og annerledesdager.

Spørsmål som eleven gjerne vil ha svar på er:

- Hva skal jeg gjøre?
- Hvor skal jeg være?
- Hvorfor skal jeg gjøre det?
- Hvem skal jeg være sammen med?
- Hvordan gjør jeg det?
- Hvor lenge gjør jeg det?
- Hva skal jeg gjøre etterpå?

En vellykket overgang handler ikke først og fremst om at barnet skal være klar for skole, men at skolen skal være klar for barnet. St.Meld.6 (2019-2020) – regjeringen.no

Årshjul det toårige rommet

Samarbeid barneskole og ungdomsskole	
Kjennetegn	Innhold, aktivitet og metode
<p>Ansatte samarbeider og har:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Innblikk i lover og regler - Kunnskap om kommunale rutiner - Kunnskap om Overordnet del og Fagfornyelsen - Fortolket kommunale verdier, TRIM - God kjennskap til Språkplanen og Skoleeiers system for trygt og godt skolemiljø 	<p>Samarbeidsmøter: dialog mellom skoleledere om elever med særskilte behov (barneskolen kaller inn)</p> <p>Overgangsmøter:</p> <p>Grunnskolesjefens planleggingsmøte (februar)</p> <p>Informasjon om elevgrupper faglig og sosialt. Samtykke er grunnlag for utfyllende informasjon om den enkelte elev.</p> <p>Lenke til kvalitetssystemet</p>
<p>Ansatte informerer de det gjelder, elever og foresatte</p>	<p>Januar/februar: elever og rektor er rundt på besøk i hver 7.klasse og svarer på spørsmål</p> <p>April: rådgiver, trinnleder og miljøterapeut er på besøk i april. Informerer om valgfag, tilvalgsfag og resten av skolehverdagen.</p> <p>Informerer på et foreldremøte</p> <p>April/mai: foreldremøte</p> <p>Juni: besøksdag på VTu for alle elever</p>

Faglig og sosial læring	
Kjennetegn	Innhold, aktivitet og metoder
Språk og språkutvikling	<p>Personalet holder seg oppdatert på relevant teori om språk og språkutvikling (Språkplanen)</p> <p>Lærebøker, skolebibliotek, digitale læringsressurser og folkebibliotek</p>
Flerspråklighet er en ressurs	<p>Kulturelle symboler er tilgjengelige</p> <p>Bøker på flere språk er tilgjengelig</p> <p>Alfabet og symboler på flere språk er synlige i klasserommet</p> <p>Se one note ressurs</p>
Trygt og godt skolemiljø	<ul style="list-style-type: none"> - Klasseinndeling - Oppstartsaktiviteter - Tilrettelegging for samspill, Læringspartner i timer og fellesskapende aktiviteter i friminutt

Vurdering som læring	
Kjennetegn	Innhold, aktivitet og metoder
Vurdering skal fremme sosial og faglig læring og bidra til lærelyst	<p>Elevens stemme er synlig i vurderingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Exitlapper, læringslogg, to stjerner og et ønske <p>Gode tilbakemeldinger eks. Samtaleskjema om lese- og skriveutvikling</p> <p>Motivasjon og mestringstro</p>

Danning	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
Demokrati og medborgerskap - på hvilken måte kan elevens stemme komme tydelig frem i overgangen	<p>Medvirkning</p> <p>Elevens stemme</p> <p>Elevsamtaler</p> <p>Fagsamtaler</p> <p>Planlegge baklengs for det resultatet man ønsker å se i klasserommet – det gyldige vi</p> <p>Informasjon om og valg av elevråd</p>
<p>Sosial kompetanse, relasjonsarbeid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Empati - Selvfølelse - Samarbeidsferdigheter - Selvhevdelse - Selvkontroll - Ansvarlighet 	<ul style="list-style-type: none"> - Lærer - elev relasjon - Elev-elev relasjon - Samarbeidslæring
Metakognisjon Hva er viktig for elevene i overgangen?	<p>Å snakke med eleven om overgangen</p> <p>Foreldresamarbeid</p> <p>Å bruke rommet, den tredje pedagog</p> <p>Plan for nærvær fravær</p>

Kartlegging og observasjon	
Kjennetegn	Innhold og aktiviteter
<ul style="list-style-type: none"> - system for kartlegginger, conexus 	<p>Språk- og leseveileder og spes.ped koordinatorene har et særskilt ansvar for at kartlegginger følges opp</p> <p>Alle elever følges opp dynamisk med samtaleskjema lese- og skriveutvikling</p> <p>Klasselesekurs og intensive lesekurs er tiltak</p> <p>Struktur på overføring av kartlegging og observasjon: overgangsskjema, overføringsmøter og kartleggingsplan</p>
	Kontaktmøter PPT på skoler

Språk (literacy) på 8.- 10. trinn

Å forstå fagstoff og etablere gode lese-, skrive og læringsstrategier

Å oppleve lese- og skriveopplæringen som meningsfull

På ungdomstrinnet blir lesing brukt både til identitetsutvikling og kunnskapstilegnelse. Fokus rettes mer mot lesing av fagtekster og utvikling av fleksible strategier for forståelse.

Elevene har en forståelse av at de faktisk kan kontrollere egen lesing og mestring. Det forutsetter at elevene henter ut informasjon fra teksten og konstruerer egen mening. Det krever gode avkodingsferdigheter, et godt ordforråd, nødvendige bakgrunnskunnskaper, muntlige ferdigheter for refleksjon og gode lese- og skrivestrategier for forståelse.

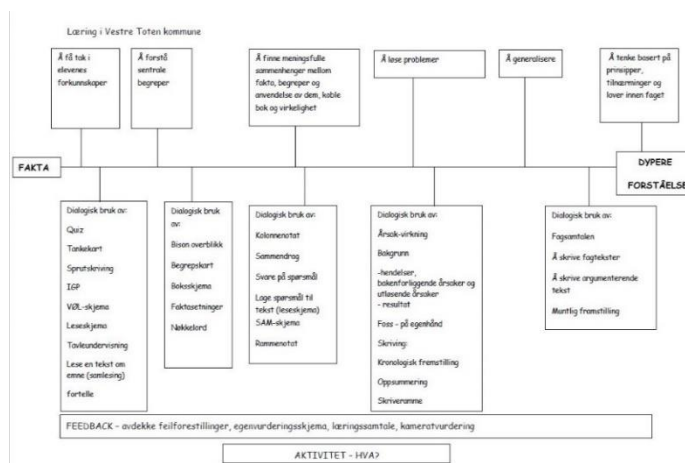
Skriving skal oppleves som meningsfylt for alle elever, noe som innebærer at de fortsetter å skrive tekster i et utvalg av ulike sjangre og temaer; informere, fortelle, argumentere og reflektere på bokmål og sidemål. Når elevene skriver benytter de seg av kunnskap og ferdigheter om ulike formål, skrivehandlinger, skriftspråk, formidling og sjangre som de har ervervet seg gjennom tidligere skolegang.

Lese- og læringsstrategiske ferdigheter er et grunnlag for å lese og forstå fagstoff. Det innebærer at elevene kan målrette egen lesing, velge lese måte, reflektere over egen leseprosess og vurdere egne strategiske valg. Lesing er en aktiv prosess. Elevene skal lære å lese, men læreplanen legger vekt på at de i tillegg må lære å bruke lesing som redskap i egen læring, og at de må lære å forholde seg til nye og fagspesifikke leseutfordringer. Elevene må beherske strategier for å bearbeide og organisere informasjon, og de må læres opp til å evaluere og reflektere over egen forståelse og egen læringsprosess. Lesing bidrar til læring. Lesing bidrar også til forståelse for seg selv og mangfoldet vi har innen språk, kultur og identitet i Norge i dag.

Lærerne sikrer kontinuerlig at elevene har disse forutsetningene på plass for å oppnå god forståelse. De sørger for at elevene får verktøyet de trenger for å forstå fagstoffet. Elevene styrker evnen til abstrakt tenkning og refleksjon, og det er viktig å prioritere samtalegrupper og diskusjoner om fagstoff og prosesser – det å “tenke høyt” sammen. Gjennom meningsfulle lese- og skriveoppgaver utvikler eleven medvirkning og identitet. Dermed befester elevene sin kunnskap som gir grunnlag for dybdelæring.

Før man begynner arbeidet med lesing og skriving på nåværende trinn, bør målene for tidligere årstrinn være oppnådd. [Tidlig innsats](#) for å sikre dette innebærer at vi gjennomfører klasselesekurs i flere fag for alle elever på 8.trinn. [Kartlegginger](#), observasjoner og elev-lærersamtale hjelper oss til å oppdage og identifisere elever som har behov for tiltaket intensivt lesekurs. Tiltaket om intensive kurs gis på alle trinn. Dette dokumenteres i skjemaet [intensiv opplæring](#) og lagres i elevmapper i Elements.

Førlæringsfasen må inneholde begrepsinnlæring slik at elever er godt kjent med begrepene når de får leseteksten. Begrepsopplæringen bør også ha fokus på om [flerspråklige](#) elever har forståelsen for begrepet på morsmålet siden dette kan være en støtte i innlæringen av nye begreper. De bør også kunne bruke begrepsforståelsen i morsmålet som støtte i skriveprosessen.

Hvert trinn bør vektlegge tidlig innsats gjennom:

Høytlesing	Mengdelesing (sikre at elevene leser nok)
<ul style="list-style-type: none"> • Leser høyt i alle fag i den daglige undervisningen med lesepartner eller høytlesning i klassen • Lytter til høytlesning, lydbok/lydfil • Individuell høytlesing sammen med lærer, med fokus på leseforståelse og avkodning. Bør gjennomføres i løpet av høst på 8. og 9.trinn • Elever kan ta opptak av høytlesingen slik at lærer kan lytte til og følge opp elevens uttale 	<ul style="list-style-type: none"> • Elevene skal ha stillelesing minimum 60 minutter fag-/skjønnlitteratur i uka. Dette innebærer også en plan for lesekvart • I det daglige arbeidet med lesing i alle fag, skal elevene få øvelse i å presentere lærestoff for hverandre • Få øvelse i ulike lese- og læringsstrategier • Leseleksene skal være kjent og forberedt. Fagstoff skal være fra alle fag og med en tydelig lesebestilling.

Hvert trinn bør vektlegge tidlig innsats gjennom bevisst arbeid med læringsprosessen.

Læringsprosessen - måter å strukturere læringsarbeidet:		
Før læringsprosessen	Underveis i læringsprosessen	Etter læringsprosessen
<ul style="list-style-type: none"> • Snakker om hva god lesing er, hvorfor det er viktig å lese og hva formålet med lesingen er (relevans) • Setter konkrete mål for lesingen med fokus på både prosess og produkt • Drøfter arbeidsmåter og strategibruk sammen med elevene • Avklarer forventninger, avtaler og gjennomfører elevmedbestemmelse • Gir oversikt og struktur over det som skal skje under og etter lesearbeidet (forutsigbarhet) • Legger vekt på variasjon i både undervisning og arbeidsmåter, og gir elevene valgmuligheter i læringsprosessen • Snakker om og forklare sentrale ord og begreper. Både emnerelaterte og andre lavfrekvente ord 	<ul style="list-style-type: none"> • Tilpasser mål, arbeidsoppgaver og lesestoff (tekstvalg, leseteknikk, lesbarhet) til elevens lesekompetanse og forkunnskaper (differensiering) • Integrerer avkodings- og forståelsesstrategier i undervisningen • Samarbeid - gradvis selvstendigjøring av eleven • Har korte samtaler om arbeidsmåter og løsningsforsøk • Kameratvurdering og framovermelding fra lærer 	<ul style="list-style-type: none"> • Samtaler om det som er lært, med fokus på prosess og produkt • Gir tilbakemeldinger/ framovermeldinger som vektlegger mestring i lesing (læringsfremmende vurdering) <ul style="list-style-type: none"> ○ Hvor er jeg? Hvor skal jeg? Hvordan går jeg videre? ○ Hjelper eleven til å se sammenhengen mellom innsats, arbeidsmåter, strategibruk og resultater, trivsel og læringsmiljø • Bruker egenvurdering og kameratvurdering • Tilrettelegger så alle elever deltar aktivt i et faglig fellesskap • Vektlegger elevsamarbeid og sosial samhandling • Legger vekt på læring av faglige begreper og kunnskaper • Kobler konkrete praktiske aktiviteter sammen med lesingen • Har tilgang til lesestoff av ulik vanskegrad i klasserommet om de temaene klassen arbeider med, skjønnlitterære bøker, fagbøker og nettsider

Nøkkelområder for 8.- 10. trinn

Nøkkelområder

1.0 Avkodning

1.1 Eleven videreutvikler automatisert og flytende lesing

2.0 Forståelse

2.1 Eleven leser for å lære i alle fag

2.2 Eleven videreutvikler kjente lese- og læringsstrategier og blir bevisst på hensiktsmessig bruk av dem

2.3 Eleven videreutvikler motivasjon for lesing og læring

3.0 Skrivning

3.1 Eleven videreutvikler skriftlig kompetanse i alle fag

1.0 AVKODING

1.1 Eleven videreutvikler automatisert og flytende lesing

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Mestrer den fonologiske strategien for å kunne avkode nye og ukjente ord	<ul style="list-style-type: none"> Arbeider med språklige detaljer i ord og begreper: vokaler, diftonger, sammensatte grafemer, stavelser, ord i ord, grunnstammen i ord, endelser, bøyninger og sammensatte ord (SLV 4, ØLU-hefte 2 for konkrete eksempler) Jobber med synonymer, antonymer, homofone og homografe ord. (ØLU-hefte 4) Bruker stavelleslesing
Mestrer ortografisk lesing <ul style="list-style-type: none"> Gjenkjenner og forstår vanskelige og spesielle ordstrukturer 	<ul style="list-style-type: none"> Funksjonell grammatikkopplæring (SLV 4 s. 34, ØLU-hefte 2, s. 42) Arbeidsark for ikke-lydrette ord (SLV 4 s. 23-25, ØLU-hefte 2, s. 28) Ikke-lydrette skrivemåter (SLV 25, ØLU-hefte 2, s. 30) Hentediktat (SLV 4 S. 30 ØLU-hefte 2, s. 38) Ordfamilier (SLV 4 s.24, ØLU-hefte 2, s. 29) <p>Alle disse metodene kan tilpasses til ulike typer tekster i alle fag.</p>
Leser med flyt (tempo og tonefall) <ul style="list-style-type: none"> Har setningsoverblikk – hovedsetninger og bisetninger Legger merke til tegnsætninger Gjenkjenner ulike ordklasser og ulike setningsledd i en setning Forstår tekstbinding og avsnitt Gjenkjenner ordene raskt og sikkert 	<ul style="list-style-type: none"> Ta utgangspunkt i tekster tilpasset elevens nivå, ved bruk av knyttneveprøven og lesekartlegginger Bruker høytlesing, felles lesing, veiledet lesing, repetert lesing, korlesing, selvstendig lesing og tekstarbeid (SLV 8 s.17, ØLU-hefte 7, s. 11-19) Varierer med ulike lesestimulerende tiltak: <ul style="list-style-type: none"> Lesekvart/stillelesing Mengdelesing – har tilgang til et variert utvalg av bøker og tekster Leseopplegg på Skolen min (Leseprosjekt 8.–10. (cdu.no)) Leseprosjekt Forfatterbesøk Bibliotekbesøk Fadderlesing Bokpresentasjon av lærer og elever Skrive leselogg Bokanmeldelse Stimulerer til leselest, ØLU hefte 5 og generell del Lesetrening må skje med tilpassede tekster (ta utgangspunkt i lesekartlegginger)

	<ul style="list-style-type: none"> • Samtaler om læringsmål og læringsarbeid. Hvorfor og hvordan lese teksten? <ul style="list-style-type: none"> ○ Digital innlesing • Trener på de ulike leseteknikkene: skumlesing, nærlesing, letelesing og fornøyleslesing <p>Tidlig innsats:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ser innhold på lavere trinn • Setter i gang intensive lesekurs for elever som strever.
Tidlig innsats: Gjennomføre klasselesekurs i alle klasser på 8. trinn	<ul style="list-style-type: none"> • Klasselesekurs i OneNote-ressursen • Annet eksempel: klasselesekurs

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Eleven leser for å lære i alle fag

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<p>Videreutvikler ord- og begrepsforståelse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Benytter tilpassede tekster • Vedlikeholder og videreutvikler avkodingsferdigheter • Jobber bevisst med språklige detaljer i nye, fremmede og komplekse begreper og med sentrale lavfrekvente ord 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker systematisk begrepsundervisning i alle fag: <ul style="list-style-type: none"> ○ Begrepsbank ○ Begrepskart ○ Ordkort med begrepsforklaringer • Ordleker for å repetere begreper <ul style="list-style-type: none"> ○ Varm potet ○ Speed-dating ○ Dialogspill om begrepenes betydning • Se OneNote-ressurs om lese- og læringsstrategier for flere aktiviteter
<p>Utnytter egen lesing for å tilegne seg ny kunnskap</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velger tekster ut fra eget nivå 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker tilpassede, forenklede tekster til enkeltelever eller klasser. Ta utgangspunkt i lesekartlegginger • Elever bruker knyttneveprøven (SLV 4, s. 44 – 46, ØLU-hefte 1, s. 24) • Lærer gir tydelige lesebestillinger (både i timer og som leselekkse: <ul style="list-style-type: none"> ○ Eksempler på ulike lesebestillinger som kan brukes i alle fag • Arbeider med de ulike lesefasene: førlesefasen, lesing underveis og etterlesingsfasen • Kobler lesing av tekst til andre fag og aktiverer førforståelsen • VØL-skjema • Stiller åpne spørsmål til teksten • Lesestopp • IGP-metoden • Begrepsbank • Bruker læringspartner
<p>Tolker og forstår ulike tekster</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bruker egne erfaringer og forkunnskaper om språk, innhold, struktur og virkemidler • Lever seg inn i, forestiller seg, visualiserer innholdet • Tenker ut og integrerer innhold som ikke er skrevet direkte 	<ul style="list-style-type: none"> • Samtale og reflektere over ulike teksttyper alene og sammen med andre <ul style="list-style-type: none"> ○ VØL-skjema ○ Sammenligningsskjema ○ Ser, finner og samtaler om sjangertrekk ○ Tankekart ○ Læresamtale elev-elev ○ Læresamtale elev-lærer (OneNote-ressurs kap. 3) ○ Fagsamtale ○ Rollekort (OneNote-ressurs 1.5/Lesesenteret) • Setter fokus på sammenheng mellom avsender og mottaker av tekster <ul style="list-style-type: none"> • Lesetrekanten • Kobler lesing av tekst til andre fag

<ul style="list-style-type: none"> • Analyserer, trekker slutninger og tenker framover • Forklarer innholdet på en selvstendig måte • Sammenligner egen tolkning med andres tolkninger 	<ul style="list-style-type: none"> • Leser «mellom linjene» • FoSS-skjema
<p>Anvender forskjellige lese- og læringsstrategier til ulike typer tekster</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tar ansvar for egen leseprosess, og deltar aktivt i den • Finner fakta fra ulike type tekster og kilder • Klarer å se og anvende konkurrerende informasjon • Planlegger for egen strategibruk 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker og videreutvikler et bredt utvalg lese- og læringsstrategier <ul style="list-style-type: none"> ◦ OneNote-ressursen • Integrerer lesestrategier i alle fagene, og lese på fagenes premisser • Sikrer at hensikten med bruk av læringsstrategier er forstått ved å reflektere rundt læringsstrategier sammen med elevene • Bruker læringsstrategier aktivt, som en naturlig del av arbeidet i alle fag og for å gjøre arbeidet med fagene praktisk, variert og relevant • Bruker læringspartner • Bruker egenvurdering • Bruker effektive og hensiktsmessige lesestrategier og lesemåter • Lærer å bruke oppslagsverk, leksikon og internett som hjelpemiddel og kilde • Identifiserer enkeltelementer og lese helheten i en sammensatt tekst. Enkeltelementer kan være: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Hensikten med teksten ◦ Språkhandlinger (argumentere, informere, fortelle, overbevise) ◦ Hovedpoenget – hvor er dette? Finne bevis ◦ Sortere viktig informasjon fra mindre viktig informasjon ◦ Lese tekst for å finne bevis for påstander ◦ Veiledet lesing ◦ Finne nøkkelord ◦ Retorikk ◦ Virkemidler ◦ Kartlegge hvem som er til stede i teksten ◦ Være kildekritisk ◦ Finne rekkefølge/struktur i teksten
<p>Vurderer og tenker kritisk om tekst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Orienterer seg i tekst på skjerm • Formulerer egne meninger om det som står i tekst • Vurderer hensikten til teksten • Vurderer virkemidlene som er brukt • Vurderer troverdigheten i innholdet • Er kildekritisk • Sammenligner teksten med en annen lignende tekst eller kilde 	<ul style="list-style-type: none"> • Trener på å velge ut, vurdere og bruke relevant informasjon • Elevene skal kunne søke, vurdere og kritisk velge blant et mangfold av informasjonskilder <ul style="list-style-type: none"> ◦ “Kilde-lappen” på Skolen min • Lære om kildekritikk: <ul style="list-style-type: none"> ◦ TONE-skjema ◦ APA-stil ◦ Kildekompasset ◦ Stopp - Tenk - Sjekk ◦ Søk og skriv ◦ Tenk.faktisk.no Tenk <p>Vær oppmerksom på nyere ressurser og hjelpemidler som stadig utvikles.</p>

2.0 FORSTÅELSE

2.2 Eleven videreutvikler kjente lese- og læringsstrategier og blir bevisst på hensiktsmessig bruk av dem

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Elevene repeterer lese- og læringsstrategier i oppstarten av hvert skoleår	<ul style="list-style-type: none"> • Trener på, anvender og videreutvikler ulike lese- og læringsstrategier i undervisningen (se egen OneNote-ressurs, lese- og læringsstrategier) • Bevisstgjør elevene gjennom å samtale og reflektere sammen med dem rundt hva en lese- og læringsstrategi er, hvordan og når de brukes • Arbeider felles med tekster: faglærer introduserer, forklarer, fører dialoger, stiller (åpne) spørsmål og modellerer strategier
Videreutvikler ulike lese-, skrive- og læringsstrategier i arbeidet med tekster i alle fag <ul style="list-style-type: none"> • Bruker strategier hensiktsmessig både før, under og etter lesing • Vurderer og velger hvilke lese-, skrive- og læringsstrategier som passer best for egen læring (selvregulert læring)	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeid med lese- og læringsstrategier bør være i tråd med Ellin Oliver Keenes sju punkter for god strategiundervisning (OneNote-ressurs kap. 2.0) • Leser på fagenes premisser, og integrerer lese- og læringsstrategier i alle fag • Systematisk begrepsundervisning i alle fag:<ul style="list-style-type: none"> ○ Begrepsbank ○ Begrepskart ○ Se flere eksempler under nøkkelområde 2 • Er aktive lesere og skrivere underveis i arbeid med tekster:<ul style="list-style-type: none"> ○ Tar notater ○ Markerer nye/vanskelige ord og viktige fagbegreper ○ Skriver sammendrag ○ Stiller spørsmål til tekst • Bruker ulike skjemaer og verktøy ved innlæring av strategier – eksempler (ØLU hefte 8 og Onenote-ressursen) • Planlegger for egen strategibruk og bruker egnede lese-, skrive- og læringsstrategier

2.0 FORSTÅELSE

2.3 Eleven videreutvikler motivasjon for lesing, muntlige ferdigheter og læring

Kjennetegn	Innhold, aktivitet og metode
Opplever indre motivasjon i arbeid med skolefag	<ul style="list-style-type: none"> • Elevmedvirkning<ul style="list-style-type: none"> ○ Valg av tema og arbeidsmåte • Krysskulturelle tekster • Lærer gjennomgår hensikten med fag/tekst/aktivitet slik at elevene forstår relevansen • Sørge for variasjon i teksttyper og formål<ul style="list-style-type: none"> ○ Skjønnlitterære tekster, saktekster, digitale tekster og tekster på papir, blogg, vlogg, tekst og kommunikasjon i spill, instruksjoner etc. • Setter av tid til og legger til rette for både frilesing (lesing for underholdning), selvstendig lesing, veiledet lesing og høytlesing • Får tekster tilpasset nivå (vanskegrad, Knyttneveprøven) • Setter i verk lesestimulerende tiltak. Se nøkkelområde 3 for eksempler ØLU hefte 5: "Å være bevisst og motivert for læring" ØLU 2 hefte 3: "Å styrke elevenes selvtillit"
Er orientert mot mestringsmål	<ul style="list-style-type: none"> • Har en læringsorientert målstruktur

<ul style="list-style-type: none"> • Være læringsorientert, ikke prestasjonsorientert • Innsats fører til læring • Innsats er trygt • Egenutvikling i fokus • Indre sammenligning • Evner og ferdigheter er foranderlige – kan bli bedre • Høyt selververd 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Legger vekt på kunnskap og forståelse, individuelle forbedringer, samarbeid, innsats og strategier ○ Prosesser og individuelle læringsresultater settes i fokus fremfor prestasjoner til slutt <p>Hefte 7 Å utdype egen forståelse.pdf</p>
<p>Utfordrer seg selv – foretar bevisste valg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utforsker videre og lærer mer om ulike emner 	<ul style="list-style-type: none"> • Velger hensiktsmessige lese- og læringsstrategier ut fra formål • Bruker kunnskap og kompetanse i kjente og ukjente situasjoner • Velger hensiktsmessige verktøy ut fra formål • Videreutvikler bruk av digitale verktøy
<p>Får støtte i utviklingen av selvregulert læring</p> <ul style="list-style-type: none"> • Forventning om å få til (selvtillit) • Opplevelse av mening (indre motivasjon) • Forutsigbarhet (trygghet og medbestemmelse) • Selvregulering og kontroll (strategier) • Støtte i læringsprosessen (felles mestring) • Positiv attribusjon (egen bekreftelse) • Tilbakemeldinger (konkrete bekreftelser) 	<ul style="list-style-type: none"> • Forutsetninger for motivasjon (“Å være bevisst og motivert for læring” ØLU 5) • Hvordan lærere kan legge til rette for utvikling av selvregulert læring i sin undervisning: <ul style="list-style-type: none"> ○ Forklare betydningen av å ha en strategi når en oppgave skal løses ○ Kun vise noen få strategier om gangen ○ Legge til rette for oppgaver og øvelser i undervisningen hvor strategiene kan brukes ○ Gi elevene tilbakemeldinger på prosessen ○ Drøfte hvordan læringsstrategier kan brukes i nye situasjoner ○ Trene på overføring av læring ved å bruke strategiene på nye oppgaver ○ Rose elevene når de bruker selvregulerende strategier
<p>Muntlige ferdigheter:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan planlegge og gjennomføre muntlige presentasjoner, med og uten digital støtte • Eleven forteller om faglige emner ved hjelp av relevante ord og begreper tilpasset mottaker, innhold og formål • Eleven kan ta ordet, lytte og gi respons i en faglig samtale, uttrykke og argumentere for egne meninger og stille oppklarende og utdypende spørsmål 	<ul style="list-style-type: none"> • Muntlige framføringer foran grupper og helklasse • Øver seg på å gi positive og konstruktive framovermeldinger • Øver seg i å argumentere for sitt standpunkt i en diskusjon • Tolker, reflekterer og vurderer kritisk, innhold og formål • Fagsamtaler • Muntlig gjenfortelling

3.0 SKRIVING

3.1 Eleven videreutvikler skriftlig kompetanse i alle fag

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
Arbeider med tekstskaping i alle fag	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeider med utgangspunkt i sirkel for undervisning og læring, bygge kunnskap, dekonstruere modelltekst, skrive individuelt og konstruere tekst i fellesskap • Skriver på fagenes premisser<ul style="list-style-type: none"> ○ Faglærer modellerer skrijving som kjennetegner sitt fag. ○ Les om den grunnleggende ferdigheten <i>skrijving</i> i læreplaner for fag ○ Skrive med fokus på skrijving som fagspesifikk kompetanse ○ Bruker modelltekster og skriverammer – eksplisitt skriveopplæring:<ul style="list-style-type: none"> ○ Eksplisitt skriveopplæring ○ Å arbeide med skrivestrategier ○ Rammer for skrijving ○ Skrivestrategier • Øver på å skrive ulike teksttyper • Tverrfaglig samarbeid mellom norskfaget og andre fag om tekstskrijving, fagovergrepene skrijving • Gjør mellomspråksanalyse • Arbeider med disposisjoner, hypoteser og oppsummering • Bruker læringsstrategier som utgangspunkt for skrijving • Underveisvurdering og framovermeldinger på skriftlige arbeider gir elevene støtte i å bli bedre skrivere • Skriver tekster med utgangspunkt i Skrivetrekanter (innhold – form – formål) og de ulike skrivehandlingene
Endrer, videreutvikler og bearbeider egne tekster	<ul style="list-style-type: none"> • Egenvurdering av egne skriftlige arbeider – vurderer egen prosess opp mot læringsmål og/eller vurderingskriterier • Underveisvurdering fra faglærer, tilbakemeldinger som gir elever mulighet til å lukke gapet mellom nåværende og ønsket situasjon • Lærer modellerer hvordan framovermeldinger kan brukes for å endre, videreutvikle og bearbeide egne tekster • Kameratvurdering/hverandrevurdering<ul style="list-style-type: none"> ○ To stjerner og ett ønske ○ Gi tilbakemelding med utgangspunkt i vurderingskriterier, sjekklister o.l. ○ Lose - skjema
Bruker formelle rettskrivingsregler <ul style="list-style-type: none"> • «Alle lærere er skriveopplærere» – kommunikasjonsforstyrrende elementer i tekster er alles jobb	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker rettskrivingsprogrammer og programvare som <i>Engasjerende leser/les høyt-funksjon</i> for å forbedre egen rettskriving • Skrible – elevene får direkte tilbakemelding om struktur, rettskriving og grammatikk. Gir lærer mulighet til å gi tilbakemelding på andre deler ved tekster • Korrekturavdelingen • Bruke ved behov: «<i>Lese- og rettskrivingskurs</i>» av Elise M. Wåle: oppgaver som trener elevene i spesifikke rettskrivingsregler • STAS-kartleggingen gir et innblikk i hva den enkelte elev har behov for av formelle rettskrivingsregler
Holder ved like lesbar og funksjonell håndskrift	<ul style="list-style-type: none"> • Setter av tid til å skrive for hånd • Setter krav til funksjonell håndskrift i skriftlige arbeider

<p>Søker etter og innhenter informasjon/bruker kilder i arbeid med fag</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lærer å bruke oppslagsverk/internett som hjelpemiddel • Gjennomfører Søkekurs • Gjør gode og målrettede søk • Stiller spørsmål til kildene og vurderer disse kritisk <ul style="list-style-type: none"> ○ TONE-prinsippet • Setter opp kilder korrekt i fagtekster og oppgaver <ul style="list-style-type: none"> ○ APA-stil ○ Kildekompasset ○ Søk og skriv • Vurderer egen bruk av kilder • Gode digitale lesestrategier
<p>Bruker PC rasjonelt og raskt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Videreutvikler Touch-metoden • Blir kjent med, lærer, bruker og trener på ulike digitale verktøy • Er kjent med ulike redigeringsmuligheter • Lager sammensatte tekster ved å bruke tekst, medier, lyd/musikk, bilde og film • Lærer å uttrykke seg digitalt på ulike måter

VOKSENOPLÆRING

Det er avgjørende å kunne lese og skrive godt i dagens samfunn, for å kunne delta i samfunns- og yrkeslivet vårt på en tilfredsstillende måte. Det er også viktig å ha en god nok leseforståelse slik at man kan tilegne seg ny innsikt og kunnskap videre i livet. Voksenopplæringens elever har svært ulikt utgangspunkt for norsk lese- og skriveopplæring. Elevgruppa spenner fra voksne med liten eller ingen skolebakgrunn til voksne med høy utdanning.

Noen har klart seg helt fint et halvt liv uten lese- og skriveferdigheter. For dem er det viktig å erfare og føle behovet for å kunne disse ferdighetene. For å oppnå motivasjon må lese- og skriveferdighetene **oppleves nyttig** i deltakernes hverdagsliv.

Vår deltakergruppe har dårlig tid! De har ikke anledning til å bruke 10 år på grunnskole. Det er derfor svært viktig at undervisningen er så effektiv og forutsigbar som mulig. Metodene de ulike lærerne bruker må være gjenkjennbare for deltakerne, slik at de slipper å bruke masse tid på tolkning av lærernes ulike undervisningsmetoder.

Det er viktig å differensiere i gruppa slik at alle elever får undervisning på sitt nivå! Det er også viktig at lærerne snakker på det språklige nivået elevgruppa befinner seg på.

Har man ei A1-gruppe, må man snakke med dem på A1-nivå. Vi må også være flinke til å flytte elever mellom grupper ut fra faglig nivå og progresjon så fort dette kartlegges. Lærernes oppgave er å modellere, undervise og veilede elevene til å lese aktivt, kritisk, effektivt og reflekterende. Bruk av lesestrategier og ulike måter å lese tekster på, må gjennomsyre metodikken vår.

Det må legges til rette for at deltakerne hele tiden kan få mulighet til å sammenligne trekk ved det norske språket og sitt eget morsmål/førstespråk. Å bygge på elevenes **livserfaringer** og **forkunnskaper** blir et viktig verktøy i hele språkopplæringen.

Språk (Literacy) for alfabetisering

Utforske og utvikle tale- og skriftspråk

Når man har lært å lese på ett språk, kan det være lettere å lære et nytt skriftspråk. Derfor bør morsmålslesere og analfabeter deles i hver sine grupper, da progresjonen for disse gruppene kan være forskjellig.

Under alfabetiseringsperioden dannes grunnlaget for den formelle lese- og skriveopplæringa, men det er helt nødvendig at elevene har et visst **muntlig** vokabular på norsk, før de lærer seg bokstavene. Her blir det viktig å bruke mye bilder, videoer, osv. og bygge på elevens erfaringer og forkunnskaper.

Ordene man jobber med **må gi mening** for elevene. De må **forstå** hva de leser og skriver, slik at det ikke bare blir mekanisk riktig lesing og skriving, men meningsfull aktivitet.

Lærer må speile eleven og følge tett med på elevens utvikling for å sikre elevens progresjon:

- snakk alltid på det nivået eleven befinner seg på, språklig.
- start alltid dagen med en muntlig økt.
- snakk normert bokmål, ikke dialekt.
- bruk korte setninger.
- snakk langsomt og tydelig.
- bruk trykte bokstaver, ikke løkkeskrift.

Det er viktig å jobbe med **begrepslæring hver dag** for å utvikle språkforståelsen. Det må hele tida linkes til elevens morsmål og forkunnskaper.

Det forutsettes at målene er nådd før man kan gå videre på neste nivå.

Nøkkelområder

1.0 Muntlige ferdigheter

1.1 Kan samtale helt enkelt om kjente temaer

2.0 Staving og avkoding

2.1 Utvikler språklig bevissthet

2.1 Skriver og leser enkle tekster

3.0 Forståelse

3.1 Utvikler strategier for å styrke lytte- og leseforståelsen

1.0 MUNTlige FERDIGHETER

1.1 Kan samtale helt enkelt om kjente temaer

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan bruke og forstå vanlige hilsnings- og høflighetsfraser. • Kan forstå og bruke sentrale ord og uttrykk for å dekke grunnleggende behov. • Kan presentere seg. • Kan snakke om egen person, egne erfaringer og nære omgivelser. • Kan fortelle enkelt om dagligliv og rutiner.	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker filmer, bilder og illustrasjoner, og er bevisst på å bruke faste strukturer og kjente fraser. Materialet må være gjenkjennbart og gi mening for elevene. • Bruker lydfiler på morsmål. • Lærer bruker bokmål. Ikke dialekt.

2.0 STAVING OG AVKODING

2.1 Utvikler språklig bevissthet

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Forstår at ord i talespråket lydmessig skal stemme med bokstavene i skriftspråket. • Kan klappe stavelser i ord. • Kan dele opp ord i stavelser. • Forstår hva en lyd, en stavelse, et ord og en setning er. • Kan finne første, siste og midterste lyd i ord. • Kan lytte ut lydene i minimum to- til tre-lydsord. • Forstår betydningen av enkel logografisk avkoding som bilder og logoer i dagliglivet. • Kjenner til ord- og setningsskille.	<p>Husk å bruke bare lydrette ord i starten.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lærer visualiserer ord og begreper slik at eleven alltid forstår hva lydbildet betyr. • Bruker digitale ressurser som f.eks. alfabetiseringsdelen i læreverket «Hei» og «Basar» (Cappelen Damm) • Når det nye ordbildet er forstått, må det alltid brukes i korte setninger for å være meningsbærende for eleven: «Dame – Du er ei dame».

2.0 STAVING OG AVKODING

2.1 Skriver og leser enkle tekster

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan lese- og skriveretningen på norsk. • Kan navnet og lyden på bokstavene og har automatisert dem. • Kan forskjell på vokaler og konsonanter. • Kan trekke sammen lyder til ord. • Gjenkjenner høyfrekvente ord som: <i>jeg, meg, deg, er, og, det, de, osv.</i> • Kan lese helt enkle tekster med sammenheng og forståelse. • Har funksjonelt blyantgrep. • Skriver enkle og lydrette ord. • Skriver enkle tekster med korte setninger i presens. • Kan bruke stor bokstav og punktum. • Utvider ordforrådet.	<ul style="list-style-type: none"> • Lærer må til enhver tid modellere det eleven skal gjøre. • Bevisstgjør eleven på forskjell mellom bokstavlyd og bokstavnavn. • Innfører systemet "vi skriver – vi sier" på ikke- lydrette ord. • Viktig at lærer bruker trykte bokstaver på tavla. Ikke løkkeskrift. • Lærer speiler eleven kontinuerlig for å sikre elevens progresjon. • Jobber med skriving etter følgende metode: SOL: Hvilken lyd hører du først? S. Vi skriver S. Hvilken lyd hører du etterpå? SO-O. Vi skriver O. Hvilken lyd hører du til slutt? L. Vi skriver L. osv. • Deler opp ord i stavelser og legger vekt på de ulike stavelsene.

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Utvikler strategier for å styrke lytte- og leseforståelsen

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Har enkle strategier på å lytte ut lyder for å skrive ord og setninger. • Kan aktivere forkunnskap. • Kan forstå innhold i enkle tekster. • Kan svare på spørsmål til enkle tekster.	<ul style="list-style-type: none"> • Lærer modellerer innføringen av nye strategier, for eksempel å bruke lydfiler med bilder. Lytter. Stopper opp og spoler tilbake når man ikke forstår. • Har fokus på <i>når</i> og <i>hvordan</i> strategiene skal brukes. • Bruker høytlesing/veiledet lesing der lærer modellerer strategier <i>før, under</i> og <i>etter</i> lesing. • Trener på å samtale og fortelle om innholdet i enkle tekster.

Språk (Literacy) for nybegynneropplæringen og Modul 1

Øke automatisering i lesing og skriving

Tale- og skriftspråket utvides ved å skrive og lese enkle tekster

Språket (både skriftlig og muntlig) handler om kommunikasjon. Språkplanens mål er at elevene skal kunne bruke og mestre språket.

Språket har tre sider: **Innhold, form og bruk.**

Innhold – hva skal man formidle

Form – bøyning, setningsoppbygging, lyder, osv.

Bruk – praktisere språket på en hensiktsmessig måte, ut fra situasjonen (pragmatikk)

Elevene må bli trygge på å bruke enkle strategier for lese- og lytteforståelse. Læreren må alltid være bevisst på å modellere arbeidsmåtene. Alle språk man kan er en ressurs for å lære et nytt språk. Derfor er det viktig å bruke språkgrupper der de som snakker samme språk kan hjelpe hverandre.

For å kunne videreutvikle identiteten i et nytt land, må elevene kunne bruke sine forkunnskaper og sin kultur i norskopplæringen. Det bidrar til økt kunnskap for fellesskapet, f.eks. i et fag som geografi, samfunnskunnskap, osv. Det er viktig å jobbe med **begrepslæring hver dag** i alle fag for å utvikle språkforståelsen. Det må hele tida linkes til elevens morsmål og forkunnskaper.

Det forutsettes at målene er nådd før man kan gå videre på neste nivå.

Nøkkelområder

1.0 Muntlige ferdigheter

1.1 Kan samtale helt enkelt om kjente temaer

2.0 Avkodning

2.1 Utvikler lesetekniske ferdigheter for å bli en funksjonell leser

3.0. Staving

3.0 Videreutvikler skriftspråket

4.0 Forståelse

4.1 Blir kjent med ulike lese- og læringsstrategier

1.0 MUNTlige FERDIGHETER

1.1 Kan samtale helt enkelt om kjente temaer

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan forstå og bruke kjente, dagligdagse uttrykk om seg selv og nære forhold. • Kan forstå tall og enkle uttrykk for mengder, priser og tid. • Kan stille enkle spørsmål og gi og forstå korte, enkle beskjeder. • Kan fortelle enkelt om opplevelser og erfaringer og gi uttrykk for egne meninger. • Deltar i enkle samtaler.	<ul style="list-style-type: none"> • Forteller om seg selv, sin familie og sine venner. • Lærer familieord, for eksempel mor, far, bror, søster, tante og onkel. • Jobber med personlige opplysninger som navn, adresse, telefonnummer med mer. • Lager spørsmål og svar knyttet til personlige opplysninger. • Snakker om hva navnet på adressen «betyr». • Bruker konkretiseringsmaterieell og gjør praktiske oppgaver, som for eksempel å lage mat, se på ulike mengder, gå på butikken, se på priser ol. • Øver på klokka – både analog og digital. • Ser på klokkeslett på timeplanen. • Lærer om år, måneder, uker og dager ved å bruke kalenderen i klasserommet hver dag. • Elevene lærer korte ord og uttrykk som brukes i hverdagen, for eksempel: Jeg skal på møte ..., Jeg er syk... Lærer modellerer uttrykkene i forkant, og elevene kan sende melding til lærer for å øve seg. Lærer må da svare på meldingen. • Forteller enkelt om livet før de kom til Norge, bruker bilder (for eksempel på telefonen) som hjelpemiddel for å kommunisere. Får konkrete oppgaver de skal ha en mening om. Det må være kjente temaer som for eksempel årstider eller priser i Norge. • Språkspill (f.eks. Alias, Scrabble, "Enkle spørsmål og svar spill" fra På vei).

2.0 AVKODING

2.1 Utvikler lesetekniske ferdigheter for å bli en funksjonell leser

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Er trygg på bokstavenes lyd, navn og form. • Er trygg på vokalene. • Gjenkjenner og utforsker norske språklyder (f.eks. skj, kj, rs, rn, rt og ng).	<ul style="list-style-type: none"> • En leser og/ eller staver et ord på en lapp og den andre skal skrive ordet. Bør være kjente navn og ord. • Diktater, lytteøvelser. • Høytlesing; både alene, to og to, små grupper og i hel klasse. • Gjøre opptak av seg selv (i OneNote). • Lytte og gjenta etter lærer eller seg selv.

<ul style="list-style-type: none"> • Gjenkjenner og anvender ikke-lydrette ord (f.eks jeg, meg, det og de). • Har kunnskap om grunnstammen av ord (morfemer). • Kjenner til sammensatte ord. • Utvider ordforrådet. • Leser og forstår en enkel arbeidsinstruks. • Kan lese og forstå enkle tabeller (f.eks. timeplan, ukeplan, kalender, tabell, apper for f.eks. tog- og busstider). 	<ul style="list-style-type: none"> • Skriver sammensatte ord på en lapp, klipper lappen i to og legger dem i en haug. Elevene skal sette sammen lappene til meningsfulle ord. • Kan også skrive lange ord som ikke er sammensatte og noen som er sammensatte, og skrive dem på en lapp og legge i en haug. Elevene skal legge lappene i to nye hauger, en haug med sammensatte ord og en haug med ikke-sammensatte ord. • «Viktige ord» – samler ord ut fra tema/teksten det jobbes med, enten av en lærer eller elevene selv. Finner og snakker om ord med dobbel betydning og sammensatte ord i en tekst. • Arbeider med å finne synonymer, antonymer og kategorisere ord. • Bruker ordbok, digitale ressurser. • Læreren forklarer ulike arbeidsinstruksjoner som: sett ring rundt, sett strek under/mellom, sett kryss mm. • I alle klasserom henger det kalender, timeplan og ukeplan – og de brukes aktivt i ulike undervisningssituasjoner.
--	---

2.0 STAVING

2.1 Videreutvikler skriftspråket

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Skriver funksjonelt for hånd (bokstavforming). • Begynner å jobbe med å kunne skrive funksjonelt på pc/tastatur. • Skriver enkle tekster. • Leser, forstår og svarer på en enkel melding på mobilen og epost. • Fyller ut enkle skjemaer (dato, navn, adresse, fødselsdato/personnummer mm.). • Lærer enkel tegnsetting som punktum og spørsmålstegn. • Lærer å skrive stor forbokstav på egennavn i starten av en setning. 	<p>Disse aktivitetene kan gjøres både for hånd og på pc (tekstprogram):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Har diktat. • Har løpediktat (viktige ord/setninger er skrevet på en lapp; en elev løper fram og leser på lappen, den eleven skal si/fortelle hva som står der til en medelev som skal skrive ordet korrekt – lærer sjekker om det er riktig). • Skriver setninger med de «Viktige ordene». • Skriver en enkel dagbok, skriver om seg selv eller om andre. • Skriver om egne opplevelser og aktiviteter, f.eks. utedag og Oslotur. • Skriver om en kjent tekst med egne ord, skriver et enkelt sammendrag eller lager enkle spørsmål. • Skriver en enkel tekst til bilder. • Skriver de viktigste punktene/nøkkelordene i en tekst. • Elevene ser en video med undertekst. Etterpå kan de sitte sammen og snakke om det den handlet om. Læreren lytter til elevene om de uttaler ordene riktig. Til slutt kan de skrive hva den handlet om. • Læreren viser modelltekster som elevene kan bruke når de skal sende melding om f.eks. sykdom, annet fravær som møter og andre avtaler. • Læreren viser et ferdig utfylt skjema; for eksempel egenmelding, permisjon, gratulasjonskort, invitasjon og søknad. • Elevene lærer forskjell på en fortellende og en spørrende setning. De kan jobbe med en tekst uten tegnsetting og plasserer tegn og stor bokstav på riktig plass i teksten.

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Blir kjent med ulike lese- og læringsstrategier

Kjennetegn

- Er bevisst på den viktige informasjonen som ligger i ordenes suffikser (endelser).

- **Lese- og læringsstrategier:**

Før lesing:

Forbereder tekstforståelse

- vurderer hensikt og mål med lesingen

- aktiverer forkunnskaper og

- avklarar begreper/ord i

- teksten

Under lesing:

Bearbejder tekst

- stiller spørsmål

- sammenligner det som står

- i teksten med det de vet fra

- før

- spør om ord de ikke forstår

- (oppklarer)

- Forutsier/gjetter på hva

- som kommer til å skje -

- Reflekterer over innholdet

- Oppnår riktig uttale, trykk

- og intonasjon.

Etter lesing:

- Oppsummerer innholdet.

- Gjenforteller med enkle

- setninger.

- Reflekterer over innholdet.

Innhold, aktiviteter og metode

- Lærer medierer innføringen av strategier:

- Ser og snakker om bilder, bildetekster og overskrifter.

- Sammenligner ord og innhold på norsk, morsmål og

- andre språk.

- Viser bilder av ord i teksten, for eksempel ved hjelp av

- google.

- Viser konkreter.

- Elevene leser teksten stille og markerer ukjente ord.

De oversetter/får en forklaring på ordene.

- Lærer og elever skriver ukjente ord fra teksten med svarte

- bokstaver inn i et skjema. Disse ordene forklares på norsk med røde

- bokstaver. De skal forklare de svarte ordene på morsmålet sitt.

The screenshot shows a table with two columns. The left column contains Norwegian text, and the right column contains red text. The text in the table is: 'Læreren viser bilder av ord i teksten, for eksempel ved hjelp av google.' The red text in the right column is: 'Læreren viser bilder av ord i teksten, for eksempel ved hjelp av google.' The table is part of a larger document, as indicated by the page number '93' at the bottom right.

De svarte og røde ordene klippes opp ord for ord, og settes sammen riktig.

- Øver på å uttale ord riktig ved å høre og gjenta ord, og spesielt ikke-lydrette ord.

Elevene gjør opptak av seg selv og lytter til det etterpå, læreren hører også på det og gir tilbakemelding.

- Lærer stiller spørsmål til teksten.

- Elevene snakker og skriver om teksten med enkle setninger og egne ord.

- Elevene og læreren snakker sammen og elevene sammenligner «temaet» med sitt eget hjemland/sine egne erfaringer.

Språk (Literacy) for mellomnivå og Modul 2:

Å lese nøye for å bli en sikker leser, og utforske skriftspråket for å bli en funksjonell skriver. Elevene må oppnå sikker avkoding og kunne lese ordene nøye og presist. God og nøyaktig lesing må være på plass før lesetempoet økes, for å sikre god leseflyt.

Elevene fortsetter å utforske skriftspråket. De må få en funksjonell håndskrift og regelmessig øve på tastaturskriving. De må bli tryggere på rettskriving og uregelrette sider ved det norske skriftspråket

Arbeidsmåtene, lese- og læringsstrategiene må modelleres tydelig av lærer, slik at opplæringen blir tydelig og effektiv.

Det er viktig å jobbe med **begrepslæring hver dag** i alle fag for å utvikle språkforståelsen. Det må hele tida linkes til elevens morsmål og forkunnskaper.

Det forutsettes at målene er nådd før man kan gå videre på neste nivå.

Nøkkelområder

1.0 Avkodning

1.1 Utvikler flytende, automatisert lesing

2.0 Staving/ skriving

2.1 Utvikler skriftspråket for å bli en funksjonell skriver

3.0 Forståelse

3.1 Leser for å forstå og tilegne seg kunnskap

1.0 AVKODING

1.1 Utvikler flytende, automatisert lesing

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Utvider ordforrådet. • Utvikler leseflyt.	<ul style="list-style-type: none"> • Arbeider med å finne synonymer, antonymer og kategorisere ord. • Mengdelesing – på skolen og hjemme. • Repetert lesing for å oppnå flyt. • Øver på å lese tekster høyt flere ganger, gjentar etter lydopptak eller lærer for å oppnå riktig uttale.

2.0 STAVING OG SKRIVING

2.1 Utvikler skriftspråket for å bli en funksjonell skriver

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Bruker noen innøvde grammatiske strukturer til å skrive korte, enkle tekster og bruker modelltekster som grunnlag for å skrive egne tekster. • Kan plukke ut viktige ord fra en tekst. • Kan svare skriftlig på spørsmål fra teksten. • Kan bruke digitale verktøy.	<ul style="list-style-type: none"> • Skriver en tekst om temaet det jobbes med, med utgangspunkt i en modelltekst. • Skriver viktige ord i for eksempel en diktat, skriver nye setninger med ordene, lager spørsmål. • Fyller inn ord i tekster. • Lager nye setninger med ord fra tekster. • Lager spørsmål og svar fra tekster. • Skriver tekster i Word, og lagrer dem på en hensiktsmessig måte. • Jobber aktivt i timene med mobil/ pc for å lære seg ulike mobile tjenester de har bruk for i dagliglivet, som f.eks:<ul style="list-style-type: none"> - Banktjenester, Helse Norge, Nav.no, Finn.no, reise-apper, søke i Google osv.

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Leser for å forstå og tilegne seg kunnskap

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Har automatisert den viktige informasjonen som ligger i ordenes suffikser (endelser). • Videreutvikler leseforståelsen. • Forstår oppbygging av sammensatte ord.	<ul style="list-style-type: none"> • Jobber med verbbygning, substantivbygning og adjektivbygning ved å finne disse ordene i setninger. • Lager nye setninger med ord de finner. • Jobber med setningsstruktur, for å forstå hvilke ord som hører til hvilke ledd i setningen. • Gjenforteller teksten i grupper. • Spørsmål og svar. • Samtaler om teksten i små grupper.

• Har automatisert inndelingen av lange, vanskelige ord i stavelser.

- «sjokoladecake» kake med sjokolade – jobber sammen for å se systemet: Hovedinformasjon er bakerst, tilleggsinformasjon er foran.
- blir bevisst på meningsforskjellen i ord som «barneskole» og «skolebarn».
- lager nye sammensatte ord, ord på lapper som settes sammen.
- Leser med vokaler i fokus, deler opp ordene i stavelser for å kunne lese lange ord på en riktig måte.

Språk (Literacy) for mellomnivå og Modul 3

Å lese, skrive og kommunisere for å lære i alle fag

På modul 3 øker omfanget av lesemengden i fagene. Derfor må det stilles krav om både sikker og rask ordavkoding. Det forventes at elevene skriver mer ortografisk (ikke lydrett) og er oppmerksomme på tegnsetting.

Lesing og skriving brukes mer enn før som verktøy for å tilegne seg ny kunnskap og informasjon. Det er viktig å prioritere samtalegrupper og diskusjoner om fagstoff for å styrke evnen til abstrakt tenkning og refleksjon.

Elevene skal øve på å skrive tekster som beskriver, forteller, argumenterer og reflekterer, med funksjonell håndskrift og med flyt på tastaturet.

Målet er at elevene velger hensiktsmessige lese- og læringsstrategier i møte med ulike tekster og ut ifra formålet med lesinga.

Arbeidsmåtene, lesestrategiene og læringsstrategiene må modelleres tydelig av lærer, slik at opplæringen blir tydelig og effektiv.

Det er viktig å jobbe med **begrepslæring hver dag** i alle fag for å utvikle språkforståelsen. Det må hele tida linkes til elevens morsmål og forkunnskaper.

Det forutsettes at målene er nådd før man kan gå videre på neste nivå.

Nøkkelområder

1.0 Avkodning

1.1 Leser med flyt, sammenheng og forståelse

2.0 Forståelse

2.1 Leser for å lære i alle fag tilpasset formålet med lesingen

3.0 Staving/ skriving

3.1 Utvikler sin skriftlige kompetanse i alle fag

1.0 AVKODING

1.1 Leser med flyt, sammenheng og forståelse

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan lese tekster med rask og sikker avkodning. • Kan bruke strategier for lesing av vanskelige ord. • Utvider ordforrådet.	<ul style="list-style-type: none"> • Mengdelesing og repetert lesing for å oppøve flyt. • Lytter til teksten ved at lærer leser den eller spiller den av fra lydfil. • Videreutvikler avkodingsferdigheter og trener fonologiske ferdigheter:<ul style="list-style-type: none"> - Arbeider med språklige detaljer som; stavelser, sammensatte ord, morfemer (ordenes minste meningsbærende enhet), bøyning av ord, hørfrekvente ord, ikke-regelrette ord, komplekse ord, intonasjon m.m. • Finner viktige ord i tekster:<ul style="list-style-type: none"> - Skriver forklaring på norsk/morsmål. - Lager nye setninger med ordene. - Forklarer ordet uten å si ordet, og andre skal finne ut hvilket ord man tenker på. - Forklarer ord til hverandre på sitt morsmål. • Finner synonymymer og antonymer til ord i tekster.

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Leser for å lære i alle fag tilpasset formålet med lesingen

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan regler for tegnsetting. • Blir en nøyaktig leser for å forstå teksten bedre. • Velger hensiktsmessig lesestrategi ut fra teksttype. • Aktiverer forkunnskaper. • Forstår hensikten med å bruke nøkkelord.	<ul style="list-style-type: none"> • Leser med naturlige pauser ved tegnsetting. • Leser avsnitt for avsnitt, og snakker om hva det handler om. • Leser høyt for en annen eller tar opptak. • Har løpediktat for å bli bevisst på uttale av ord – leser høyt for en annen. • Elevene gjenforteller teksten med egne ord. • Lærer stiller spørsmål fra teksten. • Trener på de forskjellige leseteknikkene skumlese, nærlese, søkelese osv. • Idémyldring og lager tankekart – samtaler om hva elevene kan i fra før. • Ser på bilder, bildetekster og overskrifter. • Elevene finner nøkkelord i en tekst, og de skal klare å gjenfortelle innholdet i teksten slik at de husker og forstår hva den handler om.

3.0 STAVING OG SKRIVING

3.1 Utvikler sin skriftlige kompetanse i alle fag

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kan regler for rettskriving og tegnsetting, og bruker dem i egne tekster. • Elevene kan planlegge og strukturere tekster. • Kan skrive ulike typer tekster både for hånd og med digitale verktøy. • Videreutvikle ordforrådet.	<ul style="list-style-type: none"> • Læreren går igjennom reglene, og elevene får utfyllingsoppgaver og skriveoppgaver. • Elevene får tekster uten tegnsetting, og de skal skrive teksten på nytt med tegnsetting. • Har diktat. • Elevene lærer å skrive overskrift, innledning, hoveddel og avslutning ved bruk av modelltekster og skriveoppgaver. • Elevene lærer å bruke modelltekster slik at de kan skrive for eksempel: Sammendrag, presentasjoner, blogg, post på Facebook/Twitter. • Systematisk begrepsundervisning i alle fag:<ul style="list-style-type: none"> - Skriver forklaring på norsk/morsmål. - Lager nye setninger med ordene. - Forklarer ordet uten å si ordet, og andre skal finne ut hvilket ord man tenker på. • Forklarer ord til hverandre på sitt morsmål.

Språk (Literacy) for viderekomne og Modul 4

Å forstå fagstoff og etablere gode lese-, skrive- og læringsstrategier

Lese- og læringsstrategiske ferdigheter er et grunnlag for å lese og forstå fagstoff. Det innebærer at elevene må kunne velge hensiktsmessig lese- og læringsmåte. De må også klare å bruke lesing som redskap i egen, videre læring.

Det er viktig å prioritere samtalegrupper og diskusjoner om fagstoff for å styrke evnen til abstrakt tenkning og refleksjon.

Elevene skal øve på å skrive tekster som beskriver, forteller, argumenterer og reflekterer med funksjonell håndskrift og med flyt på tastaturet. De skal kunne bruke digitale ressurser på en hensiktsmessig måte. Læreren må være en god rollemodell, slik at opplæringen blir tydelig og effektiv.

Det er viktig å jobbe med **begrepslæring hver dag** i alle fag for å utvikle språkforståelsen.

Det må hele tida linkes til elevenes morsmål og forkunnskaper.

Nøkkelområder

1.0 Avkoding

1.1 Videreutvikler flytende og automatisert lesing

2.0 Forståelse

2.1 Blir bevisst på hensiktsmessig bruk av kjente lese- og læringsstrategier

3.0 Staving/ skrivning

3.1 Videreutvikler skriftlig kompetanse i alle fag

1.0 AVKODING

1.1 Videreutvikler flytende og automatisert

Kjennetegn

- Mestrer den fonologiske strategien for å kunne avkode nye og ukjente ord.
- Utvider ordforrådet.
- Øker leselysten

Innhold, aktiviteter og metode

- Deler ordene i stavelser.
- Deler opp sammensatte ord.
- Øver på uttale: Lærer leser ordet og elevene gjentar flere ganger.
- Mengdelesing.
- Har diktat.
- Arbeider med å finne synonymer, antonymer og kategorisere ord.
- Finner nøkkelord i en tekst.
- Har diktat.
- Elevene velger selv hva de vil lese ut ifra egne interesser.
- Lærer kan foreslå bøker som passer til elevenes nivå.
- Besøker Fyrverkeri biblioteket, slik at elevene vet hvor de kan låne bøker.
- Ser på TV og film med norsk undertekst.

2.0 FORSTÅELSE

2.1 Blir bevisst på hensiktsmessig bruk av kjente lese- og læringsstrategier

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Videreutvikler ord- og begrepsforståelsen. • Leser «bak og mellom linjene». Kan tolke og forstå en tekst. <ul style="list-style-type: none"> • Velger hensiktsmessige lesestrategier ut ifra teksttype. • Forstår hva teksten handler om. • Formidler fagstoff ved hjelp av ulike presentasjonsformer, og vurderer egne og andres muntlige fremføringer ut fra faglige kriterier.	<ul style="list-style-type: none"> • Finner nøkkelord i en tekst, og kan gjenfortelle hva som står i teksten. • Systematisk begrepsundervisning i alle fag:<ul style="list-style-type: none"> - Skriver forklaring på norsk/morsmål. - Lager nye setninger med ordene. - Forklarer ordet uten å si ordet, og andre skal finne ut hvilket ord man tenker på. - Forklarer ord til hverandre på sitt morsmål. • Arbeider med å finne synonymer, antonymer og kategorisere ord. • Leser avsnitt for avsnitt og går i dybden i teksten. • Er kreativ og bruker fantasien, og har rom for ulike tolkninger. • Lærer om språklige bilder/virkemidler. • Anvender de ulike lesestrategiene:<ul style="list-style-type: none"> - Lærer sikrer at hensikten med bruk av læringsstrategier er forstått ved å reflektere rundt læringsstrategier sammen med elevene. - Lærer bruker læringsstrategier aktivt, som en naturlig del av arbeidet i alle fag, og for å gjøre arbeidet med fagene praktisk, variert og relevant. • Elevene samarbeider og stiller hverandre spørsmål fra teksten. • Jobber med oppgaver til teksten, både muntlig og skriftlig. • Skriver sammendrag til teksten. • Elevene presenterer et tema, og medelevene stiller spørsmål til presentasjonen. Den som fremfører, må da forklare med egne ord. • Elevene vurderer sine medelever og seg selv; hva gikk bra og hva kunne eventuelt vært gjort bedre.

3.0 STAVING OG SKRIVING

3.1 Videreutvikler skriftlig kompetanse i alle fag

Kjennetegn	Innhold, aktiviteter og metode
<ul style="list-style-type: none"> • Kjenner til sentrale regler innenfor ortografi, formverk og setningsbygning. • Skriver tekster ved å bruke ulike skrivestrategier tilpasset mottaker og formål. • Skriver informative, fortellende og argumenterende tekster. • Videreutvikler digitale ferdigheter.	<ul style="list-style-type: none"> • Lærerne i alle fag korrigerer elevene i rettskriving. • Bruker modelltekster for å vise elevene hvordan de kan skrive for eksempel: sammendrag, presentasjoner, blogg og post på Facebook/Twitter. • Lærer viser elevene modelltekster for å vise strukturen i de ulike teksttypene. • Elevene jobber med å bruke og oppgi kilder i egen skriving. • Elevene øver på å øke skrivehastigheten på tastaturet ved å bruke pc' en i sitt skrivearbeid både hjemme og på skolen.

TEORI

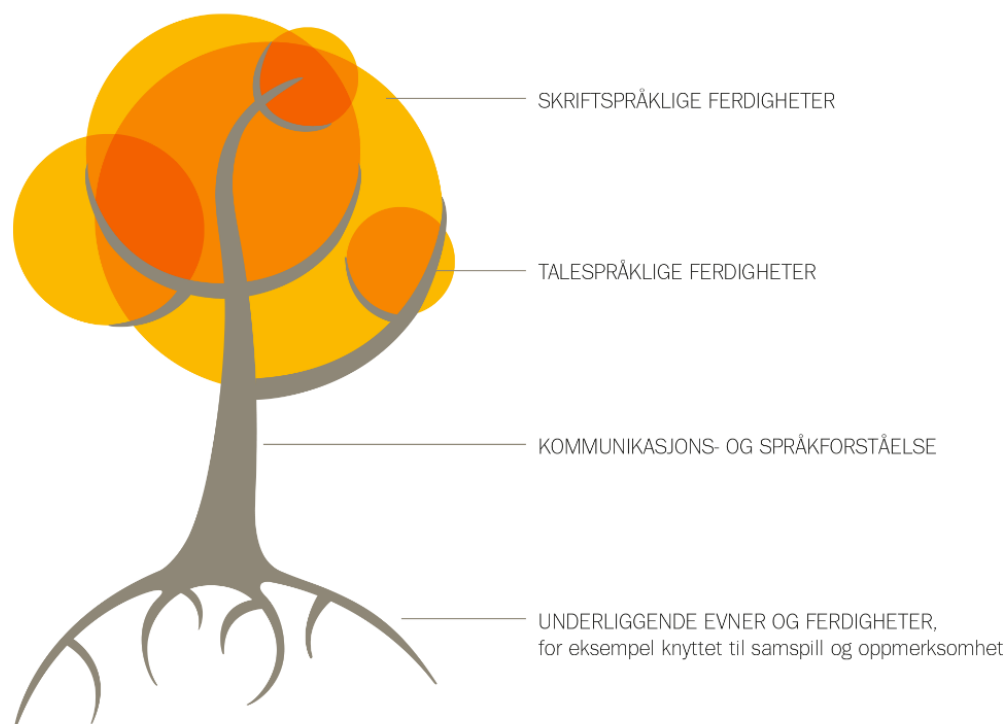
Språk -literacy

Språk gjør det mulig å dele tanker, følelser og mening med hverandre. Det binder mennesker sammen og er et viktig grunnlag for å skape tilhørighet og å mestre eget liv. Språk er også grunnlag for å lære å lære, å utvikle forståelse, refleksjon og kritisk tenkning. Språklige inntrykk kommer av det vi hører og leser, mens språklige uttrykk kommer til syne i det vi sier og skriver. Språk er viktig for vår evne til å kommunisere og utvikle vår sosiale og faglige kompetanse.

Språkplanen er forankret i et sosialkonstruktivistisk læringssyn. Ut fra dette perspektivet ser en for seg at barna skal utvikle egne tankestrukturer, lære å se sammenhenger mellom ny og gammel kunnskap og selv konstruere ny innsikt. Det legges vekt på at læring og utvikling skjer i fellesskap og samhandling med andre. Pedagogenes utfordring er med utgangspunkt i dette å legge opp til aktiviteter, metoder og innhold på en slik måte at hvert enkelt barn/ elev utvikler og videreutvikler en kompetanse med utgangspunkt i sine kunnskaper og ferdigheter.

Pedagogene demonstrerer ulike verktøy og metoder som barna/ elevene kan ta i bruk før, under og etter aktiviteter. Barna/ elevene får anledning til å prøve seg på egenhånd gjennom veiledet praksis, individuelt og i grupper, i ulike sammenhenger. Barna/ elevene har samtaler med andre rundt egen tenkning (metakommunikasjon), forståelse og læringsprosesser samt arbeidsmåter. På bakgrunn av dette vil de gradvis utvikle større innsikt og bli bevisstgjort på sammenhengen mellom egen aktivitet og egen læring og utvikling.

Språktreet

Illustrasjon hentet fra [Udir](#)

James Law (2000) har sammenlignet barns språkutvikling med et tre. Treet brukes som en illustrasjon på språkets oppbygning og utvikling.

I treets røtter finner vi barnets forutsetninger for å lære språk, slik som oppmerksomhet, hukommelse, kognitive funksjoner, motivasjon, hørsel, syn, symbolforståelse, samspillsferdigheter, o.a.

Stammen på treet representerer forståelsen av språket og evnen til å kommunisere ved hjelp av språket. Språkforståelse og kommunikasjonsferdigheter handler om både det impressive (lytte og motta), og det ekspressive (uttrykke og snakke). Lenger opp på stammen finner man begrepsapparatet, ordforrådet og språkproduksjonen. For at barnet skal utvikle en solid og bærekraftig stamme i språktreet sitt, trenger det kvalitet i det impressive slik at det ekspressive kjennetegnes av et velutviklet begrepsapparat med en god språkforståelse, muntlig og skriftlig.

I ytterkanten av greinene finner du bladene som symboliserer språklyder. De symboliserer at språklydene kommer på plass, språklig bevissthet utvikles og barnet videreutvikler tale-, lese- og skriveferdigheter.

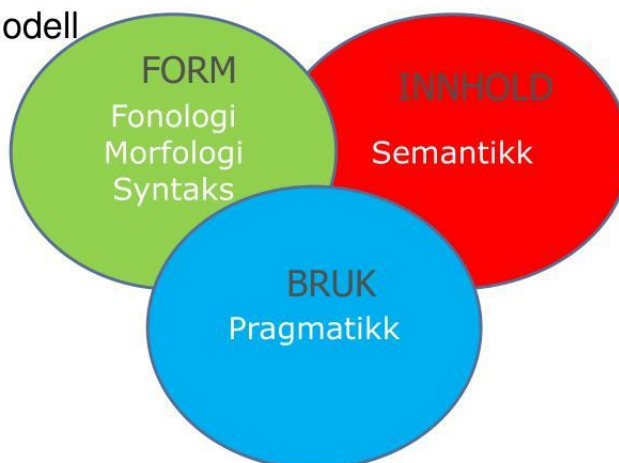
Språkets betydning for utvikling av de grunnleggende ferdighetene

Modellen til Law (2000) viser at lesing og skriving bygger på talespråket. Språkutviklingen kan ikke kun sees som byggesteiner. Bloom og Lahey viser med sin modell den sirkulære prosessen i språkutviklingen. Viktige forutsetninger for at lesingen utvikler seg, er at barna blir i stand til å reflektere over at talespråket ikke bare har et *innhold*, men også *form* og *bruk*. Bloom & Laheys (1978) språkmodell gir en beskrivelse av dette samspillet.

Bloom & Lahey' modell (1978)

- En språkmodell

Form

Med form menes et metaperspektiv på språk. Det vil si at vi stiller oss utenfor og analyserer strukturer i tale- og skriftspråk. For eksempel arbeider vi med form når vi snakker om bestemte sjangertrekk, når vi analyserer hvordan setninger er bygd opp, når vi trener på at ord skal skrives på forskjellige måter, når vi lytter til rytmen i talespråket, rimer og undres over hvilken lyd som kommer først, sist og midt i ordet.

Innhold

Med innhold menes betydning. Det vil si at vi forstår ord og tekster, vi lytter til og leser. Dette kalles språkets semantiske funksjon. Semantiske ferdigheter er knyttet til barnets samlede erfaringsbakgrunn og kognitive kapasitet. God ord- og begrepsforståelse er en forutsetning for å mestre språkets forside. Form- og innholdssiden av språket er tett sammenvevd og påvirker hverandre gjensidig både i muntlig og skriftlig bruk. Det betyr at vi stadig må arbeide med ord og begreper i alle sammenhenger for å utvide ordforrådet til barna/ elevene.

Bruk

Med bruk menes språkets kommunikative funksjon, pragmatikk. Hvordan språk brukes er avhengig av formålet og situasjonen. Vi snakker med hverandre på forskjellig måte alt etter hvor godt vi kjenner hverandre. Barna utvikler seg som språkbrukere ved å bruke språket muntlig og skriftlig, og hverdagen bør derfor gi mange muligheter for å bruke språket på forskjellige måter. Den muntlige kompetansen har betydning for lese- og skriveferdighetene. Med et godt talespråk vil det bli lettere å forstå det språket barna/ elevene møter i tekstene. Også barnas/ elevenes muntlige fortellerkompetanse, evnen til å fortelle sammenhengende vil styrke den skriftlige fremstillingsevne.

De tre dimensjonene, form, innhold og bruk er alltid i tett samspill med hverandre. Når elevene jobber for eksempel med rettskriving, er det derfor viktig å jobbe ikke bare med formen, men også med betydningen og konteksten. På skolen er det viktig at de tre dimensjonene blir stimulert fra 1. til 10. trinn. Et godt språk er en vellykket integrasjon av innhold, form og bruk.

Tre viktige språklige ferdigheter

1. Språklig bevissthet (viktigste forutsetning for det toårige rommet)
  2. Forståelse av ord (ordforråd) setninger og fortellinger
  3. Å kunne fortelle med sammenheng og flyt i et situasjonsuavhengig språk, dvs. snakke om ting som skjedde "der og da" ikke bare "her og nå".
1. **Språklig bevissthet** er en samlebetegnelse for det å kunne reflektere over og snakke om språk, ved hjelp av språk (metaspråklig). Det handler om å se på språket utenfra, språkets form. Det vil si at barna blir bevisste på lydstrukturer i talespråket, ord som rimer, oppdager ord som begynner med samme språklyd /fonem og identifiserer lyder i ord. For å styrke barnas språklige bevissthet (fonologisk bevissthet) er det viktig at barnehagen jobber med ulike språkleker som rim/rytme, stavelser, lytte ut lyder i ord, leke med språket, utforskende skriving og å leke med skriftspråket. I barnehage og i skolen arbeider vi med språklig bevissthet når vi leker med språk og bruker språkleker. Når man

arbeider med språklig bevissthet (form) er det viktig å ha med både innholdssiden og bruk av språket: Semantisk bevissthet: eks: Lek med språklige bilder; "hybelkaniner" kan ha flere betydninger. Bruk – pragmatisk bevissthet: eks: Det å lekeskrive og å bruke oppdagende skriving, opptre i ulike roller og iscenesatt lek der eleven kan prøve ut ulike sjangere, gir forståelse for at språket kan brukes på mange forskjellige måter.

2. **Ordforråd:** Utvikling av ordforråd er en av de faktorene som har størst betydning for leseforståelsen, men det er også vesentlig for avkodingen. Barn som begynner på skolen med et godt utviklet ordforråd, har store fordeler når de skal lære å lese. Ord og språk brukes forskjellig i ulike sammenhenger. Å utvikle ordforrådet handler om å lære ordenes uttale, skrivemåte og mening samt å kunne bruke ordene i ulike sammenhenger og på forskjellige måter. Begrepsdanning skjer gjennom mange og varierte erfaringer med ord, som barna/ elevene gradvis forstår og forklarer på mer generelle og situasjonsuavhengige måter. Det dreier seg også om å lære barna/ elevene å knytte forbindelseslinjer mellom ordene og egne kulturelle, sosiale og skolefaglige erfaringer. Vi snakker om et dagligspråk som inneholder ord vi trenger for å fungere praktisk og sosialt, et diskusjonsspråk for å kunne beskrive hvordan noe er, ser ut etc, samt for å delta i faglige samtaler og forstå en tekst. Barnet/ eleven trenger også et fagspråk som inneholder sentrale begreper innen et kunnskapsområde for å kunne tilegne seg kunnskap, og et akademisk språk som styrker tenkning og problemløsning, på tvers av fag. Det er altså ikke nok å kunne lese ordet eller å kunne ordboksdefinisjonen. Å lære nye ord innebærer utdyping og diskusjon om ordenes betydning og muligheter til å bruke ordene. Forskning viser at elever som får systematisk hjelp til å lære nye ord, utvider ordforrådet lettere. Dette støtter argumentet for å arbeide systematisk og grundig med ord på alle trinn. På skolen har lærerne forventninger til hva eleven skal oppnå og tenker: Har eleven det språklige grunnlaget som skal til for å gå inn i den aktuelle teksttypen? Hvis ikke, hva gjør jeg for å hjelpe eleven? Alle lærere har ansvar for at eleven utvikler det fagspesifikke ordforrådet og de kommunikative ferdigheter som skal til for at elevene kan synliggjøre sin kompetanse både muntlig og skriftlig. Om ord og begreper: [se ØLU hefte 4](#).

1. **Å fortelle:** Samtale og fortelling er språklige ferdigheter som er grunnleggende i kommunikasjon med andre mennesker. Derfor er det å kunne fortelle med sammenheng viktig i samtale med andre. Å skaffe seg fortellerkompetanse er aktuelt for barn i barnehage og elever fra 1. – 10. trinn og på Voksenopplæringen. I skolen må elevene få mulighet til å videreutvikle fortellerkompetansen fra barnehagen. Det er ikke nok å svare på enkle spørsmål eller å referere selvopplevde hendelser. Barna/ elevene lærer seg fortellerteknikker, bruker presist ordvalg og varierer stemmebruken. De trener på å fortelle med sammenheng og i et mottakertilpasset språk.

Når barn har forsinket språkutvikling

Barn har forskjellig utvikling, også når det kommer til språkutvikling. Norsk Logopedlag har laget en [veileder om å utvikle språk](#), fra 6 måneder til 4-årsalder hvor de viktigste milepælene står, hvilke støtte en kan gi og når en bør kontakte logoped.

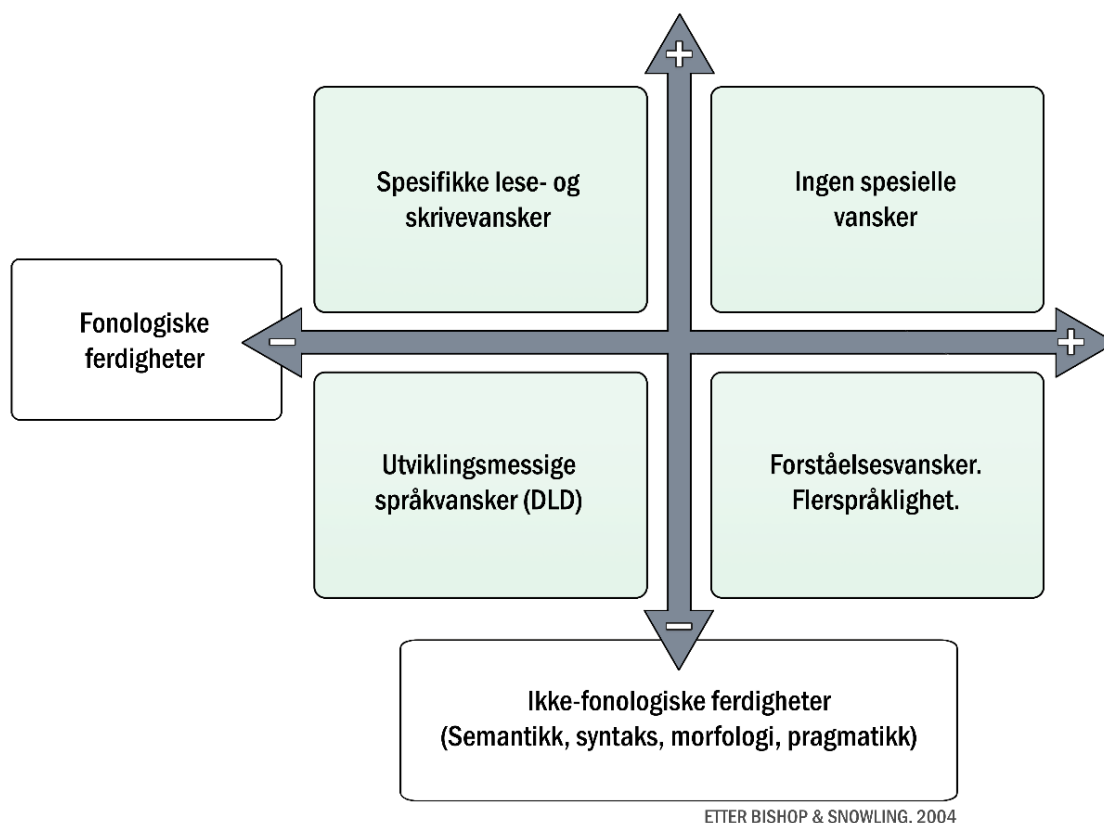
Fasting og Olsen (2021) peker på viktige elementer i det tilretteleggende perspektivet, som det å tidlig identifisere utfordringer og sette inn tiltak umiddelbart. Gjennom tett samarbeid med hjemmet, kartlegginger, observasjoner og samtale med barnet/ eleven kan vi oppdage og identifisere utfordringer tidlig. Når et barn ikke har adekvat utvikling innenfor språk- eller motorisk utvikling eller scorer under gjennomsnittet for jevnaldrende på kartlegginger, må vi undersøke hva dette kan henge sammen med. [Eksempel fra arbeid med førspråklig utvikling og felles oppmerksomhet PAST- team.docx](#)

Tidlig innsats

I Vestre Toten kommune gjør vi følgende:

Barnehage	Skole
Samtale med barn og foreldre	Samtale med barn og foreldre
Benytt pedagogisk analyse (læringsmiljø og pedagogisk analyse) – “Hva kan det henge sammen med?”	Benytt LP- analyse (læringsmiljø og pedagogisk analyse) – “Hva kan det henge sammen med?”
Observasjoner	Observasjoner
Kartlegginger	Bruk kartleggingsplan for skole
Stafettlogg	Stafettlogg
Tiltak innenfor det ordinære (nivå 2), lekegrupper, språkgrupper, osv.	Tiltak innenfor det ordinære (nivå 2), intensive kurs, klassekurs (pre- og post-test). Dokumentasjon intensiv opplæring for 1.-4. trinn §11-3 (lagres i elevmappen Elements)
Drøftinger TIT, PPT	Skolekontaktmøte med PPT /drøftinger

Modell som grunnlag for refleksjon rundt språkutvikling og eventuelle språklige barrierer

Modellen til Bishop & Snowling, (2004) er egnet til å forklare forholdet mellom innhold og form i språkutviklingen. Den vertikale linjen er innholdet, de fonologiske ferdighetene, evnen til å gjenkjenne, skille mellom og uttale de ulike språklydene, mens den horisontale linjen er formen; de ikke fonologiske ferdighetene (semantikk, syntaks, morfologi og pragmatikk).

Firkanten øverst til høyre – viser til personer som har “**ingen spesielle vansker**” (pluss på begge ferdighetene). De fleste personene havner her. Det er stor variasjon i ferdigheter hos personer i denne gruppa fra nederste venstre hjørne til øverste høyre hjørne.

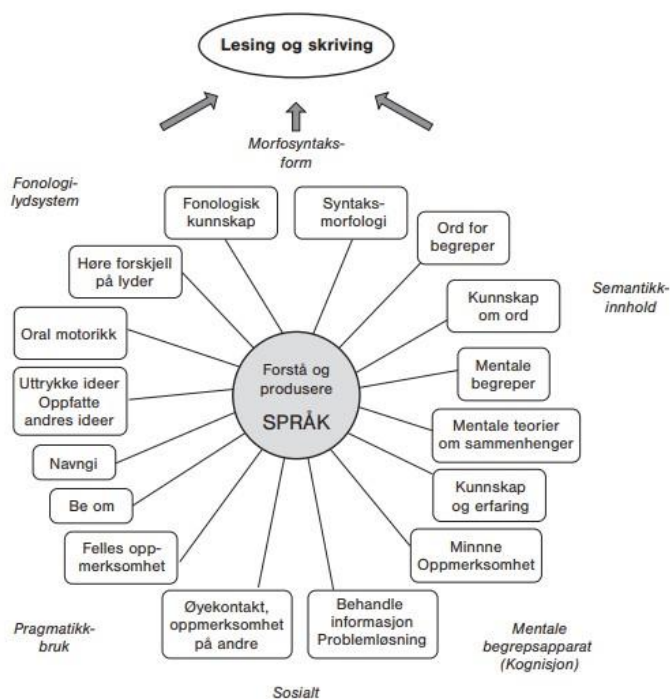
Spesifikke lese- og skrivevansker beskriver personer som strever primært med de fonologiske ferdighetene. Dette kan observeres allerede i barnehagen ved at barna strever med trinnene i språktrappa, språkets formside. En sekundær konsekvens av spesifikke lese- og skrivevansker kan være at de forstår mindre fordi de leser mindre.

Firkanten nederst til venstre gjelder personer med **utviklingsmessige språkvansker (DLD)/ spesifikke språkvansker**. De strever både med fonologi og de ikke- fonologiske ferdighetene (minus på begge). Disse barna strever med å knekke lesekoden. Det blir derfor viktig å undersøke om barnet/eleven har spesifikke lese- og skrivevansker, eller om det er utviklingsmessige språkvansker. Dette er fortsatt en underdiagnostisert gruppe selv om

kartleggingsverktøyene som finnes nå er mye bedre enn tidligere. Barn/ elever som strever med språket bruker ofte korte setninger når de svarer muntlig eller skriftlig og har utfordringer med å forstå instruksjoner eller hva de leser.

Firkanten nederst til høyre viser til personer som blir utsatt for flere språk i det daglige miljøet (flerspråklige) og personer med **forståelsesvansker**. Personer som har svak språkforståelse, havner ofte i denne gruppa fordi de ikke mestrer de ikke- fonologiske ferdighetene; semantikk, syntaks, morfologi og pragmatikk. Disse personene har ikke problemer med det fonologiske (pluss på de fonologiske ferdighetene). Flerspråklige personer finner vi ofte i denne gruppen. Når de mestrer språket bedre, øker forståelsen. Med større ordforråd og bedre forståelse av den grammatiske strukturen vil de etter hvert drifte oppover og havne i firkanten øverst til høyre, "ingen spesielle vansker". Disse barna/ elevene mester ofte det tekniske i avkodingen og skrivingen. Ved å benytte seg av nonord kan en avdekke om det er forståelsen eller det tekniske i lesingen og skrivingen som er utfordrende.

Egebergs språksirkel (2018)

Egil Egeberg (2018) har satt opp alle elementene i språket i en språksirkel, som viser språkets kompleksitet og påvirkninger, som kan gi en god dialog og samtale rundt språkutviklingen.

Alternativ og supplerende kommunikasjon

Noen barn benytter ikke talespråk som fremste kommunikasjonsform, pga. skade, sykdom eller medfødte tilstander. Disse barna har behov for alternativ kommunikasjon. Barn som trenger støtte til sin tale, trenger supplerende kommunikasjon, en støtte i tillegg til talen.

Utdanningsdirektoratet anbefaler å finne tidlig en egnet kommunikasjonsform som:

- ivaretar kommunikasjonsferdighetene barnet eller eleven har på nåværende tidspunkt, og kommer til å få i fremtiden
  - gir barnet eller eleven utviklingsmuligheter
  - gir forventede kommunikasjonsmuligheter, og gjør at barnet/ eleven føler seg vel
- [Alternativ og supplerende kommunikasjon \(ASK\) \(udir.no\)](http://udir.no)

LESING

Fem viktige dimensjoner

Lundberg og Herrlin (2008) beskriver fem viktige dimensjoner for utvikling av leseferdighet: Fonologisk bevissthet, ordavkoding, leseflyt, leseforståelse og leseinteresse. Disse dimensjonene inngår i et samspill, men har også hver for seg et eget typisk forløp.

FONOLOGISK BEVISSTHET

Når vi snakker, er vi stort sett ikke bevisst på de språklydene som bygger opp ordene vi uttaler. Vi er orientert mot innholdet og meningen i det vi sier. Ordene kommer automatisk og uanstrengt, og talen oppfattes som en jevn strøm av lyd. For å bli en fungerende leser og skriver må vi forstå det alfabetiske prinsippet, eller sagt med andre ord "knekke den alfabetiske koden". Det går ut på å forstå at bokstavene representerer språklydene. Bokstavene er m.a.o. koder for lydene. For å forstå hvordan bokstaver kan representere språklyder, må eleven først forstå at de talte ordene, ordstrømmen som kommer ut av munnen kan deles opp i lyddeler: lydsegmenter helt ned til fonemstørrelse. Fonologisk bevissthet er å bli oppmerksom på dette. Denne bevisstheten er altså helt grunnleggende for å komme i gang med ordavkodingen, jf. Frost (2000).

Å avkode er å sette lyder (fonem) på bokstavene (grafem).

Å stave er å sette bokstaver på lydene i talespråket.

ORDAVKODING

Nyeste teorier om avkoding slår fast at det finnes kun en vei mot rask og sikker ord-gjenkjenning. Den går gjennom det fonologiske og morfologiske "landskapet – et landskap fullt av språklige detaljer", [ØLU hefte 3, side 11](#).

Veien har 4 ulike stadier som bygger på hverandre, [ØLU hefte 2, s. 4](#):

1. *Logografisk avkoding*
2. *Delvis fonologisk og kompensatorisk avkoding*
3. *Kontrollert fonologisk avkoding*
4. *Ortografisk avkoding*

Veien har kritiske stadier, hvor utviklingen er avhengig av oppdagelse og gradvis økende kontroll over fonologiske prosesser. Dersom denne veien blir vanskelig, kan eleven spore av og gå inn i ei blindgate – eller blir stående fast.

1. *Logografisk avkoding*
Barnet "leser" ord ved hjelp av ordets "utseende" – form, lengde eller bokstavrekke. Dette stadiet i lesingen av ord bygger ikke på at barnet har forstått det alfabetiske prinsippet, men det har begynt å legge merke til skrevne ord i omgivelsene. Barnet behandler ord som andre bilder. Et barn som "leser" logografisk har ikke kontroll over avkodingen og kommer aldri lenger enn til å mestre lesestoff tilsvarende 3-/4. trinn.
2. *Delvis fonologisk og kompensatorisk avkoding*
Barnet begynner å lese ord på et enkelt nivå ved hjelp av bokstavens lyder som de trekker sammen til ord. De kombinerer lesingen med logografiske og andre

kompensatoriske strategier som bilder, og innholdet i temaet de leser om. Ordforråd og forkunnskaper kan også støtte opp under avkodingen og kompensere for ufullstendig alfabetisk koding. Eleven leser langsomt og er enda usikker på både avkodingen og stavingen av ord. Lesingen kan fremstå som noe unøyaktig og preget av gjetting. I denne fasen skal elevene tilegne seg "verktøyet" (den fonologiske strategien) som skal gjøre dem i stand til å lese alle ord nøyaktig. De trenger derfor støtte og mye tid – og ro rundt seg. Dette er det mest krevende stadiet.

3. Fullstendig og kontrollert fonologisk avkoding

Elevene leser alle bokstavene i ordene, koder bokstavene om til lyder/fonemer og etter hvert stavelser som de trekker sammen til ord (syntese) som gir mening. I denne fasen oppdager elevene komplekse (skr-), sammensatte (skj-) og irregulære bokstavkombinasjoner (gi). De sammenligner og grupperer lydrette og ikke-lydrette ord, og utvikler stadig mer kunnskap om ordstrukturer. Eleven leser langsomt, men følger med på egen lesing. Tempoet øker gradvis når elevene automatiserer innlærte ferdigheter kombinert med stadig nye oppdagelser av uvanlige ortografiske forhold og meningsbærende deler i ordet (morfemer). Eleven utvikler samtidig gode staveferdigheter.

4. Ortografisk avkoding

På dette nivået gjenkjenner leseren det trykte ordet umiddelbart på bakgrunn av nøyaktig kjennskap til vanlige og spesielle ordstrukturer i ordet. Elevene utforsker ikke-lydrette ord og kombinerer med kunnskap om sammensatte ord og meningsbærende elementer i ord (morfemer). Morfologiske strategier (gjenkjenner ord i ord, forstavelser, endelser) og syntaktiske strategier (leser ordene i sammenheng med hverandre innenfor et avsnitt, en tekst) tar over. Lesetempoet øker raskt, men nye og vanskelige ord avkodes fortsatt fonologisk. Eleven som har nådd dette stadiet, er en sikker og rask leser med gode staveferdigheter. Gode lesere mestrer vanligvis alle avkodingsstrategiene, og skifter fleksibelt mellom dem, avhengig av hva slags ord de skal avkode i øyeblikket.

Oppsummering avkoding

Det er to hovedmåter å avkode ordene på:

Den fonologiske strategien: leseren setter lyd på eller omkoder enkeltbokstavene eller grupper av bokstaver (stavelser) til språklyder eller større lydenheter og trekker dem sammen til en "lydpakke". Lydpakken som oppstår veileder leseren i å finne det uttalte ordet, og med det betydningen.

Den ortografiske strategien: leseren gjenkjenner ordene med én gang ut fra ordets struktur og ortografi. Dette kan forveksles med å lese ordene som bilder (logografisk), men er likevel en vesentlig annen måte å lese ordene på. Ordbilder er helhetlige uten at alle detaljene er på plass. For eksempel kan det være vanskelig å se forskjell på flaske og flakse hvis elevene bruker logografisk strategi og kan føre til mye gjetting og usikkerhet. Når en elev de første skoleårene lærer å lese ved hjelp av fonologiske strategier, bygger de gradvis opp nøyaktig kunnskap om ordene, både om lydrette og ikke-lydrette ord, og lærer etter hvert å gjenkjenne ordene på grunnlag av denne nøyaktigheten. Ortografiske strategier oppstår som et resultat av mye og nøyaktig lesing. Øvelse og automatisering av den fonologiske strategien er en forutsetning for utvikling av slik sikker ordgjenkjenning.

En leser er fortløpende på vei til å bli en enda bedre leser, og slik blir lesing en ferdighet i utvikling – den er stadig i forandring og ikke noe som er lært én gang for alle. Avkoding er derfor noe det må jobbes med gjennom hele skoleløpet.

Se ØLU hefte1, s. 8-9, og [ØLU hefte 2, s. 4-5](#).

LESEFLYT

Leseflyt er ikke helt det samme som automatisering. Å lese flytende vil si å gi liv til setninger eller tekster, å få frem den riktige setningsmelodien når en leser høyt. Flytende lesing kan oppstå når en elev leser en tekst hvor de aller fleste ordene kan gjenkjennes på et ortografisk nivå. 95 % av ordene må være lette å lese. Noen få vanskelige ord håndteres ved å ta i bruk den fonologiske strategien eller ved å bruke holdepunkter fra teksten for øvrig. Å lese flytende er en forutsetning for å kunne forstå en tekst på et dypere nivå. Vi kan si at flyt danner broen mellom avkodingen og forståelsen, jmf. Lundberg og Herrlin, 2008. Den som leser flytende, behøver ikke å konsentrere seg om å identifisere de skrevne ordene, men kan i stedet rette oppmerksomheten mot innholdet i teksten. M.a.o. elever som leser flytende, kan identifisere ord og forstå samtidig. Leseflyt beskrives som en integrering av automatisert avkoding og forståelse. Dette krever at leseren raskt registrerer grammatisk informasjon inni og mellom ordene, slik at det skapes et overblikk over større meningssammenhenger. Dette er hørbart ved høytlesing.

LESEFORSTÅELSE

Syn på lesing og læring.

Lesing er et møte mellom leser og tekst, der leseren henter ut mening og konstruerer eller skaper mening i teksten. Kunnskapen overføres m.a.o. ikke passivt fra lærer til elev, men den enkelte konstruerer kunnskapen *sin* i møtet med ny informasjon, ut fra det hun/han kan og har erfart tidligere. Dette synet på lesing bygger på et sosialkonstruktivistisk læringsssyn som bl.a. Vygotsky og Bruner står for. Det innebærer at leseren er aktiv og tenker mens han leser. Ifølge dette teoretiske perspektivet oppstår og utvikles kunnskap innenfor et sosialt og kulturelt felleskap hvor man trenger å samarbeide med andre for å etablere nye kunnskaper. Når man skal forklare noe til andre, må man først forstå det selv.

Hva er god leseforståelse?

Leseforståelse defineres som prosesser hvor leseren selv *henter ut og konstruerer* mening i en tekst jmf. Refsahl og Anmarkrud (2010). Et slikt syn på leseforståelse vektlegger to sider ved det å forstå en tekst.

På den ene siden skal eleven *hente ut informasjon fra en tekst*, altså hente ut den meningen eller informasjonen som forfatteren har lagt inn i teksten. På den andre siden handler det om at eleven skal *tolke og trekke slutninger av det leste, samt reflektere over innholdet og vurdere det kritisk*. Det siste er en langt mer aktiv prosess der leseren *konstruerer* eller *skaper* egen mening gjennom å reflektere og tenke. Det forutsetter at eleven greier å knytte den informasjonen han eller hun har hentet ut fra teksten til den kunnskapen (bakgrunnskunnskap) han eller hun allerede har om det saksområdet teksten handler om.

God og dyp forståelse av en fagtekst forutsetter altså to prosesser som henger nøye sammen: å *hente ut informasjon* fra teksten og *konstruere* egen mening. Leserens konstruksjon av mening må nødvendigvis bygge på den informasjon som forfatteren har lagt inn i teksten, for leseren kan ikke konstruere hva som helst og likevel hevde at teksten er forstått.

Forutsetninger for å oppnå god leseforståelse

I løpet av skoletiden skal elevene lese seg gjennom utallige sider med fagtekst. Fagene og tekstene er ulike, men målet med lesingen er det samme. Det skal resultere i mer kunnskap og ny innsikt, samt danne grunnlag for egne meninger.

God leseforståelse krever at eleven har gode *avkodingsferdigheter* (rask og uanstrengt) og vet hva *ordene* i teksten betyr (ordforråd). Videre kreves det *bakgrunnskunnskap* som er relevant for teksten. Det kan være faktakunnskap, språkkunnskap som sjangerkunnskap, kunnskap om språklige, litterære og pedagogiske virkemidler samt grammatikkunnskap, endelser og bøyingsformer.

Lesemotivasjon er også en viktig faktor. Gode lesere er i tillegg aktive under lesing og *leser strategisk*, det vil si at de er i stand til å velge riktig lese måte (strategi), og de er villige til å legge ned den nødvendige arbeidsinnsatsen som skal til for å forstå den aktuelle teksten. Med andre ord, gode lesere har kontroll på egen lesing.

Hvordan utvikle god leseforståelse?

God leseforståelse kommer ikke av seg selv og *ikke* bare ved å lese mye. Det krever systematisk undervisning fra 1. trinn som innbefatter innlæring av lese- og læringsstrategier, bakgrunnskunnskaper og lesemotivasjon. Lærerne sikrer kontinuerlig at elevene har de nødvendige forutsetningene på plass for å forstå fagtekstene på sitt trinn og hjelper dem til å bli strategiske lesere.

Å lese strategisk

Det å ha gode funksjonelle lesestrategier innebærer å være bevisst og ha kontroll over det man gjør, og ha muligheter til å endre strategier når noe ikke fungerer så bra.

Strategisk lesing innebærer at elevene er aktive *før* de begynner å lese, *under* lesing og *etter* lesing. I hver av de tre fasene utføres bestemte ting. Det kan læres gjennom systematisk og målrettet undervisning. Se planene for de ulike trinnene.

Det å lære seg en strategi krever i begynnelsen stor grad av oppmerksomhet fra elevens side. En elev som opparbeider seg flere erfaringer med og kompetanse i bruk av lesestrategien, vil etter hvert kunne bruke den intuitivt, uten å måtte tenke så mye på det. Leserens må mao. tenke mens han leser.

Førforståelse

Med førforståelse menes den innsikt lesere har når de møter en tekst. For å konstruere mening i tekst må man utnytte kunnskap om en selv og livet generelt, om ord, setningsstruktur, sjangere og om egen lesing. Betydningen av å utnytte egne

bakgrunnskunnskaper og erfaringer før lesing er vel dokumentert. Jo mer en tar med seg inn i teksten, jo mer vil en kunne hente ut av den. Mange elever trenger undervisning, veiledning og mye støtte for å lære hva de kan gjøre og for å reflektere over arbeidet i førlesingsfasen. Førforståelse er når eleven orienterer seg i teksten før lesing, utnytter egne forkunnskaper for å foregripe innholdet samt vurderer (opprettholder eller endrer) egne antakelser.

Læringsstrategier/ forståelsesstrategier/ lesestrategier

I Overordnet del står det om å lære å lære:

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til selvstendighet og mestringsfølelse. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring hele livet. Det krever at lærerne følger elevenes utvikling tett og gir dem støtte tilpasset deres alder, modenhets- og funksjonsnivå.

Ved å reflektere over egen og andres læring kan elever litt etter litt utvikle bevissthet om egne læringsprosesser. Elever som lærer å formulere spørsmål, søke svar og uttrykke sin forståelse på ulike måter, vil gradvis kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. Gjennom arbeid med faglige utfordringer vil elevene få kunnskap om hvordan de lærer og utvikler seg i faget. Dypere innsikt utvikles når elevene ser sammenhenger mellom kunnskapsområder, og når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

Til tross for elevenes egeninnsats og bruk av læringsstrategier vil enkelte ha utfordringer med å lære. Årsakene er ofte mange og sammensatte. Ambisjonen om å utvikle evnen til livslang læring hos alle elever krever derfor en bred tilnærming fra skolen. [2.4 Å lære å lære \(udir.no\)](https://www.udir.no)

Å lære å lære

Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over sin egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og tilegner seg kunnskap på selvstendig vis.

Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, bidrar det til **selvstendighet og mestringsfølelse**. Opplæringen skal fremme elevenes motivasjon, holdninger og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring hele livet. **Det krever at lærerne følger elevenes utvikling tett og gir dem støtte tilpasset deres alder, modenhets- og funksjonsnivå.**

Ved å reflektere over egen og andres læring kan elever litt etter litt utvikle bevissthet om egne læringsprosesser. Elever som lærer å formulere spørsmål, søke svar og uttrykke sin forståelse på ulike måter, vil gradvis kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. Gjennom arbeid med faglige utfordringer vil elevene få kunnskap om hvordan de lærer og utvikler seg i faget. Dypere innsikt utvikles når elevene ser sammenhenger mellom kunnskapsområder, og når de behersker et mangfold av strategier for å tilegne seg, dele og forholde seg kritisk til kunnskap.

Metakognisjon

Metakognisjon er evnen til å tenke om sin egen tenkning, sin egen forståelse og sine egne læringsprosesser.

Metakognitive elever kontrollerer egen leseforståelse og læringsprosess, og de reflekterer over anvendte lese-/ læringsstrategier. De målretter lesingen sin, vet hvordan de leser og arbeider for å nå målene sine og justerer lese måter. De aktiverer bakgrunnskunnskaper og predikerer innholdet. Før elevene begynner å lese, velger de lese måte og lesestrategier ut fra læringsmål. Hvorfor skal jeg lese denne teksten? Hvordan skal jeg lese den? Hvordan skal jeg arbeide for å nå læringsmålene?

Under lesing venner de seg til å skille ut det de forstår, det de nesten forstår, og det de ikke får med seg i det hele tatt. De vet hva de skal gjøre når de ikke vet. De stopper opp ved ord og uttrykk de ikke forstår, setninger som synes uklare, meninger/synspunkter de undrer seg over/og eller som engasjerer/provoserer. De stiller spørsmål, gjenkaller og reflekterer. De justerer hypotesene sine under og etter lesingen.

Elevene utvikler kognitiv innsikt når de noterer underveis, enten i form av refleksjonslogger eller i ulike skjema for å strukturere og bearbeide informasjon. Samtaler mellom elevene ([læresamtaler](#)/ fagsamtaler) som utfordrer egen forståelse gir umiddelbar respons på egne tanker. Slik utvikles og justeres egen forståelse. [Se ØLU hefte 8.](#)

Til tross for elevenes egeninnsats og bruk av læringsstrategier vil enkelte ha utfordringer med å lære. Årsakene er ofte mange og sammensatte. Ambisjonen om å utvikle evnen til livslang læring hos alle elever krever derfor en bred tilnærming fra skolen. [2.4 Å lære å lære \(udir.no\)](#)

Anmarkrud og Refsahl (2010) beskriver begrepet *lesestrategier* som en spesialisert form for *læringsstrategier* som elever bruker når de skal lære fra en tekst. Overgangen mellom de to begrepene er relativt flytende og ikke absolutte.

Forenklet kan man si at lese- og læringsstrategier kan defineres som det en leser gjør *utover* det han/hun må gjøre for å lese en tekst. Dette kan være tankemåter og handlinger som elevene utfører for å forstå og lære seg innholdet i teksten. Læringsstrategier fokuserer på den enkelte elevs læring og gjør eleven til *subjekt* i læringsprosessen.

Det er beskrevet mange ulike strategier som en leser kan benytte seg av for å skape forståelse og læring. Noen strategier er enkle og grunnleggende som *repeteringsstrategier*, mens andre er mer sammensatte og kompliserte som f.eks:

- **Overvåkingsstrategier** brukes for å vurdere og/eller kontrollere egen forståelse *før, under og etter* lesing. *Eksempler: vurdere vanskegrad på en tekst, overvåke og oppklare egen språkforståelse under lesing, stille seg spørsmål til teksten, 5 trinn for ordoppklaring, gjenfortelle tekstinnholdet til en annen person.* (Se Anmarkrud og Refsahl, 2010). Anmarkrud & Refsahl anbefaler å starte med overvåkningstrategier.
- **Utdypingsstrategier** som kan være å: *visualisere tekstinnhold, stille spørsmål og søke etter svar, foregripe det som kommer, sammenfatte, bruke VØL-skjemaet.*
- **Organiseringsstrategier** brukes ofte sammen med utdypingsstrategier og hjelper eleven til å få bedre oversikt over tekstinnholdet. De brukes for å skape

sammenheng mellom ulike deler av en tekst eller mellom tekster og finne strukturer i lærestoffet. Eksempler på strategier og organiseringsverktøy: søke etter hovedmomenter, lage tankekart, begrepskart og kolonnenotater, bruke prosessnotat.

Strategiene fra alle de fire kategoriene utfyller hverandre og tjener ulike hensikter. Alle strategiene vil ikke egne seg på alle trinn, men på hvert trinn lærer elevene å beherske noen få nye strategier som lærerne velger ut. Grunnskolen har laget en oversikt over når elevene skal starte opp med strategiene. Noen av strategiene starter naturlig nok allerede i barnehagen.

Læringsstrategier

Oversikt over når strategiene introduseres i Språkplanen

Læringsstrategier	BHG	1. trinn	2. trinn	3. trinn	4. trinn	5. trinn	6. trinn	7. trinn	8. trinn	9. trinn	10. trinn
Aktivere forkunnskaper											
Begrepskart											
Tegnekart/ tankekart											
Gienfortelling/ sammendrag											
To-kolonnenotat											
Flerkolonnenotat											
VØL- skjema											
OBI-/BISON- overblikk											
Tenkeskjema matematikk											
Lage spørsmål til tekst FoSS											
Logg											
Læresamtale											
Nøkkelord/-setninger											
Prosessnotat- matematikk											
Venndiagram/ samskjema											
Begrepsbank											
Vurdere egen strategibruk											

Lesestrategier/ ulike måter å lese på

<p>Knyttneveprøven blir brukt for å sjekke om en tekst/ bok passer leseren når hen leser på egenhånd.</p> <p>Start med å lese en tilfeldig side eller tekst og bøy en finger for hvert ord som er vanskelig å lese eller vanskelig å forstå hva betyr. Har du fem fingrene nede, må du prøve å lese en annen tekst eller bok. Har du mindre enn fem fingre nede kan teksten/ boka passe for deg.</p>	<p>Tekstsjekk ligner på knyttneveprøven. Når du benytter deg av denne metoden bruker du ikke hånden, men merker deg ordene du synes er vanskelig å lese eller vanskelig å forstå hva betyr. Enten ved å skrive dem ned, bruke en markeringstusj eller streke under ordet.</p> <p>Finder du flere enn fem ord bør du lese et avsnitt til på samme måte, undersøke hva ordene betyr (ordbok) eller finne en ny kilde/ bok.</p>
<p>Høytlesing er når de voksne leser høyt for barna/ elevene eller når barna leser høyt for voksne, andre barn eller seg selv. Å bli lest høyt for har en stor verdi for barnets språkutvikling. Når voksne leser høyt for barna modellerer de god lesing og gir samtidig alle barna mulighet til samme tilgang til innholdet.</p>	<p>Dybdelesing betyr å forstå teksten og informasjonen du finner i teksten. Vi reflekterer og tolker informasjon om det vi leser om, og kan sette det i sammenheng med andre ting vi kan fra før, eller utvikler nye knagger vi kan henge den nye kunnskapen på. Ofte bruker vi kritisk lesing når vi går i dybden i en tekst.</p>
<p>Kritisk lesing betyr å stille spørsmålstegn ved det du leser. Du må forholde deg til innholdet, men også hvordan budskapet i teksten formidles.</p>	<p>Korlesing/ samlesing betyr å lese høyt sammen. En voksen leder lesingen og modellerer hvordan teksten skal leses med tanke på pause, flyt og innlevelse.</p>
<p>Hurtiglesing/fotolesing bruker vi helst når vi leser aviser eller ukeblader. Dette på grunn av oppsettene på disse tekstene. Vi kaster et raskt blikk på bilder, overskrifter osv. for å få et overblikk.</p>	<p>Letelesing/ skanning brukes når en skal lete etter noe i en tekst. F.eks. et årstall, svar på et spørsmål. All teksten leses ikke nøye, men en skanner avsnittet på let etter informasjonen en er ute etter.</p>
<p>Nærlesing/ dybdelesing er å bruke strategiene i, før, under og etter lesing, for å bearbeide teksten slik at en lærer noe av det en leser.</p>	<p>Ikke- lineær lesing/ lesing av multimodale og sammensatte tekster, handler om lesingen vi benytter når vi leser på nett. Leserens må sammenfatte og vurdere ulik informasjon fra alle tekstene de leser.</p>
<p>Mengdelesing betyr å lese store mengder, over lengre tid. Lese for fornøynens skyld. Ha ro og tid til å lese en bok med mange sider eller en lengre tekst.</p>	<p>Repetert lesing handler om å lese samme avsnitt eller tekst flere ganger. Ved repetert lesing øver vi på å lese ord så mange ganger som mulig, for å få bedre flyt i lesingen og for å få med oss det vi leser bedre. Når du har lest et ord mange ganger, bruker du ikke energi på å avkode ordet, men å forstå meningen i det du leser.</p>
<p>Stillelesing handler om å lese «inni seg». Den er vanligst å benytte seg av både når en skal letelese og under opplevelseslesing.</p>	<p>Skumlesing/ skimming benyttes når en skal skaffe seg oversikt over stor mengde tekst. Strategien BISON er et godt eksempel, når en ser på bilder, innledning, overskrifter, siste avsnitt f.eks. Lineær lesing minner om å skumlese. Vi leser kun den første linjen i avsnittet og skanner diagonalt fra venstre til høyre hjørne. Forskerne beskriver det som å lese uten å forstå.</p>
<p style="text-align: center;">Opplevelseslesing rører en leser følelsesmessig, gjennom innlevelse, opplevelse og engasjement. En leser for å lese!</p>	

Hvordan lærer elevene å utvikle og bruke strategiene?

Målet med opplæringen er at elevene får god forståelse og integrert og fleksibel strategibruk. Hensikten er at elevene får en forståelse av at de faktisk kan kontrollere egen lesing og lesemestring og selv kan si fra, når en tekst er for vanskelig.

Undervisning som er systematisk, skjer over tid, og i alle fag har best effekt. Forskning viser at lærerne er avgjørende for den enkelte elevs læring. Lærerens samhandling med elevene er en svært viktig faktor i strategiutvikling, og aktive og støttende lærere virker positivt inn på elevenes motivasjon til å ta i bruk strategiene.

Ved innføring av strategiene blir begrepene *modellering* og *gradert støtte* (scaffolding) sentralt i interaksjonen. Med gradert støtte menes at lærerne bruker strategien sammen med eleven fra starten, og trekker gradvis tilbake støtten når eleven har lært seg strategien og kan bruke den på egenhånd. Hjelp fra lærer tilpasses elevens ferdighetsnivå.

Innlæringen av den type ferdigheter skjer gjennom sosiale og interaktive prosesser, gjennom at elevene deltar i et lærende fellesskap, for eksempel samtalegrupper hvor de bruker språket allsidig, leser, lytter, skriver og har muntlig framføring. Olga Dysthe (2001) beskriver det også som en sosial prosess hvor elevene for eksempel i samtalegrupper diskuterer prosessen og tenker "høyt" sammen. Forskning viser at det er først når læreren kombinerer leseundervisning med rom for samarbeid rundt lesing og tekstinnhold at eleven begynner å lese mer og fra et bredere utvalg av litteratur, samt benytter seg av strategier for forståelse (internaliserer kunnskapen).

Strategiopplæringen utføres av hver enkelt faglærer som bruker strategiene i sin undervisning, ikke som noe som kommer i tillegg. Det er for eksempel naturfaglæreren som best kan gi elevene innsikt i hvilke lesestrategier som egner seg best til de ulike temaene i faget. Lærerne sørger for at elevene viderefører strategiene i sitt eget læringsarbeid.

Kollegialt samarbeid

Forskning viser at elever som leser strategisk gjør det bra i skolen. Det påpekes også at læreren er avgjørende for den enkelte elevs læring, og at langsiktig undervisning i bruk av strategier gir svært gode resultater.

Det ligger en stor utfordring i å undervise elevene i å forstå det de leser, og hjelpe dem til å bruke kunnskapen for å nå egne læringsmål. Gode leselærere utnytter ulike lærings situasjoner til å arbeide med strategiene. Når elevene likevel skal lese, vil dette arbeidet både styrke forståelsen og gjøre dem til bedre og mer strategiske lesere, jmf. Roe, (2008).

Målet er at elevene etter hvert intuitivt skal tenke: "Slik gjør jeg når jeg leser en tekst". Det krever langsiktig og nært samarbeid mellom lærerne som innebærer at de samarbeider og jobber med å integrere de samme strategiene i sine fag/bruker samme oppskrift.

Felles ansvar

Strategiopplæring er et felles ansvar for lærerteamet. Opplæringen bør utgjøre en integrert del av fagopplæringen og utføres av hver enkelt faglærer. Når en læringsstrategi er lært og innarbeidet innenfor ett fag, skal den overføres og anvendes i nye sammenhenger og på tvers av fag. Elevene skal fritt ta i bruk en læringsstrategi når det er hensiktsmessig uavhengig av fag. Dette trenger elevene hjelp til, og den hjelpen er det først og fremst faglærerne som kan gi.

Det er et sentralt mål for all strategiopplæring at elevene overfører det de har lært til nye sammenhenger. Da trenger elevene også å møte strategiene i flere sammenhenger og i flere fag, innenfor samme læringsperiode.

Planlegging og evaluering av undervisning i leseforståelse

Når undervisningen i leseforståelse skal planlegges bør læreren ta stilling til følgende spørsmål

- Hvilken strategi skal vi arbeide med i dag? Anmarkrud og Refsahl, 2010, kap.2
- Hvordan skal vi arbeide med strategien? (kap. 3)
- Hvilke bakgrunnskunnskaper vil elevene trenge i forbindelse med denne teksten, og hvordan kan jeg hjelpe dem til aktivt å bruke dem? (kap. 4)
- Hva kan jeg gjøre for å motivere elevene i dag? Vet elevene hvorfor de skal lese denne teksten jeg gir dem? Klarer elevene mine å se sammenhengen mellom egen innsats, strategibruk og lesemestring? (kap. 5)

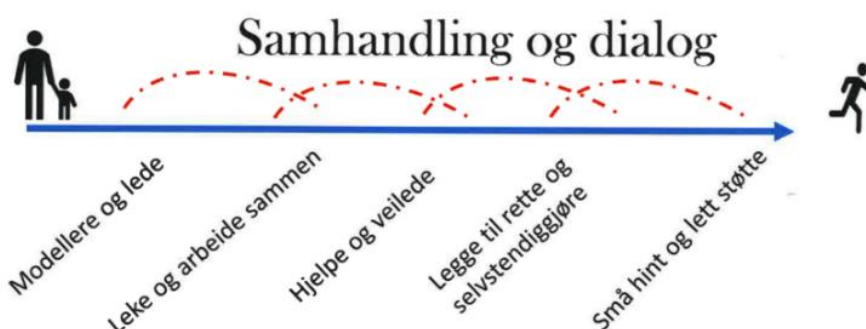
Mediert læring - metode for gjennomføring/implementering -

Noen stikkord:

1. Lærer instruerer og viser eleven hvordan det kan gjøres (*modellerer og lede*).
2. Lærer og elev gjennomfører oppgaven /leser teksten sammen (*samarbeid – dialog, leke og arbeide sammen*).
3. Eleven prøver selv, men får nødvendig hjelp og støtte av lærer (*gradert støtte, hjelpe og veilede, legge til rette og selvstendigjøring, små hint og lett støtte*).
4. Eleven mestrer strategi eller ferdighet alene, øver seg på å bruke den i nye sammenhenger (*Automatiserer og integrerer den i lesingen*).

Etter modell av Vigdis Refsahl fra [ØLU hefte 3](#).

Mediering innenfor barnets eller elevens nærmeste utviklingszone

Modellering

Når vi snakker om å modellere, handler det om å vise hvordan noe skal gjøres og mottageren imiterer. I klasserommet vil det være essensielt at lærerne viser hvordan en skal f.eks. bruke Knyttneveprøven på ulike tekster eller bøker. For noen kan det bety at de trenger mange repetisjoner både i fellesskap og individuelt, slik at de klarer det på egenhånd.

Leseinteresse/motivasjon

Gode lesere er strategiske, de bruker bakgrunnskunnskapen sin aktivt og bevisst for å forstå en tekst, og de er villige til å legge ned den nødvendige arbeidsinnsatsen for å forstå den aktuelle teksten.

De tre komponentene, *lesestrategier*, *bakgrunnskunnskap* og *motivasjon* spiller nøye sammen i et gjensidig forhold i leseundervisningen. Har en elev for eksempel tilegnet seg gode lesestrategier, er resultatet ofte bedre forståelse og dermed mer kunnskap. Bruk av gode lesestrategier gir mestringsopplevelser, noe som bidrar til økt motivasjon for lesing.

Når målet er å utvikle god leseforståelse, må lærerne legge like stor vekt på å motivere elevene som å lære dem gode lesestrategier. Elever med indre motivasjon leser fordi det er spennende og interessant, og fordi de ønsker å lære noe av lesingen. Det å ha lyst til å lese fordi noe er spennende og interessant, er et viktig grunnlag for å fortsette å lese.

Det er flere forhold som avgjør om en elev vurderer en tekst som interessant og spennende. Relevant *bakgrunnskunnskap* om temaet som behandles i teksten og tekstens *lesbarhet* har stor betydning. Lesbarhet handler om hvor lett eller vanskelig en tekst er å lese.

Elever som mange ganger har opplevd at de har mestret lesing, er mer utholdende når tekstene eller oppgavene er krevende. Det er derfor viktig at lærerne sikrer alle elever gode *mestringsopplevelser*, for eksempel ved hjelp av tilgang til bøker med tilpasset vanskegrad, fagtilpasning og lekser innen elevens mestringszone.

Like viktig er det at elevene ser *sammenhengen mellom egen innsats og leseprestasjoner*. Konkret og målrettet *ros* i forbindelse med innsats, ikke bare prestasjoner samt positive og konstruktive *tilbakemeldinger* som "denne teksten forstod du godt fordi ..." kan hjelpe eleven til å se denne sammenhengen, jf. Ros under "Vurdering".

Syv sentrale faktorer som påvirker elevens motivasjon i lærings situasjonen ([Jmf ØLU hefte 5](#))

- Forventninger om å få til (*selvtillit*)
- Opplevelse av mening (*indre motivasjon*)
- Forutsigbarhet (*trygghet og medbestemmelse*)
- Selvregulering og kontroll (*strategier*)
- Støtte i læringsprosessen (*felles mestring*)
- Positiv attribusjon (*egen bekreftelse*)
- Tilbakemeldinger (*konkrete tilbakemeldinger*)

Hva kan lærerne bidra med for å motivere elevene?

Forskning viser at lærernes innsats når det gjelder å stimulere hver enkelt elev til å oppdage gleden ved å lese en tekst eller en bok har svært stor betydning når grunnlaget skal legges for en varig interesse for lesing. Det er dermed viktig at lærerne hjelper elevene til å finne ut av hva nettopp de liker å lese.

Den amerikanske leseforskeren John Guthrie har i en årrekke vært opptatt av motivasjon som et viktig element i leseopplæringen. Han mener at lærerne må legge like stor vekt på å motivere elevene som å lære dem gode lesestrategier.

Roe (2008) viser til en bok av John Guthrie (*Engaging adolescents in reading*, 2007) hvor han gir eksempler på hvordan elevene kan bli mer engasjerte lesere, og hvordan dette i sin tur kan påvirke både lesekompetanse og den generelle skolemotivasjon. Han trekker blant annet fram *fem motivasjonsområder* som en del av en plan for å motivere elevene: mestringsmål, kontroll og valg, sosial interaksjon, mestringsforventning og interesse.

Mestringsmål

Mestringsfølelse og motivasjon henger sammen. Derfor må lærerne gi elevene mål å arbeide mot, som ligger innenfor rammen av det de vil kunne mestre. Målene må styres i retning av leseforståelse i vid forstand, ikke bare dreie seg om å svare riktig på en oppgave eller prøve.

Kontroll og valg

Når elevene kan foreta bevisste valg, får de et sterkere forhold til det de holder på med. Her må det understrekes at mange elever trenger hjelp til å foreta valg. Det handler om at lærerne gir elevene valgmuligheter i læringsprosessen, mulighet til å påvirke innholdet i fagstoffet, valgfrihet når det gjelder hvordan kunnskapsinnholdet skal presenteres og medbestemmelse på kriterier for vurdering.

Sosial interaksjon

Målet er å fremme elevenes glede over å dele tekstens innhold med andre. Lærerne legger opp til åpne diskusjoner og felles refleksjon og resonnering omkring tekstene. Det er viktig å være oppmerksom på hva den enkelte kan bidra med i samtalen.

Mestringsforventning

Dette dreier seg om at elevene får troen på å lykkes med å lese og forstå, noe som noen av elevene sliter med. Det dreier seg om at lærerne tilpasser tekster, etablerer grunnleggende tillit, bygger opp selvtillit gjennom mål som elevene har mulighet for å nå, og sikrer at elevene har den grunnleggende kompetansen som kreves for å forstå tekstene de leser.

Interesse

Her legges det vekt på at elevene skal oppleve innholdet i tekstene som tiltalende og spennende. Lærerne støtter elevene slik at de kan se sammenhenger mellom det de leser og virkeligheten. Lærerne bygger på og utnytter elevenes personlige interesser, lar elevene få uttrykke personlige følelser gjennom teksten og legger opp til undring, nysgjerrighet og refleksjon.

I boka "Gode lesestrategier", Anmarkrud og Refsahl, 2010, kap. 5, tar forfatterne opp ulike sider ved lesemotivasjonen som det er mulig å jobbe med i klasserommet. På side 11 presenteres en utviklingsmodell som illustrerer utviklingen av lesemotivasjonen hos en elev på mellomtrinnet gjennom fire spørsmål:

Hva liker jeg å lese?
Hvorfor er det viktig å lese?
Hva får jeg til?
Hvorfor gikk det som det gikk?

Mestringstro i lesing

Når en snakker om lesing, vil mestringstro være avhengig av om personen tenker at en kan lese denne boka eller teksten. Har personen positive erfaringer rundt lesing fra før, vil personen ha større tro på seg selv og være mer utholdende i forsøket på å lese teksten eller boken. Dette krever også at elevene er bevisst sin egen lesing og sin egen kapasitet til å mestre (Wigfield et. al 2004, Green 2003).

Elevsyn

Et annet viktig utgangspunkt for utvikling av god leseforståelse er at eleven ser på seg selv som en aktiv handlende aktør som har muligheter for å påvirke egen læring, og som tenker at skolerresultater er noe *jeg* kan påvirke. Et slikt *elevsyn* skapes i et reflekterende klasserom der eleven aktivt er med på å vurdere egen læring. [ØLU hefte 5, s.8 om attribusjon og selvbildebygging.](#)

DIGITAL KOMPETANSE

«Barnehagens digitale praksis skal bidra til barnas lek, kreativitet og læring. Ved bruk av digitale verktøy i det pedagogiske arbeidet skal dette støtte opp om barns læreprosesser og bidra til å oppfylle rammeplanens føringer for et rikt og allsidig læringsmiljø for alle barn. Ved bruk av digitale verktøy skal personalet være aktive sammen med barna. Samtidig skal digitale verktøy brukes med omhu og ikke dominere som arbeidsmåte. Barnehagen skal utøve digital dømmekraft og bidra til at barna utvikler en begynnende etisk forståelse knyttet til digitale medier.» (Fra Rammeplanen)

Digital kompetanse er ferdigheter, kunnskaper, kreativitet og holdninger som alle trenger for å kunne bruke digitale medier for læring og mestring. Digitale ferdigheter er en viktig kompetanse for deltagelse i et samfunn i stadig endring. Utdanningsdirektoratet har delt ferdighetene inn i fem ulike områder; bruke og forstå, finne og behandle, produsere og bearbeide, kommunisere og samhandle og å utøve digital dømmekraft, som en beskrivelse av delferdighetene. [Digitale ferdigheter som grunnleggende ferdighet \(udir.no\)](#)

I Vestre Toten kommune har vi en egen brosjyre med oversikt over [digitale tjenester](#) som elever i grunnskolen har tilgang til. Plan for opplæring av digitale ferdigheter er under utarbeidelse. En plan for digital opplæring utarbeides i 2024/2025.

Brante og Anmarksrud (2021) peker på tre forskjeller ved lesing på nett; leserkontroll, multimodalitet og multiple tekster. Når vi leser på skjerm, er vi avhengige av å kvalitetssikre det vi leser selv. Enten ved å være kritiske til søk, informasjon og kilder, sette sammen ulik informasjon til en helhet for å få en forståelse eller å fylle på med bakgrunnskunnskap for å skape mening.

Når en skal lese en tekst på internett vil ikke denne teksten være kontrollert på samme måte som en læreboktekst eller tekster utvalgt av læreren, vil være. Kontrollen vil være avhengig av leserens strategier om søk, tekstens troverdighet og kildeinformasjon, *leserkontroll*. Brante og Anmarkrud (2021) påpeker at det er viktig at leseren har gode

strategier for å lese kildekritisk. Hvilken informasjon er sann og hvilken er falsk? Studier viser at elevene våre har utfordringer med å skille mellom motstridene informasjon. Det å være kritiske til kilder.

Tekstene vi skal lese på skjerm vil være *multimodale*. Det vil si at det er en blanding av modaliteter; lyd, bilde, video og tekst. Tekster som vi finner i lærebøker vil være satt sammen med et såkalt *designprinsipp* slik at det er tatt høyde for kapasiteten hos leseren. I en tilfeldig tekst på internett kan det være utfordrende for leseren å koble sammen de ulike modaliteten og prosessere informasjonen fra bilder, videoer, lyd og skrift.

Brante og Anmarkrud (2021) skriver videre om tekstens koherens, sammenheng, som en tredje viktig forskjell ved lesing på nett. For å kunne få god nok kunnskap om et emne leseren ønsker å fordype seg i, må en sette sammen deler fra flere tekster, såkalte *multiple tekster*, for å få en forståelse. For å få denne forståelsen på tvers av flere tekster, er leseren avhengig av gode bakgrunnskunnskaper for å kunne sette sammen kunnskapen som trengs, siden det ikke vil være en naturlig koherens mellom ulike tekster.

Lesing på skjerm:

Brante og Anmarkrud (2021, s. 17) har laget en tabell med strategiske spørsmål til hjelp ved digital lesing.

Finne og vurdere informasjon	Forstå informasjon	Formidle informasjon
Strategiske spørsmål		
Hva kan jeg om temaet fra før?	Vet jeg nok om kilden til å forstå teksten riktig?	Vet jeg hvordan jeg skal vise til kilder?
Vet jeg om en god nettside for temaet?		
Kjenner jeg alle mulighetene i søkemotoren?	Vet jeg hvordan jeg skal forstå på tvers av tekster?	Vet jeg hvordan jeg skal bruke kilder til å støtte egen argumentasjon?
Finnes det en «om oss»- side?		
Har jeg gjort et utdypende søk?		
Er informasjonen jeg har funnet oppdatert?		

GODE DIGITALE LESESTRATEGIER (BRANTE & ANMARKSRUD, 2021)

SKRIVING

Barn og elever skal møte skriftspråket tidlig og det skal legges til rette for undring og nysgjerrighet. *Barna* skal få mulighet til å oppdage skriftspråkets funksjon selv og gjennom dialog med de voksne skal de få tilpasset støtte gjennom de ulike stadiene i skriveprosessen. *Oppdagende skrivning* er en sentral læringsaktivitet og metode som er fundert i forståelsen av at *barn tilegner seg lettere fonemanalyse enn fonemsyntese* (Frost, 2011). Det er viktig å lære seg å skrive, fordi skriveprosessen henger tett sammen med språkutvikling slik det er illustrert i språktreet (Law, 2000).

I samarbeidet mellom barnehage og skole, videreutvikler skolen arbeidet som barnehage har startet på. Det første utviklingstrinnet i skrivingen er lekeskrivingen/ den oppdagende skrivingen.

Lekeskriving/ Oppdagende skriving

Lekeskriving/ oppdagende skriving betyr at vi lar barna/ elevene få oppdage skriftspråkets lydside før de har fått en formell bokstavopplæring. Vi legger stor vekt på at barna får oppleve meningsfulle skrivesituasjoner som å rable/lekeskrive slik de naturlig gjør under lek, f.eks. å lage en handleliste til butikken, skrive et julekort, lage en fortelling til et bilde eller forteller fra en tur. Det er rik tilgang på papir og skrivebøker av ulike slag, og vi tilrettelegger ved å ha ulike skriveredskaper og bokstaver/ alfabet synlig i våre miljøer. Når vi legger til rette for oppgaver som gir mening for barna våre, gir dette skrivingen en naturlig kommunikativ funksjon og på den måten forankres skrivingen i *barnets jeg* (Hagtvedt, 2004). Barn tilegner seg skriftspråklig kompetanse ved at de deltar i sosiale aktiviteter sammen med andre barn og voksne. Når barna får skrive i lek og hverdagsaktiviteter vil de utforske skriftspråket uten press om å lære (Hagtvet, 2004). At møte med skriftspråket skjer gjennom leken, gjør at barna erfarer i sitt eget tempo, uten at det stilles krav om at de skal prestere. Der kan de i trygge rammer øve seg på ferdigheter som de ennå ikke mestrer (Hagtvet, 2004). Leken gir barna frihet til å feile når tingene foregår på liksom og leken gir unike muligheter til å øve seg på noe som er vanskelig.

Det er de voksnes ansvar å legge til rette for at barna kan utforske og leke med skrift. Personalet må sørge for at barna har tilgang til variert skriveutstyr og gi de mulighet for å bringe utstyret med seg dit leken foregår, både ute og inne. Særlig rolleleken er en fin arena der skriving kan integreres i leken. Barna vil utvide leken med skriveutstyret og i samspill med andre vil de lett la seg inspirere til å utforske skrift og lesing (Høigård, 2006). Personalet har et særlig ansvar for å oppmuntre barna til å være utforskende i sin tekstproduksjon. Når de voksne møter barnet med anerkjennelse og bekreftelse vil de bidra til at barna opplever glede og mestring i sin utforsking av skriftspråket. Ved å være til stede og i dialog med barna i ulike skriveprosesser vil den voksne fungere som et støttende stillas i barnets skriveutvikling.

Det toårige rommet (siste året i barnehagen og det første året på skolen) baserer seg på verdiene våre, og det er viktig å skape en trygg atmosfære som inkluderer alle slik at de mestrer ut fra sine forutsetninger. Slik blir skriving et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring. En videreføring av det toårige rommet handler om å videreutvikle de ulike

stadiene i skriveprosessen. Lundberg (2009) beskriver skrijving som en kognitiv prosess, og har delt utviklingen inn i fem dimensjoner; rettskriving, setningsbygging og tekstutforming, funksjonell skrijving, tekstskaping og interesse og motivasjon. Skrivesenteret utfyller Lundberg sine dimensjoner med Skrivehjulet og Skrivetrekanten.

Rettskriving

Den første dimensjonen i Lundbergs (2009) dimensjon handler om prosessen fra rabling til ortografisk skrijving. Barnet oppdager tidlig skrevne ord og å imiterer skrift ved å lage kruseduller, border, etterligning av bokstaver når de skriver eller tegner. Etter hvert klarer de å skrive navnet sitt, navn til familiemedlemmer eller f.eks: mamma og pappa. Når de starter med dette, gjenkjenner de ordbildet. Barna er ikke bevisst bokstav- lyd kombinasjon enda. Ofte kan mange barn navn på bokstavene tidlig, og når de starter å analysere lydene vil det være viktig å presisere at det er bokstavlyden vi bruker. Når en skriver og analyserer lydene vil det også være viktig å vite hvor i munnen lydene blir laget. Når barna starter med denne analysen vil det være naturlig å kun skrive konsonantene, siden vokalene ikke "kjennes" så godt i munnen. Etter hvert vil barna skrive fonologisk, lydrett, akkurat det de hører når de analyserer. Utover i læringsprosessen kan det være nyttig å benytte seg av å dele ord i stavelser når elevene analyserer/ skriver. Lundberg (2009) skriver at barna har et finstemt øre, siden de rent lydmessig ikke skriver feil, men oppdager nyanser i språklydene ut fra hvilke bokstavlyder som er satt sammen. Ettersom elevene våre oppdager strukturer og nyanser i det skrevne språket vårt, blir de bedre på den ortografiske skrijvingen. De oppdager at ulike bokstavlyder ikke skrives som de blir sagt, høyfrekvente ord, dobbel/ enkel konsonant, forstavelser, endinger, kunnskap om ordenes oppbygging (morfologi) osv. Elevene er avhengig av å ha mange erfaringer med å lese og skrive slike ord, for at de skal bli automatisert. Se *utviklingstrinnene for rettskriving* s. 58-59 Lundberg (2009)

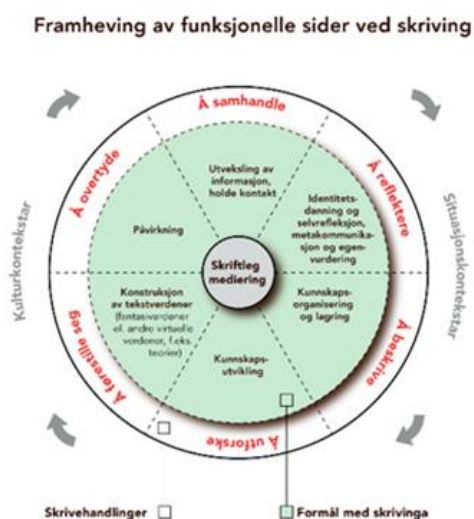
Setningsbygning og tekstutforming

I denne dimensjonen ser Lundberg (2009) også på formsiden av språket vårt, fra skrijving av ord til lengre tekst som kan kommunisere med leseren. I løpet av skoletiden vil tekstene til elevene utvikle seg ved at de blir observante på skriftspråklige standarder, og må ta ulike valg av ord og setningsbygning. Gjennom modellering og samtaler trenger elevene støtte til å lese gjennom teksten sin, for å kunne oppdage for eksempel formfeil, mangel på flyt osv. Når elevene kan revidere og evaluere sine skrevne tekster, mener Lundberg (2009) at elevene er på et avansert stadium i skriveutviklingen. På samme måte som med lesing, trenger elevene å automatisere skrijvingen. Det vil si at de trenger mye skrivetrening og å øve på "skrivekondisen". Se *utviklingstrinnene for setningsbygning og tekstutforming* s. 62-63, Lundberg (2009).

Funksjonell skiving

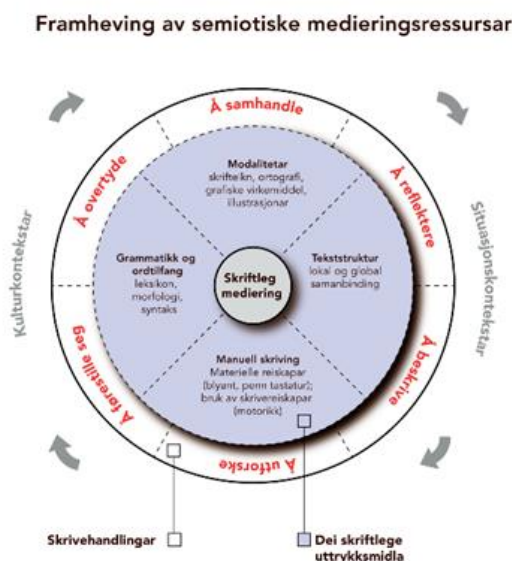
Etter hvert som skriveferdighetene øker, øker også bevisstheten rundt skrivingens funksjon. Når vi skal skrive noe må vi først definere hva vi skal skrive, før vi spør oss hvem mottakeren er; hvem som skal lese det vi har skrevet, og gjør oss noen tanker om hva slags funksjon teksten eleven skriver skal ha? Er det f.eks: et postkort til besteforeldre, bursdagsønsker, pakkelapp, beskrivende tekst om diplodocus eller en forsøksrapport. Elevene må kunne noe om hensikten med det de skal skrive. Se: *utviklingstrinnene for funksjonell skiving* s. 64-65 Lundberg (2009).

Skrivehjulet er teoretisk forankret i en funksjonell forståelse av skiving (Berge, 2005, Evensen, 2020) og videreutviklet av Skrivesenteret (Normprosjektet, læringsstøttende prøver). Modellen visualiserer skiving som funksjon med et samspill mellom handlinger og formålet med handlingene. Ulike [skrivehandlinger](#) er: å samhandle, å reflektere, å beskrive, å utforske, å se for seg og å overbevise. Valg av handlingen tilpasses formålet med teksten, f.eks. en tekst som handler om i de indre organene i kroppen og deres funksjon, kan ha som formål å *organisere og lagre* kunnskap.

I Skrivehjulet er det den «skriftlige verktøykassa» som handler om tekstopppbygging, grammatikk, ordforråd og de materielle redskapene elevene trenger for å gjøre det skriftlige tilgjengelig for leseren. På den måten utfyller Skrivehjulet Lundbergs teori om skriving.

Tekstskaping

Ut fra kjennskap og kunnskap til elevene sine trenger de gode, rike og åpne oppgaver når de skal trene seg i å skape tekst. Lærerne trenger å lage et felles referansegrunnlag for tekstskapingen, f.eks: en tur i nærmiljøet, forfatterbesøk, lesing av en felles bok, se en film, lese en tekst, en gymtime hvor det skjedde noe spennende. Husk å skape og legge opp til idemyldring/ tankeprosess som kan bidra til kreativitet. Lundberg (2009) skriver: *kreativ skriving bør helst bygge på personlige opplevelser som eleven kan reflektere over* (Lundberg, 2009: 66).

Interesse og motivasjon

Den siste dimensjonen Lundberg (2009) nevner, er interesse og motivasjon. Han skriver at det er viktig å gi elevene våre avgrensede skriveoppgaver og skrivemål som er lette å nå. Klassemiljøet må være trygt og aksepterende, for å unngå fokus på skrivefeil eller kort lengde på tekst.

Den didaktiske modellen, [skrivetrekanten](#), kan brukes i dialog med elevene for å utdype det meningsfulle aspektet ved skriving. Skrivetrekanten legger til rette for engasjement og motivasjon gjennom spørsmålene: *Hva, hvem og hvorfor?* og kan tydeliggjøre handlingene og formålet med skrivingen for elevene. Gode skriveprosesser er et fagovergripende arbeid og lærere kan felles bygge et stillas for elevenes skriving gjennom å veilede i fire faser:

- Bygge kunnskap
- Dekonstruerer modelltekster
- Konstruerer tekster i fellesskap

- Skrive individuelt

Fagspesifikk og fagovergripende skriving

Fagspesifikk skriving handler om å bli kjent med de sjangre og det språk som brukes i faget. Undervisningen gir en innføring i tekstene i faget, hvilken språkføring som brukes og se sammenhengen mellom dette og fagets særegne tenke- og skrivemåte. Det er viktig å vise variasjon av tekster. Ulike modelltekster gir eleven støtte i de ulike delene av skriveprosessen

Skriveerfaringene elevene utvikler kan de benytte i andre fag. Når elevene skriver på tvers av fag og sjangre, kalles dette fagovergripende skriving. De ulike deldimensjonene kommunikasjon, innhold, tekstoppbygging, språkbruk, rettskriving og tegnsetting er felles for alle fag. Utforming av tekstene basert på kunnskapsstoff og normer påvirker det fagspesifikke ved tekstene. Det fagspesifikke og det fagovergripende i grunnleggende ferdigheter danner grunnlag for vurdering.

MUNTLLIG KOMPETANSE

Muntlige ferdigheter innebærer å skape mening gjennom å lytte, tale og samtale.

Muntlige ferdigheter er en forutsetning for at barn, unge og voksne skal kunne lære og utvikle seg. Gjennom muntlig aktivitet tilegner de seg kunnskap, både faglig og sosialt. Språk utvikler hele mennesket i de ulike lærende situasjoner vi alle er en del av. Utviklingen av muntlige ferdigheter må ses i sammenheng med utviklingen av lese- og skriveferdigheter. Muntlig aktivitet handler om å legge til rette for samhandling og deltakelse.

Grunnlaget for muntlige ferdigheter legges tidlig i barns liv. Det lille barnet er mottakelig for inntrykk, og gjennom inntrykkene det får, dannes kommunikasjon og språklige ferdigheter. Ta- og gi dialogen mellom barnet og den voksne er starten på et samspill. Gjennom utforskende kommunikasjon omskapes og deles kunnskap. Muntlige ferdigheter gir ord til tanker og følelser og gjennom dialogen utvikler vi vår muntlige kompetanse. Det handler om å lytte til andre, gi respons og være bevisst mottakeren når en selv taler. Muntlige ferdigheter hos den enkelte og den likeverdige dialogen mellom individer er grunnlaget for meningsdannelse, utveksling av meninger og evne til å skifte standpunkt når argumentene tilsier dette.

Likeverdige dialog

Å utvikle muntlige ferdigheter handler om å utvikle hele mennesket. Det er enklere å utvikle sosial kompetanse om vi evner å etablere en kultur for likeverdige dialog. En likeverdige dialog kjennetegnes av at begge opplevelser regnes som likeverdige samtidig som det er tydelig at vi har ulike roller. Den likeverdige dialogen innebærer at de som har voksenrollen viser sine opplevelser, tanker, følelser, grenser, behov, mål og hensikter. De må samtidig vise vilje og evne til å lytte og anerkjenne det samme hos barnet, eleven og den voksne.

Hva er muntlige ferdigheter?

Muntlige ferdigheter er sentralt i alle fag og inngår i all fagundervisning. Muntlige ferdigheter handler både om muntlighet i undervisningen, muntlighet som læringsmetode, og undervisning i muntlighet (Haugsted 1999:33 i Kverndokken, 2016).

Muntlighet i undervisningen handler om å gi eleven de muntlige ferdighetene de trenger for å få utbytte av undervisningen. Muntlighet som læringsmetode handler om å ta i bruk ulike metoder for å aktivere elevene i klasserommet. Undervisning i muntlighet er opplæring i ulike muntlige uttrykksformer med fokus på ulike språklige elementer som lyder, uttale, ord og begreper.

Muntlighet som læringsmetode

Å lære elevene ulike metoder for å samarbeide om læringen er viktig for å utvikle den enkelte og klassemiljøet som helhet. Det finnes ulike metoder for samarbeidslæring. De små, korte dialogene der eleven får rom for selvstendige ytringer sammen med hverandre er særskilt hensiktsmessige for læringsutbytte (Sæbø, Skaftun og Nygard 2021).

I-G-P (individuell-gruppe-plenum) er en enkel metode for å aktivere elevene. Elevene skal tenke individuelt i ett minutt om et gitt tema, f.eks: *Hva vet dere om 22.juli?* Deretter kan de snakke sammen i gruppe/ læringspartner om hva det vet om 22. juli. Til slutt deles det de har snakket om på gruppe i plenum.

Speed date

Be elevene om å forberede seg på et emne, del så forberedelser med en medelev som har forberedt seg på et annet emne i 2 minutter. En elev sitter igjen ved bordet mens den andre roterer rundt i klasserommet. Dette er en øvelse som øver elevene i både å fortelle og å lytte, og det er viktig å være presis på hvilket område som blir øvet slik at elevene blir ekstra oppmerksomme på det.

Muntlighet i undervisning

Målet for de muntlige ferdighetene elevene trenger for å få utbytte av undervisningen er at de:

- bruker verbalspråk, andre ressurser og virkemidler selvstendig og kritisk
- gir respons og samtaler fleksibelt og effektivt i ulike faglige roller og situasjoner
- vurderer egen forståelse og velger relevante strategier
- vurderer komplekse tekster kritisk og ta stilling til innhold og formåle
- drøfter komplekse faglig emner og prosesser med presis fagterminologi
- bygger opp en helhetlig argumentasjon

Undervisning i muntlighet

Det er av stor betydning for elevene at det undervises i ulike muntlige uttrykksformer. Gjennom fokus på de språklige elementene som lyder, uttale, ord og begreper får de den støtten de trenger for å utvikle sin muntlighet. I aktivitet og metoder står det beskrevet ulike verktøy man kan bruke i undervisningen fra gitterskjema til skjema for ord og begreper.

Læringssyn

Læringssyn henger tett sammen med menneskesyn og syn på barn og elever.

Barnehagen skal fremme læring. I barnehagen skal barna oppleve et stimulerende miljø som støtter opp om deres lyst til å leke, utforske, lære og mestre. Barnas nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær skal anerkjennes, stimuleres og legges til grunn for deres læringsprosesser. Barna skal få undersøke, oppdage og forstå sammenhenger, utvide perspektiver og få ny innsikt. Barna skal få bruke hele kroppen og alle sanser i sine læringsprosesser. Barnehagen skal bidra til læringsfellesskap der barna skal få bidra i egen og andres læring.

I grunnskolen bygges det videre på et helhetlig læringssyn. Sosial læring kan ikke skilles fra faglig læring og det blir planlagt aktiviteter og undervisning ut fra det. Videre står det sosiokulturelle læringssynet sentralt i grunnskolens praksis. Det er gjennom dialog og deltakelse i fellesskapet at læring oppstår. Fellesskapet skal gi den enkelte støtte i sin faglige og sosiale utvikling. Egen læring konstrueres i dette sosiale samspillet. Når elevene reflekterer over egen læring, forstår sine egne læringsprosesser og etter hvert tilegner seg kunnskap på selvstendig vis, bidrar det til mestringsfølelse.

Vestre Toten kommune har fokus på læringsprosessen og opplever at barn og elevers medvirkning, undring, nysgjerrighet, skaperglede, kreativitet og engasjement er uttrykk som kjennetegner gode læringsprosesser.

VURDERING

VURDERING SKAL FREMME SOSIAL OG FAGLIG LÆRING OG BIDRA TIL LÆRELYST!

Vurdering er komplekst og handler om flere sentrale områder ved opplæringa, læringssyn, målet med opplæringa, formålet med vurdering, elevens stemme, elevenes motivasjon og lærelyst, og lærernes praksis. Vurderingsforskriften fra 2020 integrerer vurderingen som en del av læringsprosessen derav begrepet *vurdering som læring*. Fagfornyelsen konkretiserer hvordan vurdering skal knyttes opp mot elevmedvirkning og lærelyst. Elevens forventninger til mestring er sentralt for motivasjonen og den avhenger av hjemmet og skolens forventning og tilbakemelding, og de erfaringer de får gjennom skoleløpet.

Skolens forventninger til den enkelte elev om innsats og mestring, påvirker læringen og tro på egne evner og muligheter. Det er derfor avgjørende at skolen møter alle elever med ambisiøse, men realistiske forventninger, og at lærerne utviser et profesjonelt skjønn når de vurderer elevenes læring. Overordnet del

Handlingsrom og lovverk

Å utvise et profesjonelt skjønn handler om å utnytte det handlingsrommet man har som lærer. For å kunne utnytte dette må man kjenne til lovverket som regulerer virksomheten i skolen. Vurderingsforskriften i sin helhet kan leses her:

[Forskrift til opplæringslova - Kapittel 3. Individuell vurdering i grunnskolen og i vidaregåande opplæring - Lovdata](#)

Formålet med vurdering er tydeliggjort i vurderingsforskriften 3.3. Formålet med vurdering er:

- å fremme læring
- å bidra til lærelyst
- å gi informasjon om elevenes kompetanse underveis og ved avslutning av opplæringa.

Det profesjonelle skjønnet, vurdering og læringssyn

Å utvise et profesjonelt skjønn i vurdering av elevenes læring henger også sammen med læringssyn og syn på undervisningen. Språkplanen er fundert i pedagogisk plattform for grunnskolen i Vestre Toten kommune. Læringssynet vårt er forankret i sosialkonstruktivistiske perspektiver på læring og bygger på kognitive og konstruktivistiske læringsteorier (Piaget m.fl) samt på sosiokulturelle perspektiv (Vygotsky). Ut fra et sosialkonstruktivistisk læringssyn legges det vekt på at individuell læring skjer i fellesskapet og i samhandling med andre, innenfor et aktivt læringsmiljø og ved hjelp av medierende prosesser (Olga Dysthe, 2001). Språk - Literacy utvikles altså i samspill med andre, samtidig som den enkelte elev utvikler sine egne tankestrukturer. Eleven lærer seg å se sammenheng mellom ny og gammel kunnskap, mellom fagområder og konstruerer ny innsikt.

Kompetanseutvikling handler om at det som er lært skal kunne brukes i kjente og ukjente sammenhenger, alene eller sammen med andre. Det betyr at skolen må planlegg for god sammenheng i elevens læring i fag og mellom de ulike fagene.

Vurdering har til hensikt å følge med på elevenes kompetanseutvikling og fremme læring. Noen spørsmål en kan stille seg er:

Er elevene på rett vei?

Har elevene tro på egen mestring?

Er det behov for å gjøre endringer?

Hva trenger elevene at læreren modellerer?

Hva trenger elevene av annen støtte for å kunne sette seg egne mål, velge egnede fremgangsmåter og vurdere egen utvikling?

Kartlegginger, observasjon og dialog rundt elevenes læring er et grunnlag for utvikling av skolens praksis.

Lærerens rolle innenfor dette perspektivet er å undervise/veilede elevene i strategier for læring og modellere fremgangsmåter som hjelper dem til å forstå, lære nye ting og søke kunnskap på egen hånd. Undervisningen vektlegger kunnskap og forståelse, individuelle forbedringer, samarbeid, innsats og strategier. Prosesser og individuelle læringsresultater settes i fokus fremfor elevenes prestasjoner.

Underveisvurderingen skal være en integrert del av undervisningen, mens sluttvurderingen skal si noe om elevenes samlede kompetanse. Vurdering i orden og atferd skal informere om orden og atferd, fremme sosial læring og bidra til et trygt og godt skolemiljø i samsvar med overordnet del.

Vurdering av læring og som læring

All vurdering som skjer før avslutninga av opplæringa, er undervegsvurdering.

Undervegsvurdering i fag skal vere ein integrert del av opplæringa, og skal brukast til å fremje læring, tilpasse opplæringa og auke kompetansen i fag. Undervegsvurderinga kan være både munnleg og skriftleg.

Vurdering er altså *vurdering som læring*, men det er også *vurdering av læring*. Vurdering som læring som fremmer læringen og skaper lærelyst skal prege underveisvurderingen. Gjennom å identifisere kompetanse kan læreren planlegge og tilpasse sin undervisning på en måte som fremmer elevenes læring. Tilpasset opplæring er sentralt i arbeidet med å skape mestring og lærelyst. Vurdering underveis er sentralt i utvikling av elevenes selvregulerende evner. Kunnskap om egen kompetanse og lærernes modellering gjør eleven i stand til å justere sine egne læringsstrategier. *Vurdering av læring*, summativ vurdering, skal vise hva en elev mestrer i et fag på et bestemt tidspunkt eller i en bestemt situasjon. [Læringsforståelse- Vurdering som læring .docx](#)

Elevstemmen

Å involvere elevene i vurderingen er et grunnleggende prinsipp i forskriften og K20, og en forutsetning for en praksis med læringsfremmende vurderinger. Elevene skal få lov til å vise sin kompetanse på varierte måter og involveringen kan handle om at de får lov til å være med å bestemme på hvilke måter de skal involveres i vurderingspraksisen.

Elevundersøkelsen fra de siste ti årene viser at elevenes motivasjon for skolearbeid er synkende. Shirley og Hargraves (2021) beskriver sentrale områder for å vekke elevenes motivasjon og engasjement. De er opptatt av at undervisningen må ha en egenverdi, den

må gi mening for elevene og samtidig gi elevene en opplevelse av å være en del av et fellesskap med gode relasjoner. I tillegg til at elevene skal være aktive i læringsprosessen og oppleve mestring. Elevinvolvering i dette perspektivet handler om å involvere elevene utover vurderingspraksisen. Det handler om å involvere elevene i hele læringsløyfen, fra planlegging av undervisningen til valg av metoder og vurderingsmåter. Aktivisering av elevstemmen er en sentral del av arbeidet med å skape lærelyst og viktig for å fremme læring både faglig og sosialt.

Tilbakemeldinger

Tilbakemeldinger gir informasjon om elevenes kompetanse. Den gis ofte på fire nivåer (Hattie og Timperley, 2007). De kan deles inn i oppgavenivået, prosessnivået, selvreguleringsnivået og person-nivået. De to nivåene som er best egnet til å fremme læring er prosess- og selvreguleringsnivået.

Tilbakemeldingene må være godt forankret i målet med opplæringa og faglig relevante for at vurdering skal fungere som redskap i læringsprosessen. De bør vise kvaliteten på elevens arbeid etterfulgt av råd, modellering og veiledning om hvordan eleven kan arbeide for å forbedre seg, uten at eleven blir sammenlignet med andre (Slemmen, 2011). Den bør komme så tett opp mot arbeidsprosessen at elevene har mulighet til å benytte tilbakemeldingen.

Gode tilbakemeldinger gir elevene svar på:

- Hvor er jeg i min læringsprosess? (Viser hvor eleven står med tanke på mål og kriterier er utarbeidet)
- Hvor skal jeg? (Mål og kriterier bør utarbeides sammen med elevene)
- Hva er neste skritt/hvordan kommer jeg dit? (Modellering, støtte (Bruner) og konkretisering av elevens neste utviklingszone (Vygotsky))

Elevene skal lære å få og gi tilbakemeldinger, og de øver på å gi målorientert ros og råd til hverandre. Metoder som kan være til støtte i vurderingsarbeidet finnes i skjemaet, Læringsprosessen, fra 5. - 7.trinn og 8.- 10.trinn. Det viser en måte å strukturere læringsarbeidet for å fremme økt motivasjon.

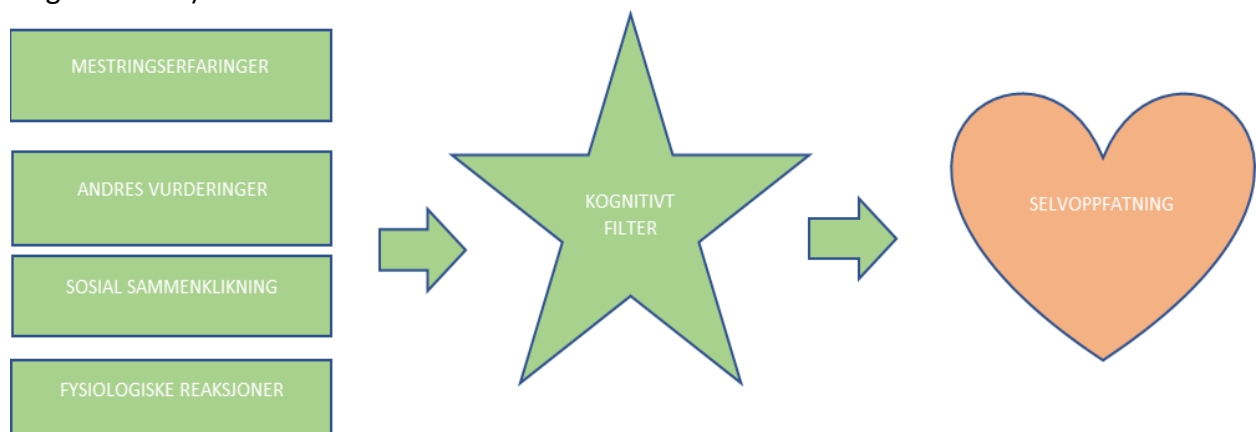

<p>Stopp og reflekter Elevene vurderer sitt eget arbeid ved å ta en pause på et par minutter og reflektere over hva de har lært. Kan også gjøres skriftlig</p>	<p>Læringslogg Lær elevene og lærlingene å føre læringslogg hvor de beskriver hva de skal lære og egen faglig utvikling. Læringslogg gir også en god mulighet for læreren til å følge med på den faglige progresjonen.</p>
<p>Exit-lapper Exit-lapper kan enten skrives på papir eller digitalt. Be elevene notere hva de har lært i løpet av læringsøkta. Da må elevene tenke over hva de har lært og læreren får nyttig informasjon om hva de har fått med seg. Lærere kan bruke tilsvarende teknikk for å kartlegge hva eleven kan eller mestrer på forhånd om et emne de skal i gang med. På bakgrunn av informasjon kan lærerne tilpasse opplæringen og starte der elevene er.</p>	<p>Del eksempler på besvarelser/produkter av ulik kvalitet Be elevene diskutere og rangere besvarelsene/produktene etter kvalitet og begrunne hvorfor. Det hjelper dem til å forstå hva som kreves av en bestemt type oppgave eller arbeid</p>
<p>Vurdere sin egen besvarelse/arbeid Bli enige med elevene om hva de skal legge vekt på i vurderingen (vurderingskriterier eller kjennetegn), og be dem vurdere eller rette egne besvarelser. Mange lærere har også god erfaring med å la eleven foreslå egen karakter dersom læreren bruker karakter som en del av undervisvurderingen. Dette krever øvelse med å forstå vurderingskriterier, kjennetegn på måloppnåelse eller kvalitetskrav, men gir god innsikt for elevene når de får det til. Metodikken krever at lærerne sjekker ut at elevene har oppfattet vurderingskriteriene riktig, og at de foretar vurderinger som noenlunde samsvarer med lærernes. Dersom det er stor sprik mellom elevenes og lærernes vurderinger, gir det et godt grunnlag for diskusjon om hva som kjennetegner en god besvarelse.</p>	<p>Se etter egen læringsprogresjon Elevene eller vurderer og velger ut noen egne arbeider eller ser gjennom dokumentasjon (foto, lyd-/bildeopptak, beskrivelser) de har gjort gjennom opplæringen, som viser hva de har lært og den faglige utviklingen de har hatt. De må kommenter hvor de ser at de har forbedret seg. En strukturert variant av det er mappemetodikk som egner seg godt for å dokumentere arbeider og synliggjøre faglig progresjon.</p>
<p>To stjerner og et ønske Eleven vurderer sitt eget eller andres arbeid mot bestemte kriterier som er fastsatt på forhånd. De vurderer selv to ting de er fornøyde med (stjerner) og en ting som kunne vært bedre (ønske). Metoden kan brukes en-ti-en eller mellom flere. Den kan også brukes som tilbakemelding på lærernes undervisning.</p>	<p>Samtaleskjema progresjon, Literacy Å reflektere over egen progresjon i Literacy, - lesing og skrivning</p>

Motivasjon og Mestringstro (self- efficacy)

Å utvis et profesjonelt skjønn handler om å integrere vurdering som en del av elevenes læringsprosess. Forventningen om å lykkes er en sentral del av menneskers motivasjon (Skaalvik og Skaalvik, 2018). Elevene utvikler sin mestringsforventning i skolen basert på erfaringer og de tilbakemeldingene de får av lærerne. Allerede i 1977 skrev Albert Bandura (Bandura 1977) om hvordan de kognitive prosessene påvirker atferden til mennesket, og hvordan ulike oppgaver blir løst påvirkes av tidligere forsøk og tilbakemeldinger fra omgivelsene. Vår oppfatning av personlig mestring påvirker både initiativ og utholdenhet til en oppgave. (Bandura 1977:193) Troen på seg selv vil bestemme hvor mye anstrengelser en legger i et forsøk, og hvor utholdende enn er i forsøket (Bandura 1977:194).

Mestringstro er ikke bare øvelse i kontroll over egen atferd/utførelse, men også selvregulering av tenkt prosess, motivasjon og fysiologiske og emosjonelle reaksjoner. Self-efficacy er en generell kapasitet slik som kognitive, sosiale og emosjonelle prosesser er, og er ikke avhengig av hvor mange evner et menneske har, men hvordan en tror en kan bruke det en har i ulike situasjoner. I en tenkt situasjon hvor et individ møter et matematisk problem, vil hvordan individet velger å løse dette problemet avhenge av hvilke tidligere erfaringer individet har hatt med lignende problemer. Har individet kun hatt positive erfaringer vil dette tas frem når det blir stilt ovenfor lignende problemer og vil bruke lenger tid på å prøve løse oppgaven (Bandura 1997:37). Self-efficacy er ikke en personlig kvalitet/egenskap, men heller et mål på en utøvende kapasitet (Zimmermann 2000:83, Wigfield 1997).

Einar M. Skaalvik og Sidsel Skaalvik (2013) har laget en modell som viser og oppsummerer betydningen av self-efficacy under læring. Denne modellen illustrerer hvordan mestringserfaringer, andres vurderinger, sosiale sammenlikninger og fysiologiske reaksjoner virker inn på selvoppfatningen vår, og påvirker hvordan vi tar våre valg, innsats og utholdenhet i en aktivitet og hvilke strategier vi benytter oss av (Skaalvik & Skaalvik, 2013:126).

Motivasjon kan deles inn i ytre og indre motivasjon (Deci og Ryan i Skaalvik og Skaalvik, 2018). Indre motivasjon handler om at læring i seg selv er motiverende, og at det å mestre faget er gøy. Ytre motivasjon handler om å tilfredsstille ytre krav og å gjennomføre skolearbeidet for å få en god karakter. Den ytre motivasjonen kan deles inn i to, kontrollert og autonom motivasjon (Deci og Ryan i Skaalvik og Skaalvik, 2018). Den kontrollerte dreier seg om å gjøre noe på bakgrunn av press eller tvang. Den autonome delen av ytre

motivasjon handler om å gjøre noe fordi vi selv bestemmer det uten at disse handlingene i seg selv gir oss glede og tilfredsstillelse. Elever som arbeider med skolearbeid, opplever ikke nødvendigvis at skolearbeidet i seg selv er motiverende, men at meningen med å jobbe med skole i seg selv er meningsfullt. Vurdering som utvikler elevens mestringsforventning og den autonome motivasjonen er sentralt for elevenes lærelyst

Målet med opplæringa

Målet med opplæringa er uttrykt i opplæringens formålsparagraf og overordnet Fagfornyelsen. Vurdering som tar utgangspunkt i kompetansemål, skal forstås i lys av teksten. "Om faget" og vurderingen skal samsvare med fagets relevans og sentrale verdier. I fagplanen er sammenheng med arbeidet for lærelyst beskrevet.

Kompetansemål og vurdering

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst ved at elevene får lære gjennom å være i bevegelse, leke, undre seg og bruke sansene sine. Læreren skal legge til rette for at elevene lærer gjennom å få prøve seg fram og bruke kreativitet og fantasi i arbeidet med å utvikle muntlige og skriftlige ferdigheter. Norsk, 4. trinn

Læreren skal legge til rette for elevene og stimulere til lærelyst ved å la elevene få bruke fantasien og oppleve at det å prøve seg fram er en del av det å lære. Læreren skal legge til rette for at elevene utvikler utholdenhet i lesing av lengre tekster og i utforskende arbeid med faglige problemstillinger. Norsk, 10. trinn

Læreren skal legge til rette for medvirkning og stimulere til lærelyst gjennom å la elevene leke, undre seg og bruke sansene sine i arbeidet med å lære faget. Læreren skal legge til rette for varierte arbeidsmåter i naturen og på andre læringsarenaer. Naturfag, 2. trinn

Læreren skal legge til rette for elevmedvirkning og stimulere til lærelyst gjennom at elevene får eksperimentere, bruke fantasi og kreativitet og får arbeide systematisk med å utvikle et produkt fra idé til ferdig resultat. Musikk, 10. trinn.

Foresatte er en ressurs

Foreldre er viktige medspillere og en ressurs for skolen og sentrale i utvikling av elevens indre motivasjon. Skole-hjem- samtaler/ Foreldresamtaler om elevens interesseområder og motivasjon er viktig for en å ha en god dialog med hjemmet. Fokuser derfor på å gi konkrete tilbakemeldinger til foreldrene, slik at de faktisk får innblikk i *hvor* elevene skal i sin læreprosess (mål), *hvor de er nå* i læreprosessen sin, *hvor de skal* i kommende periode og hvordan vi sammen skal arbeide for at eleven kommer dit. Skolen har hovedansvar for elevenes språkutvikling, men hjemmet kan i stor grad bidra og deres bidrag og forventninger til elevene er av avgjørende betydning for læringsutbytte. Hjemmet er en viktig arena for elevenes læring og innhold i foreldremøter bør handle om hvordan man tenker om læring og hvordan hjemmet kan støtte opp om dette gjennom konkrete handlinger og involvering i daglige gjøremål.

Barns medvirkning

Barnehagen skal ivareta barnas rett til medvirkning ved å legge til rette for og oppmuntre til at barna kan få gitt uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet, jf.

barnehageloven § 1 og § 3, Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon art. 12 nr. 1. Barna skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planleggingen og vurderingen av barnehagens virksomhet. Alle barn skal få erfare å få innflytelse på det som skjer i barnehagen (Rammeplan for barnehagen).

Ifølge professor emerita Berit Bae forstår enkelte barnehager barns rett til medvirkning primært som at de skal ha mulighet til å velge. Å jobbe med barns medvirkning handler mer om holdninger hos personalet, understreker Bae (Utdanningsforskning 13.01.2021).

– *De ansatte må bli mer bevisste på synet sitt på barn. At de ser barna som medmennesker, som de møter med respekt og tar på alvor i ulike situasjoner i barnehagen Det er barnehagelærerens og personalets måte å møte barn i hverdagsaktiviteter, som avgjør om barn blir hørt og kan ha innflytelse*, slår Bae fast. [Barnehagenett](#) video om medvirkning og Udir: [Barns medvirkning on Vimeo](#)

Personalet skal tilpasse de språklige aktivitetene til barnas språklige ferdigheter, interesser og initiativ. Barn lærer når de holder på med noe de er opptatt av og interessert i. Alle barn skal oppleve at noen lytter til og viser interesse for det de sier og gir uttrykk for hver dag. Det sentrale er hvordan personalet kan fremme god språkutvikling gjennom de vanlige aktivitetene i barnehagehverdagen. Arbeid med språk i mindre og atskilte grupper, ofte kalt språkgrupper, er et supplement og en viktig del av et godt tilbud for mange barn. Det kan likevel ikke erstatte systematisk språkstimulering som en del av barnehagens hverdagsaktiviteter. Dette støttes av Jørgen Frost som sier det er viktig at de ansatte fanger og følger barnets nysgjerrighet, initiativ og lærelyst da dette bidrar til en fruktbar prosess som framkaller læringspotensialet hos barna (Frost 2020, s 11).

Elevens stemme

Jeg opplever innholdet i skolehverdagen min som relevant?	Jeg utforsker, undrer meg og bruker flere sanser i min læring?	Jeg føler meg trygg i klasserommet?	Jeg opplever at en voksen viser hvordan noe skal gjøres, modellerer?
Jeg snakker jevnlig med læreren min om:	Jeg opplever at noen spør meg hvordan jeg har det?	Jeg blir sett og likt.	Jeg har tro på at jeg får til?
Hva jeg skal lære?	Jeg opplever at noen anerkjenner meg og følelsene mine?	"Å feile" er kilde til læring. Jeg kan klare det. Jeg får til.	Den voksne gir meg læringsstøtte når jeg trenger det?
Hva jeg kan?	Hvordan blir jeg omtalt?	Jeg tør å si det jeg mener, uten å være redd for hva andre sier.	Jeg bruker læringsstrategier på egen hånd?
Hvilke ferdigheter/kompetanse trenger jeg for å tilegne meg kunnskapen jeg skal lære?	Jeg opplever å ha venner?	Jeg føler meg inkludert i felleskapet?	Jeg føler at morsmålet mitt blir verdsatt?
Jeg vet hva jeg skal gjøre når det er noe jeg ikke forstår/ikke skjønner?	Hva tenker jeg? Hvordan tenker jeg?	Jeg får lov til å være med å planlegge/medvirke?	Jeg jobber sammen med andre, samskaper/samlærer?

Litteraturliste

- Anmarkrud, Ø. o. (2010). *Gode lesestrategier*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Becher, A. B. (2021). *Lek i begynneropplæringen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brandtzæg, I. T. (2016). *Se eleven innenfra*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Dysthe, O. (2008). *Klasseromsundervisning og læring*. Hentet fra Bedre skole 4.: www.udir.no/PageFiles/Vurdering%20for%20laring/Dokumenter/Bibliotek/2/BedreSkole-4-08_Dysthe.pdf
- Eide, K. M. (2022). *Språket som superkraft*. Fagbokforlaget.
- Engen, L. & Helgevold, L. (u.d.). Leselos. Veiledningshefte til observasjonsverktøy for alle trinn i alle fag. Lesesenteret: Universitetet i Stavanger. Hentet fra Leselos. Veiledningshefte til observasjonsverktøy for alle i alle fag: lesesenteret.uis.no/getfile.php/Lesesenteret/pdf-filer/Hefter/Leselos/Leselos_hefte_small.pdf
- Frost, J. (2000). *Språkleker, praktisk del*. I J. Frost. Universitetsforlaget.
- Frost, J. (2020). *Merk språket- skriv og les*. Ino Vest Forlag.
- Frost, J. (2023). Opplegg til et 2- årig rom for samarbeid om overgang fra barnehage til skole.
- Godøy, O. &. (2008). *Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder*. Oslo: Bredtvet kompetansesenter.
- Hagtvedt, B. o. (1992). *Lek med språket*.
- Hamar kommune. (2010). *Leseplan for Hamar kommune*. Hentet fra www.hamar.kommune.no/getfile.php/Bilder/Hamar/Artikkelbilder/Organisasjonen/Oppvekst%20og%20oppl%C3%A6ring/Leseplan%20vers.%201%20for%20Grevel%C3%B8kka%20og%20Rollsl%C3%B8kken.pdf
- Hartberg, E. W. (2011). Individuell vurdering. (powerpointpresentasjon, fagdag).
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Helgevold, L. &. (2006). *Bok i bruk på femte til syvende trinn*. . Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Helgevold, L. &. (2006). *Fagbok i bruk*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Helgevold, L. &. (2006). *Fagbruk i bruk*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Hopfenbeck, T. N. (2011, 4). Vurdering og selvregulert læring. *Bedre skole*, ss. 26- 30. doi:www.utdanningsforbundet.no/upload/Bedre%20Skole/BS_nr_4_11/BS_0411_Hopfenbeck.pdf
- Hølland, S. B. (2021, mars). Overgangspraksiser, læring og undervisningspraksiser- barnehage og førsteklasse. Oslo . Hentet fra <https://www.udir.no/contentassets/af616ec30b0446fb833024bcb151164a/sk-21-1-manus-lui-publisert.pdf>

- Hølland, S. B. (2021, mars). Overgangspraksiser, læring og undervisningspraksiser- barnehage og førsteklasse. En arbeidsrapport. Oslo. Hentet fra sk-21-1-manus-lui-publisert.pdf (udir.no)
- kommune, F. (2015). Språk- lese- og skriveopplæring i Frogn kommune 2015- 2020. Hentet fra <https://www.frogn.kommune.no/globalassets/enheter/skole/bilder-og-dokumenter/sls-plan-endelig-versjon.pdf>
- kommune, T. (2020). Plan for overgang og sammenheng mellom barnehage, skole og skolefritidsordning (SFO) i Tromsø kommune. Tromsø. Hentet fra Plan+for+overgang+og+sammenheng+mellom+barnehage,+skole+og+SFO (1).pdf
- kommune, V. T. (2000). Fokus på 1. trinn.
- Kunnskapsdepartementet. (2008). Fra eldst til yngst- Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole. Oslo. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/veileder/f-4248-fra-eldst-til-yngst.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2019- 2020). Meld. St. 6 Tett på- tidlig innsats og inkluderende felleskap i barnehage, skole og SFO. Oslo. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/3dacd48f7c94401ebefc91549a5d08cd/no/pdfs/stm201920200006000dddpdfs.pdf>
- Kunnskapsdepartementet, K. o. (2024). *Sammen om lesing Leselyststrategien 2024-2030*. Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet.
- Law. (u.d.). 2000.
- Lovdata. (u.d.). Tidlig innsats på 1.-4. trinn. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1
- Lundberg, I. &. (2008). *God leseutvikling*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.
- Mangen, A. (. (u.d.). *Lesing på skjerm*. Stavanger: Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.
- Myran, I. H. (2018). *Språkarbeid og utforskende skrivning i barnehagen*. Oslo: Pedlex.
- Nordahl, T. (2002). *Eleven som aktør – fokus på elevens læring og handling i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, M. H. (2021). *Tidlig innsats*. Oslo: Cappelen Damm akademiske.
- Overgang fra barnehage til skole* . (u.d.). Hentet fra Lesesenteret: <https://sprakloyper.uis.no/barnehage/overgang-fra-barnehage-til-skole/overgang-fra-barnehage-til-skole>
- Refsahl, V. (2009- 2012). Alle heftene fra ØLU samlingene 2009 - 2012.
- Roe, A. (2008). *Lesedidaktikk etter den første leseopplæringen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Samarbeid og samordning*. (u.d.). Hentet fra Lovdata: <https://lovdata.no/lov/2005-06-17-64/§2a> og <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61/§13-5>
- Santa, C. M. (1996). Lære å lære. Stavanger: Stiftelsen Dysleksiforeningen.
- Skolenettet. (2011). *Skolenettet*. Hentet fra www.skolenettet.no

Skaalvik, E. M. (2005). *Skolen som læringsarena: selvopfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skaalvik, E. M. (2011). *Motivasjon for skolearbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Skaalvik, S. &. (2005). *Skolen som læringsarbeid*.

Skaalvik, S. &. (2011). *Motivasjon for skolearbeid*.

Slemmen, T. (2011). *Vurdering for læring i klasserommet*. Oslo: Gyldendal.

Store norske leksikon. (2023, 08 14). Literacy. Hentet fra literacy – Store norske leksikon (snl.no)

Trageton, A. (2003). *Å skrive seg til lesing, IKT i småskolen*. Oslo: Universitetsforlaget.

VESTRE TOTEN KOMMUNE

